ଆଖିର ସୁଷମା ମନର ଭାଷା

742

ଶ୍ରୀମତୀ ସରସ୍ୱତୀ ମିଶ୍ର

ଆଖିର ଗୃହାଣୀ ମନର ଭାଷା

ଶ୍ରୀମତୀ ସରସ୍ୱତୀ ମିଶ୍ର

ପ୍ରକାଶକ

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସାହୁ

ପ୍ରକାଶବୁକ୍‌ଷ୍ଟୋର

କଟକ—୩

* *

ପ୍ରଚ୍ଛଦପଟ ରୂପକାର

ଶ୍ରୀ ଅସିତ ମୁଖର୍ଜି

କଟକ

* *

କଥାବସ୍ତୁ ମୁଦ୍ରଣ

ଜୟସ୍ତମ୍ଭ୍ ପ୍ରିଣ୍ଟିଂ ଆଣ୍ଡ ବାଇଣ୍ଡିଙ୍ଗ୍ ୱାର୍କସ

ରଜାବଗିଚ୍ଛ, କଟକ—୧

* *

ମୂଲ୍ୟ:— ଏକଟଙ୍କା ପଞ୍ଚସ୍ତରୀ ନୂଆପଇସା

ଆଖିର ଗୃହାଣୀ ମନର ଭାଷା

(ଏକ)

ଯେଉଁଦିନ ଗଙ୍ଗାରାମ ଚୌଧୁରୀ, ତାଙ୍କର ଦୁଇପୁତ୍ର ଜୟରାମ ଓ ହରିରାମ ଓ ପୁତ୍ରବଧୂଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଇହ ସଂସାରରୁ ବିଦାୟ ନେଲେ, ସେହିଦିନୁ ଘରର ସମସ୍ତ ଜଞ୍ଜାଳ, ସମ୍ପତ୍ତି ବୁଝାମଣାର ଦାୟିତ୍ୱ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ଜୟରାମଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ପତ୍ନୀ ବିୟୋଗ ପରେ ଗଙ୍ଗାରାମ ସର୍ବଦା ଦେବ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନାରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରି ରଖିଥିଲେ । କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ରକୁ ବିବାହ ଦେଇ, ବୋହୂକୁ ନିଜ ଆଖିଆଗରେ ଦେଖିବା, ତାଙ୍କର କଳ୍ପନାରେ ନଥିଲା, କାରଣ ମୃତ୍ୟୁ ସମୟକୁ ସେ ଅତୀର ଆରପାରିରେ । କିନ୍ତୁ ମନେ ମନେ ସେ ତାଙ୍କର ବୋହୂ ଠିକ୍ କରିଥିଲେ ।

ଅନ୍ତିମ ଶଯ୍ୟାରେ ଜୟରାମଙ୍କୁ ସେ ତାଙ୍କର ମନର ବାସନା କହିଥିଲେ । ଶେଷ ନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ନିଜର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ ସୁବୋଧ ରଥଙ୍କର କନ୍ୟା ସୁଷମାକୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଚାହିଁଥିଲେ । ବନ୍ଧୁତ ତାଙ୍କ ଆଗରୁ ପରଲୋକଗତ; ବନ୍ଧୁ ପତ୍ନୀ ଯେତେବେଳେ ସୁଷମାକୁ ନେଇ ପହଞ୍ଚିଲେ, ସେତେବେଳେ ସେ ଥରେ ନିଜ ପୁଅ ଆଡ଼କୁ ଓ ଥରେ ସୁଷମାକୁ ଚାହିଁ ଆଖି ବୁଜିଲେ । ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତାଙ୍କର ବାକ୍‌ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା—କିନ୍ତୁ ସେହି ଶୋକାକୁଳ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବା ସମସ୍ତେ ବୃଦ୍ଧଙ୍କ ଚାହାଁଣୀର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ବୁଝି ପାରିଥିଲେ ।

ଭାର୍ଗବୀ ନଦୀ ନିକଟରେ ବିରଞ୍ଚିପୁରର ଗଙ୍ଗାରାମ ଓ ସୁବୋଧ ଦୁଇଜଣ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଲୋକ ବୋଲି ଆଖପାଖ ଦଶଖଣ୍ଡି ଗାଁରେ ଜଣା ଶୁଣା । ସୁବୋଧ ରଥଙ୍କର ସଂସାରରେ ଅନେକ ଦିନଯାଏ ଦୁଇପ୍ରାଣୀ—ସନ୍ତାନ ନ ଥିବାରୁ

ମନରେ ତାଙ୍କର ସର୍ବଦା ଦୁଃଖ । ହସ ଖୁସି ମଉଜରେ ଗାଁ ଲୋକେ ଡାକିଲେ କିଛି ଗୋଟାଏ ବାହାନା ଦେଖାଇ ମନା କରିଦିଅନ୍ତି ଯିବାକୁ । ସର୍ବଦା ଶିବ ମନ୍ଦିରରେ ବସି ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ହୁଅନ୍ତି । କେତେବେଳେ କମିତ ବନ୍ଧୁ ଗଙ୍ଗାରାମଙ୍କ ପାଖରେ ଟିକିଏ ବସନ୍ତି ଓ ଧର୍ମଚର୍ଚ୍ଚା କରନ୍ତି । ଅନେକ ଦିନ ପରେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଝିଅ ହେଲା । ଗଙ୍ଗାରାମଙ୍କ ଇଚ୍ଛାରେ ତାର ନାମ ଦିଆଗଲା 'ସୁଷମା' । ସତ ହେଉ ବା ମିଛ ହେଉ—ଲୋକେ କହନ୍ତି, ଶିବଙ୍କ ରୂପରୁ 'ସୁଷମା' ର ଜନ୍ମ; ନୋହିଲେ କି ୧୫ । ୨୦ ବର୍ଷର ବନ୍ଧ୍ୟାତ୍ୱ ଏତେ ସହଜରେ ଫିଟେ । କେତେକ ବର୍ଷ ତଳର କଥା । ଏଇ ସୁଷମା ଜନ୍ମ ହେବାର ପୂର୍ବଦିନ 'ସୁବୋଧ', ଗଙ୍ଗାରାମଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିଥାନ୍ତି—ଗଙ୍ଗାରାମ ଦାଣ୍ଡପିଣ୍ଡାରେ ବସିଥାନ୍ତି, ପାଖରେ ବି ତାଙ୍କ ପୁଅ ହରି ବସିଥାଏ । ଅଳପ ହେଉଥାନ୍ତି । ତାକୁ—ପାଚିଲା ଆମ୍ବ କେତେବେଳେ କ'ଣ ଅଛି— ହେଉ ପିଲାଟି କଥା, ଜସୂ ସବୁ କରିବ ଯେ—ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଆସିବା ଦେଖି ହରିକୁ ପଚାରିଲେ ମାଉସୀଙ୍କର ପୁଅ ହେବ ନା ଝିଅ ହେବ । ସେତେବେଳକୁ ବଡ଼ ଖୁସିରେ 'ସୁବୋଧ' ମୁହିଁ ଥାଆନ୍ତି ହରିକି । ପିଲାଟିଏ କହିଲା, ଆମ ଘରେ ତ କିଏ ଝିଅ ନାହିଁ—ମାଉସୀଙ୍କର ଝିଅଟିଏ ହେଲେ, ଆମେ ତାକୁ ଘରକୁ ଆଣିବା—ଆମେ ଖେଳିବୁ । ସେତେବେଳେ 'ସୁବୋଧଙ୍କ'ର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲେ, ଯେ କେହି ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝି ପାରିବ, କି ଆନନ୍ଦ ତାଙ୍କର ମନରେ—ସନ୍ତାନ ନ ହେଉଣୁ ହେବାର ଆଶା କି ଏକ ସ୍ୱର୍ଗର ମନ୍ଦାକିନୀ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ହୃଦୟରେ ଦୁଇ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଏବେ ଏତେ ବୟସରେ ବି ପିଲାଟିର ସେହି କଥାଟି ଅତି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ପରି ମନେ ହେଲା । ତରଳ ମନର ଚପଳ କଥା—ତେଣୁ କି ସତକୁ ସତ ପରଦିନ ମାଉସୀଙ୍କର ଝିଅ ହୋଇଥିଲା । କାକତାଳୀୟ ଭାବରେ ହେଉ ବା ଯାହା ହେଉ, ବାଳ୍ୟ ବୟସର କଥାଟି—ଦୁଇ ବନ୍ଧୁଙ୍କର କୋମଳ ତନ୍ତ୍ରୀ ଉପରେ ରଖିଦେଇ ଗଲା ଏକ ଅଲିଭା ଛାପ । ଝିଅଟିକୁ ଗଙ୍ଗାରାମ ବାରମ୍ବାର ନେଇ ଆସନ୍ତି । ହରି କୋଳ କରେ, ତାକୁ ନେଇ କେତେ ଗପ, କେତେ କଥା ଦୁଇ ବନ୍ଧୁଙ୍କର । ସୁଷମା ଗଙ୍ଗାରାମଙ୍କ ଘରେ ଏକରକମ ଜଣେ ହୋଇ ଯାଇଛି ।

ସତେ ଯେପରି ସନ୍ତାନଟିଏ ଦେଖିବାକୁ ସୁବୋଧ ବସି ରହିଥିଲେ—ଟିକି ଝିଅଟି ବର୍ଷେ ପୂରୁ ନ ପୂରୁଣୁ ତାଙ୍କର ମାନସିକ ପୂରିଲା—ଶେଷ ସମୟରେ ଗଙ୍ଗାରାମ ବାଷ୍ପାକୁଳ ନୟନରୁ, ଦୁଇଟୋପା ଅଶ୍ରୁ ଢାଳିଲେ, ବନ୍ଧୁଙ୍କ ବିଦାୟ କାଳୀନ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନାରେ ଆଖିର ଗୃହିଣୀ, ମନର କଥା ବୁଝିଲେ ଗଙ୍ଗାରାମ କେତେଥର କହିଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ଝିଅଟି ତ ପାଣି ହାଣ୍ଡିରୁ ପଡ଼ିଛି । ତାଙ୍କର ଶରୀର ତ ବାରଦିନେ ତେର ରୋଗ ଭୋଗୁଛି—ବଞ୍ଚିବ ଯଦି, ବନ୍ଧୁ ତାର କନ୍ୟା ଗୋଟିଏ କରିବେ । ସେହିଦିନୁ ଗଙ୍ଗାରାମ ସୁଷମାକୁ ଅତି ଆପଣାର ଆଉ ଅତି ନିଜର କରିଥାନ୍ତି । ସବୁବେଳେ ଜୟରାମଙ୍କୁ କହନ୍ତି—ଶିବ ଦତ୍ତ କନ୍ୟା ଏ ସାକ୍ଷାତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ନଥିଲା ଘର ହସି ଉଠିବ ଇଏ ଥିଲେ । ଜୟରାମ ବୁଝନ୍ତି ବାପାଙ୍କ ଇଚ୍ଛା, 'ସୁଷମା'ର 'ମା' ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେଇ ଅତି ନିବିଡ଼ ହେବେ ଏ ପରିବାର ସହ ଚଳନ୍ତି ।

ଗାଁର ଅନେକେ ବି ଜାଣନ୍ତି ଏ ଦୁଇବନ୍ଧୁଙ୍କର କଳ୍ପନା କଥା—ତେଣୁ ସେଦିନ ଗଙ୍ଗାରାମଙ୍କର ଗୃହିଣୀ, ତାଙ୍କ ମନର କଥା ଆଖିଥରେ ସମ୍ଭାଇ ଦେଇଥିଲା ଶେଷଥର ପାଇଁ । ସେତେବେଳେ ହରିର ବୟସ ସତର ଓ ସୁଷମାର ବୟସ ଏଗାରବର୍ଷ—ଦୁହେଁ ବରହମ୍ପୁର ହାଇସ୍କୁଲରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଏକାଦଶ ଓ ସପ୍ତମଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ୁଥାଆନ୍ତି ।

(ଦୁଇ)

ସେଦିନ ଜୟରାମ ଆଖି ନାଲିନାଲି କରି ଗର୍ଜନକଲେ—ତମେ ଦୁଇଜଣ ସ୍କୁଲରୁ ଆସି ଗାଧୋଇ ଯାଉଛ ଯେ, ଅସି ମୁଣ୍ଡିହପରୁ ଫେରୁ ନାହିଁକି । ଏଇସବୁ ଶିକ୍ଷା ପାଇଛ ସେଠାରେ । ସକାଳ ସ୍କୁଲ, ଛୁଟି ହେଲାକ୍ଷଣି କୁ

ପହରୁ—ଗାଁର ସମସ୍ତେ ଖାଇପିଇ ଶୋଇଲେଣି—ତୁମେ ଦଶଟା ପାଣିକୁଅଙ୍କ ପରି କୁଣ୍ଡୁଚ ନଈରେ—ଯାହାତ ପାଠପଢ଼ି, ମନ୍ଦର ଲେଞ୍ଜଟେଇବ, ଜଳ ଜଳ ଦଶୁଛୁ—ସେଥିରେ ମୂର୍ଖ ଗୁଣ ବିକାଶୁଛନ୍ତି, ଅଢ଼ୁବାରେ ଯଦି ଏ ଅନବ୍ୟମିତତା ଦେଖେ, ତେବେ ତୁମେ ବାହ୍ମ, ନହେଲେ ମୁଁ ଚହ୍ନେ—ଯାଅ ଖାଇପିଇ ଟିକିଏ ଶୋଇପଡ—ନାହିଁ ଯଦି ପୁଣି ଖରାବେଳେ ଧଡ଼ଧାଡ କରିବ ତେବେ••କହି ଜପଜପ୍ ହୋଇ ଚାଲିଗଲେ । ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବାଟରେ ଦେଖି-ପକାଇ କହିଲେ—ବୁଝିଲୁ କୁନ୍ତଳା, ତୁମର ଏ ଗେଲ୍ ବସରିଆ ଢଙ୍ଗଗୁଡ଼ାକ ଭଲ ନୁହେଁ । ହରି ଓ ସୁଷମା, ଓ ପଟିମାନ ଦାହାରେ, ଗୋଟେ କୋଣରେ ଛପି ଯାଇଥାନ୍ତି—କୁନ୍ତଳା ତ ଜାଣନ୍ତି ସ୍ୱାମୀଙ୍କର କଥା—ଭିତରେ ଅଖଣ୍ଡ ସ୍ନେହ ଥାଉ ମୁଁ ଗେଲବସରିଆ କରୁଛି—ମନଦେଇ ପଦେଅଧେ ଶୁଣାଇଦେବାକୁ—କାଲୁ ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ଅଛନ୍ତି—ଆଖିରେ ଚାହାଁଇଦେଲେ ସେ ପରେ ଠିକଣାକରି ବତାଇ ଦେବେ । ଜୟରାମ 'ସ୍ତ୍ରୀ'ଙ୍କ ଭାବଟା ବୁଝିପାରି—ଟିକିଏ ଅଖି ଠାରଦେଇ ଘର ପଛପଟ ବାଟେ ଆରଘରକୁ ଚାଲିଗଲେ ।

—ହରି ଓ ସୁଷମା—ଦୁହେଁ କାହାକୁ କିଛି କହୁ ନଥାନ୍ତି । ମୁହଁଟା-ମାନ ଧାନକୁଣ୍ଡିଆ ହାଣ୍ଡିପରି କରି ଖାଇବସିଲେ । ଭାଉଜ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଚାହିଁ-ମନେମନେ ହସୁଥାଆନ୍ତି—କହିଲେ, ହରି—ତୁମେ ଦୁହେଁ ବାଡ଼ଘରେ ସପଟିଏ ପକାଇ ଶୋଇପଡ଼ । ସୁଷମା କହିଲା ନାହିଁ—ଭାଉଜ ମୁଁ ଘରକୁ ଯିବି—ଅଭିମାନ ଭରା ଦରଦ ସ୍ୱର—ଭାଉଜ ବୁଝିଲେ—କହିଲେ ସେ ବକିଲେ ବୋଲି ଦୁଃଖ କରୁଛୁ—ତୁମ ଭଲପାଇଁ ସବୁ କହିଲେ ସିନା—ସୁଷମା କହିଲା—, ମୁଁ କଣ ତାକୁ କିଛି କହୁଛି—ସେ ତ ବଡ଼ବା କଥା—ଏତେତେର କଲେ କିଏ ନ କହିବ ଯେ, ହରି କିଛି କହୁ ନ ଥାଏ । ଦୁହେଁଯାଇ ବାଡ଼ଘରେ ଗଡ଼ପଡ଼ ହେଲେ । ଦୁହିଁଙ୍କ ମନରେ କ ଅସରନ୍ତି ଭାବନା—ଏଣେ ଅଭିମାନ ପାହାଡ଼ମାନ ୧୪୪ ବନ୍ଧ ଯାହା ପକାଇଥାଏ—ବନ୍ଧଭାଙ୍ଗିଲେ ଯେମିତି କଥାର ସୁଅ ପଣ୍ଡାପଣ୍ଡି ଧରି କାହିଁକୁଆଡ଼େ ଛୁଟି ଯାଆନ୍ତି । ଏଥିରେ ନିଦ ଲାଗିବ କେମିତି । ଜୟରାମ ଆରଘରେ ଥାନ୍ତି—ମନେ ଭାବୁଥାନ୍ତି—ଏଇଲେ କୁନ୍ତଳା ଆସିଲେ, ଗୋଟେ କିଛି କହିବେ—

ସେ କ'ଣ କହିବେ ଆଉ ଜୟରାମ କ'ଣ ଉତ୍ତରଦେଇ ସମ୍ଭାଳିବେ ଏହି ଚିନ୍ତା କରୁଥାନ୍ତି । କୁନ୍ତଳା କାମ'ସାରି ଯେପରି ପହଞ୍ଚିଲେ—କିଛି କହିଲେନି । ଜୟରାମ ପଚାରିଲେ, କିଓ ପିଲାଦୁଇଟା ଶୋଇଲେଣି—କେତେ ବକିଲି ତାଙ୍କୁ ପିଲାଙ୍କୁ, ଗୋଳମାଳ ନକଲେ ତ ସୁଖଲାଗିବନି ତାଙ୍କୁ । କିନ୍ତୁ ଆଜିଟ ଟିକିଏ ନ ରହିଲେ, ପୁଣିଏହି ଲେଖା ଗୁଡ଼ା କହୁଣୀକୁ ବୋହିଯିବ—କଥାରେ କହନ୍ତି—ଲାଳୟେତ ପଞ୍ଚବର୍ଷାଣି, ଦଶବର୍ଷାଣି ତାଡ଼ୟେତ—ନା, କ'ଣକୁନ୍ତଳା ? ଠିକ ନୁହେଁ ? କହି ଜୟରାମ ନୀରବହେଲେ । ହଁ, ସବୁ ତୁମେ କହୁଛ—ତାଙ୍କ ଉପରେ ତ ରାଗିଲ, ଆଉ ମୋଆଡ଼କୁ କାହିଁକି ଚାହିଁକି ଆସିଲ—ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଗେଲବସରଆ କରୁଛି ଖାଲି—ତୁମେ ଆଉ କିଛି କରୁନ—କାଲି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସୁଷମାକୁ କୁଉକୁଉ କରୁନଥିଲ—ଫେଁକରି ହସିଦେଇ, କୁନ୍ତଳାକୁ ଆଉଜାଇ ଆଣିଲେ—ହେଉ ଦିନଟାରେ – କହି 'କୁନ୍ତଳା ନିଜକୁ ସରେଇ ନେଲା । ଜୟରାମ କହିଲେ, କୁନ୍ତଳା, ସୁଷମା ହରି ଗୁଳାବାଲାବେଳେ ମୋତେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣ ପରି ଦିଶନ୍ତି—ଦୁହିଁଙ୍କ ମନ ଭଲମିଳୁଛି—ହଉ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଇଚ୍ଛା; କୁନ୍ତଳା କହିଲା—ନାଇଁ ମ, ତୁମେ ଦେଖିବନି -- ଶ୍ୱଶୁରେ ଶେଷବେଳେ କିପରି ଗୁହିଁଲେ ଦେଖିନ—ତାଙ୍କର ସବୁବେଳେ ନାରାୟଣଙ୍କ ଠାରେ ବିଶ୍ୱାସ—ଇଚ୍ଛା କେବେହେଲେ ଅନ୍ୟଥା ହୋଇ ପାରିବନି । ଜୟରାମଙ୍କର ବାପାଙ୍କ ଶେଷସମୟର ଦୃଶ୍ୟ ମନେପଡ଼ିଲା – ଗମ୍ଭୀର ହେଲେ—କହିଲେ, କୁନ୍ତଳା ଏବେବି ତୁମେ ସଂସାର ଚିହ୍ନିନ—ଯେଉଁଠାରେ ଚାଉଳରେ ଗୋଡ଼ି ମିଶାଇ ଦୁଧରେ ପାଣିମିଶାଇ, ସିମିଳତୁଳାରେ ବାଲି ମିଶାଇ, ଦିନ ଦିପହରେ ଗରିବଠାରୁ ଲାଞ୍ଚନେଇ, ଏଇଲୋକ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ମେଣ୍ଟାଉଛି, ଏଇଲୋକ ଦ୍ୱିତଳପ୍ରାସାଦରେ, ବିଜୁଳି ପଙ୍ଖାତଳେ ଆରାମରେ ବିଭୋର ହୋଇ, କୋଠାପାଖେ ଥିବା ଗରିବ, ଦୁଃଖୀ, ରଙ୍କିଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ତିଳେ ତିଳେ କଷ୍ଟ ଦେବାକୁ ଟିକିଏ ହେଲେ ପଛଉ ନାହିଁ—ସେଥିରେ ତୁମେ ସହଜରେ କଥାଗୁଡ଼ାକ ମାନୁଛ କାହିଁକି ? ସତ୍ୟ, ନ୍ୟାୟ, ଧର୍ମ ଦିନେ ନା ଦିନେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ଈଶ୍ୱର ନିଷ୍ଠାର ପରିଣାମ ସୁଖରେ ହିଁ ପରିଣତ ହୁଏ ଠିକ୍ ମୁଁ ମାନୁଛି-କିନ୍ତୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ତରରେ ଯେ ଝଡ଼ଝଞ୍ଜା ସତ୍ୟ ଦେଇ ନିକ୍ଷେପିତ

ହୁଏ-ତା' ହିଁ ଅତି ବେଦନା ଦାୟକ କୁନ୍ତଳା-କନ୍ଧ ସାର ଅପେକ୍ଷା ଶତ୍ରୁଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଣତ ଜଣାଇଲେ ଜୟରାମ-ଦେଖିଲେ କୁନ୍ତଳା ବାଲୁ ବାଲୁ କରି ଗୃହୁଛୁ । ଦଧେଯାକ ଶୋଇଲେଣି କ ଭୁଟୁରୁଭାଟର ଲଗେଇଚନ୍ତି, ଦେଖି ଆସିବାକୁ, କୁନ୍ତଳାକୁ କନ୍ଧ, ଜୟରାମ ଟିକିଏ ଆଖି ବୁଜିଲେ ।

ଏଣେ ତ ଏ ଦୁଇଟି ଖାଲି ଛଟର ପଟର, କିଏ କାହାକୁ କିଛି କହୁ ନ ଥାନ୍ତି । ଅଭିମାନଟା କମି ଆସିଲାଣି-ମନୁଟା କିଏ ଆଗ କହୁ ଭାଉନ୍ତା-କିନ୍ତୁ କିଏ କହୁଛୁ କାହାକୁ ଆଗ ! ହରି ଖାଲି ହଉଥାଏ-ଏ ମସିଣାରେ ପିମ୍ପୁଡ଼ି ଗୁଡ଼ାକ କୁଆଡ଼ୁ ଆସିଲେ-ମସିଣାଟା ଝାଡ଼ି ଦେଲେ ହୁଅନ୍ତା, ସୁଷମା ଚାଲି ପାଡ଼ି ପଡ଼ିଥାଏ-ସବୁ ଶୁଣୁଥାଏ, ଏମିତି ଥରେ ଦୁଇ ଥର କହିବାରୁ ସୁଷମା ଗୃହିଁଲା । ହରି କହିଲା, କଣ ଗୃହିଁଛୁ, ମୋତେ ଖାଇବୁ-ଏଣେ ତ ପିମ୍ପୁଡ଼ି ଖାଉଛନ୍ତି, ଆଉ ତୁ କାହିଁ ବାଘ ପଡ଼ୁଛୁ । ସୁଷମା କହିଲା-ନାଁ, କାହିଁ ଖାଇବ ତୁମ ଯୋଗୁ ଆଜି ଖୁବ୍ ଖାଇଛ ଯେ । ହରି କହିଲା, ହଁ, ମୋତେ କହୁଥିଲ କାହିଁକି, ତୁ ମୋତେ ନଈକୂଳରେ ପାଣି ଛିଟିଲୁ ସିନା, ମୁଁ ଆଉ ଥରେ ଗାଧୋଇଲା—ଡେରି ହେଲା । ତୁମେ ମୋତେ ଦେଖି କାହିଁ ହସିଲ ? ମୁଁ ତ ମୋର ଗାଧୋଇଲା, ଆସିଥାଆନ୍ତି, ହଁରେ ମନେପଡ଼ିଗଲା, ଗାଧୋଇଲାବେଳେ, ଦେହରେ ପ୍ରାନ୍ତଟା ଭିଜି ଟିକିଏ ଉଠି ଯାଇଥିଲା ଗୋଡ଼ଆଡ଼ୁ । ହସିଦେଇଥିଲି; କହିଲି ମୋ ମନରେ ଗୋଟିଏ କଥା ପଡ଼ିଲା ଯେ ମୋତେ ହସ ଲାଗିଲା । ସୁଷମା ଉଠିଯାଇ କହିଲା, ହଁ ହଁ ସବୁ ସତ କହୁଛ, ଏମିତି ଖାଲି କଥା ମନେ ପଡ଼ିଗଲା—ପୁଣି ଠିକ୍ ମୋର ପାଣିରୁ ଉଠିଗଲା ବେଳକୁ, ସେଥିରେ ପେଟରେ ମୋତେ ଗୃହିଁ କରି—କଥା ବାଆଁଉଛ । ଆମର ଆଉ ତୁମ ସାଙ୍ଗରେ ଗାଧୋଇଯିବା ଦରକାର ନାହିଁ କି ବକା ଖାଇବା ଦରକାର ନାହିଁ ।

ତୋର ତାହାହେଲେ ଆଜ ଦରକାର ଥିଲା କି ? ହରି ରହସ୍ୟରେ ପଚାରିଲା, ହଁ- ନ ହେଲେ ନାହିଁ—ଏଇ ରଙ୍ଗରେ କଥା କହୁଛନ୍ତି ଇଏ, ସୁଷମା କହିଲା । ହରି ମୁହଁଟିକି ମାରଦେଇ କହିଲା, ହଉ, ତୋର ଯେତେବେଳେ ଦରକାର ନାହିଁ ମୁଁ ଆଉ ଗାଧୋଇବନି ମୋଟେ କାଲିଠୁ ।

ନାଁ, ବାଧୋଇବନି—ନାହିଁ କରିବ । ଦେବେ—ଭାଇନା ଚନ୍ଦ୍ର ଗୁପ୍ତ ପୁଡ଼ା ଯେ । ହରି କହିଲା—ଭାଇନା ମୋତେ ମାରିବେ, ମୁଁ କ [illegible] କେ ଗ୍ରନ୍ଥବ କି ? କାହିଁ ମୋ କଥା କମିତ ଉଠିବ—ବଡ଼ ଅଖାଡ଼ୁଆ ତୁମେ ହରିଭାଇ—

ଏତିକବେଳେ ଭୁଜଙ୍ଗ ପଶି ଅସିଲେ ଭିତରକୁ—କହିଲେ । ପୁଣି କ'ଣ ଖିଟିର ଖାଟର ଲଗେଇଛ—ଖାଇଲାବେଳେ ତ କ'ଣ ସ୍ୱା ମୁହଁ ଏଣିକି, ତା ମୁହଁ ତେଣିକି—ତୁମେ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ପଡ଼ିବନି ଆଦୌ । ଖରାବେଳେ ନ ଶୋଇ, ଏମିତି ଲଢ଼େଇ ଲଗେଇଛ—ନାଁ—। ଯାଉଛି—ଭାଉନାଙ୍କୁ କହିଦେବି ।

ନାହିଁ ନାହିଁ ଭୁଜଙ୍ଗ, ଅମେ ଶୋଇବୁ ଏଥର—ଦୁହେଁ କହି-ପକେଇଲେ । ଭୁଜଙ୍ଗ ନିରତିଶୟ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କଲେ । ଭାବିଲେ, ମୁଁ ଟିକିଏ ବୋମା ହୋଇଥିବାରୁ, ସେ ଯେପରି ଅଭିନେଇ ନେଲେ—ସେହିପରି ସ୍ନେହ ଯେଉଁଠାରେ, ଖିଟିମିଟି, ମୁହଁ ଫୁଲ ଫୁଲ, ସେଠାରେ ବେଶୀ—ତା ସ୍ନେହର କଥାଟେ, ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅବସ୍ଥା ଦେଖିବାକୁ [illegible] । ଦେଖିଲେ—ଯୋଡ଼ିକଯାକ [illegible] ହୋଇ ଶୋଇଯାଇଛନ୍ତି । ଭାବିଲେ—ଠିକ୍ ମୁଁ ଚାଲିଗଲେ ଏଇଲେ କୁତୁରୁକାତର [illegible] କରିଦେବେ ।

ଅନେଶାକୁ ଅସି ଦେଖନ୍ତି ତ 'ସୁଷମା' ବୋଉ ତେଣେ କହୁ କହୁ ଆସୁଛନ୍ତି ସୁଷମା କାହିଁ କି ? ଏତେବେଳେ ଯେ ଘରକୁ ଗଲାନି ଯେ, ମୁଁ ଜାଣୁଣୀ ହୋଇଗଲିଣି । କୁନ୍ତଳା କହିଲେ, ହଁ, ସୁଷମା ବୌ, ଦୁହେଁଯାକ ବାରନ୍ଦାରେ ଶୋଇଛନ୍ତି । ଗାଧୋଇକରି ଆସିଲେ—ମୁଣ୍ଡ ଉପରୁ ଖରା ନଥିଲା—ଖାଇଲେ । ଏ ଖରାରେ ଆଉ ଯାଇଥାନ୍ତା କିପରି ? ସୁଷମା ବୌ, ଟିକିଏ ହସିଦେଇ କହିଲେ, ଆଲୋ ଘରେ ପଙ୍ଗ ପଡ଼ିନି, ଏଠେଇଁ ରହିଲେ ଦୁହେଁଯାକ ଖୁଟୁର ଖାଟର ହେବାକୁ ସୁବିଧା । କୁନ୍ତଳା ଟିକିଏ ହସିଦେଲେ—କହିଲେ, ସୁଷମା କହୁଥିଲା ଯେ ଯିବାକୁ—ମୁଁ ନାହିଁ କଲି ।

ସୁଷମା ବୌ କହିଲେ, ଆଲୋ କୁନ୍ତଳା, ଜଗୁ କାହିଁକି ? ହଉ ମୁଁ ଯାଉଛି—ଧାନ ଗଣ୍ଡାକ ଢିଙ୍କିରେ ପକାଇଛି—ଶୁକ ମାଆକୁ ଧରାଧରି କରି

ଆଣିଛୁ । ସାରି ଦେଇ ଆସେ, ସୁଷମା ତ ଶୋଇଛୁ, ଶୋଇଥାଉ, ସନ୍ଧିଗଙ୍କୁ ପଠାଇ ଦେବୁ ଯେ, ଟିକିଏ ସନ୍ତ୍ରୀ ପହରା ଦେଇଦେବ—କହି ସୁଷମା ଦେବୀ ବାହାରିଗଲେ ।

(ତିନି)

ସୁଖ ଦୁଃଖ ଭିତର ଦେଇ କେତୋଟି ବର୍ଷ ବିତିଗଲାଣି । ଜୟରାମଙ୍କ ପରିବାର ଓ ଉତ୍କଳ ଦେଈଙ୍କ ପରିବାରର ନିବିଡ଼ତା ଦିନୁ ଦିନ ଅଧିକ ହୋଇ ଚାଲେ ; ଯୋଗ ସୂତ୍ର ତ ହରି ଓ ସୁଷମା । ଦୁହେଁ ଦୁହିଁଙ୍କୁ କିଛି ସମୟ ନ ଦେଖିଲେ ବାଧ୍ୟ । ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଛୁଟି ହରିର ମାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନ ପରୀକ୍ଷାର ଫଳ ଏଇ ଛୁଟିରେ ବାହାରିବାର କଥା । ସୁଷମା ବି ପ୍ରଥମ ହୋଇ ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀକୁ ପ୍ରମୋସନ ପାଇଥାଏ । ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ପାଇଁ ସମୟ ପ୍ରଶସ୍ତ ଥିଲେ ବି, ହରିର ମାନସିକ ସନ୍ଦିଗ୍ଧତା ଯୋଗୁଁ ସମସ୍ତର ଏତାଦୃଶ ବ୍ୟବହାର ହୋଇ ପାରେନି । ହରି ଭଲ ପଢ଼େ—କ୍ଲାସରେ ସର୍ବଦା ପ୍ରଥମ—ସେଣ୍ଟଅପ୍ ରେ ହୋଇଛି ପ୍ରଥମ ହୋଇ— ଶିକ୍ଷକମାନେ ଏଥର ତା ଉପରେ ଗୋଟେ ବଡ଼ ଆଶା ରଖିଛନ୍ତି । ସବୁ ହରି ଜାଣେ, କିନ୍ତୁ ଯେତେ ଯାହା କରିଥିଲେ ବି ଏଥର ପରୀକ୍ଷା ଦିଆ ହୋଇଛି ପୁରୀରେ, ସବୁ ଅପରିଚିତ ମୁହଁ – କେତେ ଜିଲ୍ଲା—ଏଣୁ ତା ମାଷ୍ଟରମାନେ ଖାତା ଦେଖିବେନି । କାଳେ କଣ ହୋଇ ଯିବ ସେ ଚିନ୍ତାରେ ହରି ଦିନୁ ଦିନ ଚିନ୍ତାରେ ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥାଏ । ଯହୁଁ ଯହୁଁ ଦିନ ଗଡ଼ି ଚାଲେ, ମନ ତାର ସେତିକି ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥାଏ । ଜୟରାମ, କୁନ୍ତଳା, ସୁଷମା କାହାରି ମନରେ ସୁଖ ନ ଥାଏ— ମାମୁଲି କଥାବାର୍ତ୍ତା ଯାହା ।

ସୁଷମା ସମ୍ଭାଳି ପାରେନି—କହେ ହରି ଭାଇ ତୁମେ ଏମିତି ମୁହଁ ଶୁଖେଇଚ କାହିଁକି, ସୁଖରେ ଖାଉନ କି ଭଲରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁନ, ମୁଁ କଣ ଦୋଷ କରିଛି ? ସୁଷମା ଜାଣେ ହରି ଭାଇ ତାର କାହିଁକି ବିରସ-ଚାଲି ପଛେ ସୋହାଗପୂର୍ଣ୍ଣ କଥା ଶୁଣିବ ବୋଲି, ନିଜ ଉପରକୁ ଦୋଷ ଟାଣି ନେଇ କହୁଥାଏ । ହରି ଭାବେ, କ'ଣ ଜାଣିଛ ସୁଷମା—ଫଳ ଯଦି କ'ଣ ହୋଇଯାଏ ସେ କଣ ଭାବିବ ? ମାଷ୍ଟ୍ରେ ସବୁ କଣ ଭାବିବେ ? ଗାଁବାଲା କେତେ କ'ଣ ଟୁପୁରଟାପର ହେବେ—ଭାଇନାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ ହୋଇ-ଯିବ । କେତେ ବଡ଼େଇ କରି ମୋ କଥା କହନ୍ତି ସମସ୍ତଙ୍କୁ । ଭାଉଜ କ'ଣ ଆଗ୍ରହରେ ଆଉ ଡାକିବେ, ହରି ଝାଉଁନ ! ମନ ତାର ଅହେତୁକ ଭାବନାରେ ପୁଣି ଉତ୍କ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇଉଠିଲା— କହିଲା, ସୁଷମା, ସତେ ମୁଁ ଭଲରେ ପାଶ୍ କରିବି, ଝାଡ଼ା ସବୁ କୁଆଡ଼େ ଯାଇଛି, ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଜାଣନ୍ତିନି—କିଏ କ'ଣ କରିଦେବେ । ଆଉ ସୁଷମା ! ସେତେବେଳେ ହରିଭାଇକୁ ଦେଖିବୁନି । ସୁଷମା ବିବ୍ରତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । କାହିଁକି ? ହରିଭାଇକି ପଗ୍ଳେଇଲା ! ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରି କହିଲା—କ'ଣ ଗୁଡ଼ାଏ ଅଲକ୍ଷଣା କଥା ଗପୁଛ । ଅଚ୍ଛା କହିଲ, ମୋତେ କ'ଣ ଦେବ ପାଶ୍ କଲେ । ମୁଁ ସପନ ଦେଖିଛି ନା, ତୁମେ ଭାରି ଭଲରେ ପାଶ୍ କରିଛ ! ହରି ଚୁହିଁ ରହିଲା—'ସତେ'—କାହିଁ ଭଲ ଲାଗୁନି ସୁଷମା—ମୋ ମୁଣ୍ଡଟା କାହିଁକି ଘୂରି ଯାଉଛି । ସୁଷମା ଆଉଁସି ଦେଉ ଦେଉ କହିଲା, ତୁମେ ତ ଭଲ କରି ଖାଉନ, ଦେହ ନକୋରିଆ ଲାଗୁଥିବ, ହଉ, ମୁଁ ଟିକିଏ ଚିପି ଦେଉଛି—ସୁଷମା ମୁଣ୍ଡ ଚିପି ବସିଲା, ହରି ଶୋଇ ରହିଥାଏ ।

ଜୟରାମ ଚିନ୍ତିତ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି, ହରିର ଶୁଖିଲା ମୁହଁ ଦେଖି ଭାବନ୍ତି— ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ତ କହୁଥିଲେ, ସେ ଭଲ କରିଛି । କ'ଣ କ'ଣ ସେ ଲେଖିଛି, ପରୀକ୍ଷା ପରେ ସବୁ ପଚାରି ନେଇଛନ୍ତି ସେ । ପାଶ କଥା ତ ମାମୁଲି; ସେମାନେ ତା'ଠେ ବଡ଼ ଆଶା ରଖିଛନ୍ତି । ପିଲାଲୋକ, ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ଆସିଛି ପୁଣି—ମନର ଆଶଙ୍କା ରହିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଫଳ ବାହାରିବା ନିକଟ ହେଲାଣି । କେତେଦିନ ଡେରି ଆଉ ହେବ । ଏହିପରି ଭାବୁ ଭାବୁ କୁନ୍ତଳାକୁ

ଦେଖି ପଚାରିଲେ, ହଇହେ; ହରି କାହିଁକି ? କୁନ୍ତଳା ସେଇଲେ ନଈରୁ ପାଣି ନେଇ ଆସୁଥିଲେ—କହିଲେ ମୁଁ ତ ଏଇ ଆସୁଛି—ଦେଖେଁ । ଦେଖିଲେ ଆର ଘରେ ହରି ଶୋଇଛି । ସୁଷମା ତାର କଡ଼ରେ ବସି ମୁଣ୍ଡ ଚିପି ଦେଉଛି । ହେଲେ ଦୁହେଁ ନିର୍ବାକ । କୁନ୍ତଳା ଦେଖା ନ ଦେଇ, ପଛକୁ ଫେରି ପଡ଼ି ଡାକିଲେ—ହଇହେ ଦେଖିବ ଆସ; ଚୁପ ଚୁପ; ଜୟରାମ ଦେଖି ମନେ ମନେ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କଲେ—ଭାବିଲେ ଗୋଟିଏ ଘଟଣାରୁ ଦୁଇଟିଯାକ ବିରସ—ଦୁହେଁ ଯେପରି ଏକ ପ୍ରାଣ । କେତେ ଦଉଡ଼ୁଆନ୍ତ—କେତେ ଫୁସୁରୁଫାସର ପୁଣି ଘଡ଼ିକେ ମନ ଫଟାଫଟି । ଆଜି ଦୁହେଁ ଆକୁଳ, ଅସ୍ଥିର, ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବ । ଜୟରାମଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ନୋଇଁ ଆସିଲା, ଅଦେଖାଶକ୍ତିଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ।

ଦୂରେରୁ ଆସି ଡାକିଲେ ସୁଷମାକୁ । ସୁଷମା ଡର ଡର ହୋଇ ଉଠି ଆସିଲା । ମୁହଁଟି ଶୁଖି ଯାଇଛି—ସରଳଭାବେ କହିଲା, ହରିଭାଇଙ୍କର ମୁଣ୍ଡଟା କ'ଣ ହେଉଛି ଯେ, ଟିକିଏ ଚିପି ଦେଉଥିଲି ।

କାହିଁ ସେ ? ଜୟରାମ ଶୁଣେଇ ଶୁଣେଇ କହିଲେ । ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ କାହିଁକି ହେଉଛ ସେ ? ସେ ଏକୁଟିଆ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇଛି ନା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଯାକ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ-ଛନ୍ତି । ହେଡମାଷ୍ଟ୍ରେ ତ କହୁଥିଲେ, ସେ ଭଲ କରିଛି, ଭଲ ପାଶ୍ କରିବ । ଯାହା ତ ଈଶ୍ୱର କରିବେ—ଏମିତ ହେଲେ ଶରୀର ରହିବ କିପରି ? ଆଜିକାଲି ଏ ପିଲେ ଯାହା ହେଲେଣି କେତେବେଳେ ଯେ କଣ କରି ବସିବେ—ଟିକିଏ ହେଲେ ତାକତ ନାହିଁ—କଣ ଏମାନେ ସାଂସାରିକ ବିପଦ ସବୁ ସମ୍ଭାଳିବେ । ଜାଣି ବରଂ ଏମାନଙ୍କୁ ଋଷିବାସରେ ଭର୍ତ୍ତି କରିଦେବା ଭଲ । ସୁଷମା ! ତାକୁ କହିଦେ, ଖାଇଦେଉ ଗଣ୍ଡେ—କହି ଜୟରାମ ଦାଣ୍ଡ ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଗଲେ । ସୁଷମା ଧଡ଼ପଡ଼ ହୋଇ ଯାଇ, ହରିଭାଇକୁ ଡାକିଲା, କେତେ ନେହୁରା ହେଲା-ଭାଇନାଙ୍କ ନାଁ କହି ଡରେଇଲା, କିନ୍ତୁ ସବୁ ନିଷ୍ଫଳ—ଅଜଣା ଆଶଙ୍କାର ଡର ଏପରି ମାଡ଼ିବସିଥାଏ ଯେ, କହିଲା—ମୋ ପେଟ ଅତି ଖରାପ—ଯା, ମୋ ସୁନାଟା ପରା କହିଦେବୁ—ମୁଁ ଟିକିଏ ଶୁଏଁ ।

ଦୁଃଖରେ ହେଲେ ବି ସମସ୍ତ ଗଡ଼ିଯାଏ— ହରି ଭାବୁଥାଏ ଫଳ ମୋଟେ ନ ବାହାରନ୍ତା କି । ଯାହା ଯେତେବେଳେ ଆସିବା କଥା, ଆସିଯାଏ—ମଣିଷ ଭାବେ, କଳ୍ପନା କରେ—ତୁଚ୍ଛାକୁ । ସେହି ଦିନୁଟି ଆସିଗଲା ଆଜି—ଆଗରୁ ଶୁଣାଯାଉଛି ଆଜି ହିଁ ଫଳ ବାହାରିବ । ଗୋଟିଏ ଚରମ ଆଶଙ୍କାର ଦିନ—ସେ ଦିନର ସକାଳୁଆ ପବନ, ପିଲାମାନଙ୍କର ଦାଣ୍ଡରେ କୋଳାହଳ; କାଉ କୋଇଲିଙ୍କ ରାବ ସବୁ ଲାଗୁଥାଏ ଖାପଛଡ଼ା—ଏ ସବୁ ଯେପରି ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରୁଛନ୍ତି, ଯେପରି ଏମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥାକୁ ଉପହାସ କରୁଛନ୍ତି, ହରି ଶୋଇ-ପଡ଼ିଛି ଚଲାରେ—ଆଜି ତାର ଦେହ ଜଡ଼ ପ୍ରାୟ—ନିଶ୍ୱାସ ଯାହା ଯାଉଛି ଆସୁଛି—କଥା ନାହିଁ, ବାର୍ତ୍ତା ନାହିଁ, କେହି ବି ତାକୁ ଡାକୁ ନାହାନ୍ତି । ସବୁ ଦିନେ ସୁଷମା ଆସେ, ଆଜି ନାହିଁ । ଜୟରାମ ଅତି ଧୈର୍ଯ୍ୟହରା ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି—କ'ଣ କରିବେ ସେ—ନାହିଁ ନାହିଁ ଯଦି କିଛି ଓଲଟ ପାଲଟ ହୋଇଯାଏ, କିପରି ସମ୍ଭାଳିବେ ହରିକି । କେତେ ଭାବପ୍ରବଣ ସେ—କ'ଣ ଯେ କରି ବସିବ, ଯେତେସବୁ ଅମଙ୍ଗଳ ଆଶଙ୍କା । କୁନ୍ତଳା ମାଉସି ଲୋକ; ଜୟରାମଙ୍କ ଧୈର୍ଯ୍ୟରେ ରହିଥିଲା । ଆଜି ତାକୁ ଏପରି ଦେଖି, ସେ ନିର୍ବେଦ ଓ ନିର୍ବାକ । ଘରେ ରୋଷେଇ ନାହିଁ—ଏ ସବୁ ଯେପରି ପଡ଼ିଛି ଘରେ କେହି ନଥିଲାପରି । ଜଣେ ମରିଗଲେ ଯେପରି ଖାଁ ଖାଁ ଲାଗେ ଠିକ୍ ସେହିପରି ସୁଷମା ଖାଲି ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଏ ଘର ହେଉଛି—କାହାକୁ କିଛି କହୁନାହିଁ କି ତାକୁ କେହି ବି କିଛି କହୁ ନାହାନ୍ତି । ପୋଷ୍ଟମ୍ୟାନ୍ କାଗଜ ଦେଇଗଲା । ଜୟରାମଙ୍କର ସେତେବେଳେ ପ୍ରଖର ମାନସିକ ଆନ୍ଦୋଳନ । ଚଟ୍ କରି ଦେଖିପକାଇଲେ—ବରହମ୍ପୁର ହାଇସ୍କୁଲ—ଏଁ—ହରି ନାଁ କାହିଁ—ସରିଗଲା କୁନ୍ତଳା—କହି ଲଥ୍ କରି ବସିପଡ଼ିଲେ । ହାତ ଗୋଡ଼ ପିଟିଲେ ପାଣି କଲେ; ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଏଯା ଥିଲା । କେଉଁ ବାପ ଚଉଦପୁରୁଷରେ କିଏ ଆମ ବଂଶରେ ପାଠ ପଢ଼ିଥିଲା—ମୁଁ ଚଣ୍ଡାଳ କାହିଁକି ଏ ବୁଦ୍ଧି କଲି । କୁନ୍ତଳା ଜଳ ଜଳ ଚାହିଁଛି—ସ୍ଥାଣୁ—କାଟିଦେଲେ ରକ୍ତ ବାହାରିବନି । ଜୟରାମ କହିଲେ—କୁନ୍ତଳା ଆଉ ସେପରି ପଡ଼ିଛ କାହିଁକି—ଢେର୍ ହୋଇଗଲା—ବାପ ମା ଯାଇଥିଲେ—ସହିଥିଲି—ହଉ ତୁମେ ଯାଅ, ଟିକିଏ ହରିକୁ ଦେଖ—ଉଠାଇବନି ତାକୁ ।

ହରି ଶୋଇଛି—ଚେତନା ନାହିଁ—କେତେ ଆଶା କାହାର ମାଟି ହୋଇଯିବ । କିପରି ଭାଇନା, ଭାଉଜ ସୁଷମାଙ୍କୁ ମୁହଁ ଦେଖାଇବ । ଜୀବନଟା ଯଦି ଗୃହୀଯାଆନ୍ତା କେତେ ବଡ଼ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଯାଆନ୍ତା । ସବୁ ଦୁର୍ଭାବନା ଭିତରେ, କେବଳ ନିଦ୍ରାଦେବୀ ତାକୁ ଭୁଲାଉଛନ୍ତି—ସେ ଶୋଇଛି ।

ସୁଷମା, ଜୟରାମ ଓ କୁନ୍ତଳାଙ୍କୁ ଏପରି ଦେଖି, ନିର୍ବେଦ ହୋଇଗଲେ । ପାଖରେ ପଡ଼ିଥିବା କାଗଜଟାକୁ ଗୁଣ୍ଡ ଦେଇ, ପଳାଇଆସିଲା ଝଡ଼ପରି । ଖିନ୍ନ କୋହ—ଖାଇ ତାର କ'ଣ ହୋଇଯାଉଥିବ—ସହିପାରିବନି ଭାର ବୁକୁ ଫଟା କାନ୍ଦ—କ'ଣ ଯଦି କରିଦେବେଣି—ମନେପଡ଼ିଲା ହରି କହୁଥିଲା କୁଅଟେ ଅପହୃତ୍ୟା—। ଖିବ ପାରିଲାନି—ହେଲେ ତ ଭାଲୁ ଅପା ହେରକା କହିବେ—ପ୍ରେମ କରିବ ନଇଁକୁଳେ—ଏଇଟା କ'ଣ ପଢ଼ିବ । ମୁଁ ଚଣ୍ଡାଳୀ କାହିଁକି ମିଶିଲି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ । ପୋଡ଼ାମୁହାଁଟେ ମୁଁ । ଜୀବନ ତାର ତୁଚ୍ଛ ମନେ-ହେଲା । ଦୌଡ଼ିଲା ନଈ ଆଡ଼କୁ ଏକ ମୁହାଁ ହୋଇ—ଯାଉ ତାର ଏ ଅଲୋଡ଼ା ଜୀବନ—

ହେଣୁ ବୃଦ୍ଧ ଶରଣ ସିଂ, ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର, ଆସୁଥିଲେ—ସୁଷମାଙ୍କୁ ଏପରି ପାଗଳୀ ପରି ଦେଖି, ଧରି ପକାଇଲେ—ଭେଁ ଭେଁ କାନ୍ଦିଲା ସୁଷମା—କିଛି କହିପାରିଲାନି, ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର କେତେ ଆଶ୍ୱାସନା ଦେଲେ, କହ ମା, କ'ଣ ହୋଇଛି ?

ହରିଭାଇ ! ପୁଣି କାନ୍ଦିଲା ? କ'ଣ ହରିଭାଇ ! ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ହେଲେ । କି ସୁଖବର ଶୁଣାଇବାକୁ ଦୌଡ଼ି ଆସୁଥିଲେ—କଣ ହରିର ହେଲା । ସୁଷମାର କାନ୍ଦ ଦେଖି, କେତେ ଆକସ୍ମିକ ଦୁର୍ଘଟଣାର ଆଶଙ୍କା ଚଟ୍ କରି ଖେଳିଗଲା ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ । ଆରେ ! କଣ ହୋଇଛି, ଟିକିଏ କହ ଭଲା ।

ହରି ଭାଇ ଫେଲ୍ ସାର୍ — ଆଉରି କୋଠରେ କାନ୍ଦିଉଠିଲା ସୁଷମା । ବଡ଼ ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲେ ଯେପରି । ଅରେ ଏ ଝିଅ ମୋତେ ତ ପାଗଳ କରି ଦେଇଥିଲା । କ'ଣ ନଈକୁ ଡେଇଁବାକୁ ଯାଉଥିଲୁ—ଅଲୋ ହରି କାହିଁ ! ମୁଁ ଯାଇବି ତାଙ୍କ ପାଖକୁ । ସୁଷମା ଟିକିଏ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ପାଇଲା ଯେପରି— ଚାହୁଁଥାଏ ସାରଙ୍କ ମୁହଁକୁ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ତାର ମୁଣ୍ଡଟି ସାଉଁଳାଇ ଦେଇ କହିଲେ, ଆରେ ପାଗଳୀ—ତୋ ହରି ଭାଇ ସାରା ଓଡ଼ିଶାରେ ସେକେଣ୍ଡ ହୋଇଛି— ଫାଷ୍ଟ ଡିଭିଜନରେ । କୁଆଡ଼େ କିଛି ନ ଦେଖି ନ ଶୁଣି, ଝିଅ ବକଟେ, ସାହସ ଦେଖ—ନଈକି ଡେଇଁବ ସେ ! ଆ ଆ—ଆଖିରେ ଦୁହିଙ୍କର ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁ ।

କାଗଜର ପ୍ରଥମ ପୃଷ୍ଠାରେ ୧୮ ଜଣଙ୍କ ନାମ ବାହାରିଛି—ସମସ୍ତେ ଫାଷ୍ଟ ଡିଭିଜନ । ଅଲ୍ଲ ଫାଷ୍ଟ ଡିଭିଜନ ହେତୁ ସ୍କୁଲ୍‌ଓ୍ୱାରି ନା ଭିତରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ଛାପା ଯାଇନି ବୋଧହୁଏ । ସୁଷମା କାଗଜ ଖଣ୍ଡିକ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ହାତରୁ ନେଇ ଦେଖି— ଦୌଡ଼ିଗଲା ଏକା ଝପାକେ ।

ଭାଇନା, ଭାଉଜ ! ହରି ଭାଇ ମୋର ସେକେଣ୍ଡ ହୋଇଛି ଫାଷ୍ଟ ଡିଭିଜନରେ —କହି କହି ପଶିଗଲା ସୁଷମା—ହରି ଭାଇ ଉପରେ ଲେଟିପଡ଼ି କହିଲା, ଭାଇ ! ମିଠେଇ ଦିଅ—ତୁମେ ସେକେଣ୍ଡ ହୋଇଛ ଓଡ଼ିଶାରେ—ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ । ହରି ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରିଲାନି ପ୍ରଥମେ । ଧୀରେ ଧୀରେ ଦାଣ୍ଡଆଡ଼କୁ ଆସିଲା । ଦେଖିଲା, ଭାଇନା ଓ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ବସିଛନ୍ତି, ଝଉଳ କବାଟ ପାଖେ—ନମସ୍କାର କଲା । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କହୁଥାନ୍ତି ଏତେ ମାନସିକ ଉତ୍ତେଜନା ଯେ ତୁମର; କାଗଜ ଟିକିଏ ଦେଖିବାକୁ ବି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । କନ୍ଦା କଟା କରି ତୁମେ ଅଛି ତ; ଏ ଝିଅ ଦୌଡ଼ୁଛି ନଈକୁ ଡେଇଁବ । ମୁଁ ତ ନ ଆସିଥିଲେ, କଣ କାଣ୍ଡ ହୁଆଇଥାନ୍ତା ।

ଭଗବତ୍ ପ୍ରେରିତ ଆପଣ, କହିଲେ ଜୟରାମ । ହରିକୁ ଆଉଜିଲା ପରି କହିଲେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ, ଏତିକି ଦୁର୍ବଳ ତୁ । ଯାହାହେଉ; ଆଜି ଗୋଟିଏ ଗୌରବର ଦିନ । ଆମ ଗାଁ, ସ୍କୁଲ, ସମସ୍ତେ ଆଜି ଧନ୍ୟ, ଦିଅ ଜୟରାମ ଗୋଟେ ଫିଷ୍ଟ ଇତ୍ୟାଦିର ଆୟୋଜନ କର—ସୁଷମା କହିଲା—ଦେଖିଲ,

ଡର ଖାଇ କୁଆଡ଼େ ଗଲେଣି ଅସଲ ବେଳକୁ—କହି ଦୌଡ଼ିଲା—ଧରି ଆଣିବ ଯେପରି ତାକୁ । ଜୟରାମ କହିଲେ ଆପଣ ତାଲିକା କରନ୍ତୁ— ମୁଁ ସବୁଥିରେ ରାଜି ।

ଘରଟି ଆନନ୍ଦରେ ମୁଖରିତ ହୋଇ ଉଠିଲା ।

(ଚାରି)

ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସ—ଗ୍ରୀଷ୍ମର ପ୍ରକୋପ ସାମାନ୍ୟ କମିଛି । ଅସରାଏ ଖଣ୍ଡେ ବର୍ଷା ହୋଇଯିବାରୁ, ଗୃହୀମାନେ ହଳ ସବୁ ହଳ କରି ଖରାଟିଆ ଧାନବୁଣା କ୍ରମେ ଶୁରୁ କରିଦେଲେଣି । ଜୟରାମଙ୍କର ଭୂଇଁ ଦ'ବାଟି ସରିକି ହେବ— ସେଥିରେ ବି ଅଢ଼ଲ ନମ୍ବର ଜମି ବାଟିଏ ଉପରେ ଅଛି । ଏକ ଏକ ଚକଆ ଜମି, ଚାଷ ଲାଭ ଜନକ ହୁଏ—ଲଦୃଢ଼ ବେଶୀ ଲାଗେନି । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ଗଙ୍ଗାରାମ ତ ଜମି କରିଛନ୍ତି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଉଳରେ ୧୦।୧୨ ମାଣ— ଝୁଲୁର ଝୁକୁର ନୁହେଁ, ସେଥିଯୋଗୁ ବାଡ଼ ଜଳା ହୋଇ ଜମି ଗୁଡ଼ିକ ବେଶ୍ ଆବୃତ ଉପରେ ଅଛି । ବାପାଙ୍କ ଅମଳରୁ ବଳଦ, ଶଗଡ଼, ଦୁଜଣ ହଳିଆ ଅଛନ୍ତି—ଭିଡ଼ ଭଡ଼ ବେଳେ ଜୟରାମ ଦାଣ୍ଡଲୋକ ଦିଛି ପକାଇ ବଗ୍ର, ବେଉଷିଣ, ଧାନକଟା ବେଙ୍ଗଲା ଇତ୍ୟାଦି କାମ ଉଠାଇ ନିଅନ୍ତି । ବାପା ଥିଲାବେଳୁ ଜୟରାମ ବିଲ ବାଡ଼ିକୁ ଯାଆନ୍ତି । ଏବେ ବି ବାପାଙ୍କ ପୁରୁଣା କଥାଟି ଜୟରାମଙ୍କ ମନେ ଥାଏ । "ଆଣ୍ଠୁ ପକା ପୁରା ଚାଷ, ଛତାଧରା ଅଧା ଚାଷ, ଦୁଆରେ ହୁକୁମ କରେ ଯେ, ଖପରା ନେଇ ବୁଲେ ସେ" । ସମୟେ ସମୟେ, ଜୟରାମ ବି ନିଜେ କାମରେ ଲାଗିଯାନ୍ତି—ବୟସ ୩୫।୩୬ । କୁଢ଼ାଳ ପରି ଦେହରା—ଝରାତଳରେ ବୁଲି ବୁଲି ଦେହର ରଙ୍ଗଟା ନାଲି

ଶା ଥିଲା ଉଶେ-ମନେହୁଏ ସେ ଯଦି ସ୍ୱକ୍ଷ କରି ଗ୍ଲାଇତଲେ ଥାନ୍ତେ, ତହେଉଥିବା ଥିଲା ଓ ଟକ୍‌କଣ ଦିଶୁଥାଆନ୍ତା । ଡେଙ୍ଗା ବୋଲି କହି ହେବନି । ାଙ୍ଗର ବି ନୁହନ୍ତି, ମୋଟା ମୋଟି ଏଇ ସାଧାରଣ ଗାଉଁଲି ମଣିଷ-ମଣିଷପରି-ଣିଷଟିଏ ।

ଧାନ ବୁଣା ସମୟ—ଦିନେ ଉପର ବେଳା ଜମ୍ବୁଗ୍ରାମ ମାଡ଼ିଯାଇଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ଉନମାଣ ଚକଟାକୁ—୪ଜଣ ଲୋକ, ୨ଟା ହଳ ଯାଇଛି-ତେଣୁ ଦାମ ଟିକିଏ ତଦାରଖ କରିନେବେ ।

ହରିର ଟିକିଏ ବଳବାଡ଼ିକୁ ଯିବା ମନ, ହେଲେ ଭାଉନା ମନା କରନ୍ତି । ସେ ଦିନ ହରି ଲାଗିଗଲା, 'ଭାଉଜ ମୁଁ ଟିକିଏ ବଳଆଡ଼କୁ ଯାଆନ୍ତି, ଭାଉନାଙ୍କୁ କହିଲେ, ସେ ବକୁଛନ୍ତି—କାହିଁ ମୋର ତ ଏଇଲେ ଛୁଟି, ଟିକିଏ ଗଲେ କ'ଣ ହୁଅନ୍ତାନି । ଏଇ ଭାଉଜ ପାଖରେ ହରିର ଅଳି ବେଶୀ, ପିଲାଦିନରୁ ଏଇ ଭାଉଜ ତାର ମା । ଭାଉଜଙ୍କର ପିଲାପିଲି ତ କିଛି ନାହାନ୍ତି—ସେଥିପାଇଁ ବି ମନ ତାଙ୍କର ଦୁଃଖ ନଥାଏ । ହରି ଅଛି—ଇଶ୍ୱର ତାଙ୍କୁ ପିଲା ଖଣ୍ଡିଏ ଦେଲେ ବି ହେଲା—ବଂଶର ନାମ ରହିବା କଥା, ସେ ଭଲ ପଢ଼ୁ, ନାଁ କରୁ, କାଲିକି କାଲି ବୋହୂ ଆସିବ-ବଡ଼ କିଛି ସୁଦୂରପ୍ରସାରୀ କଳ୍ପନା କୁନ୍ତଳାଙ୍କର । ହରିର ଅଳିଝଳିଟି ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ ଖୁସି ଲାଗେ । ସେଇଲାଗେ ପନିକି ଆଣି ଆଳୁ ଦିଟି ଚୂନା ଚୂନା କରି କାଟି, ଭାଜି ହରିକୁ ପଖାଳ ବାଢ଼ିଦେଲେ—ହରି ଗଣ୍ଡିଏ ପେଟପୂରା କରି ନ ଖାଇଲେ ତାଙ୍କ ମନଟା ଦିନଟା ଯାକ 'ଗୁଡ଼ୁ ଗୁଡ଼ୁ ହେଉଥାଏ । ହରି ଝଟକରି ଖାଇ ବାହାରିଲା—କହିଲା ଭାଉଜ, ଭାଉନାକୁ ଟିକିଏ ବୁଝେଇ କରି କହିଦେବ—ଭାଉଜ କହିଲେ, ହରି, ଯାଉଛ ତ, ଦିଖଣ୍ଡି ପାନ ଭାଙ୍ଗିଦେଉଛି ନେଇଯାଅ—ବିଲରେ ଭାଉନା ଥିବେ ତାଙ୍କୁ ଦେଇଦେବ । ପାନ ଦିଖଣ୍ଡି ଦେଲେ, କହିଲେ ହରି, ସହଳ ଚାଲି ଆସିବ, ରାତିଯାଏ ରହିବନି । 'ହଁ ଭାଉଜ' କହି ହରି ଏକା ନିଖପାକେ ଦାଣ୍ଡରେ । ଭାଉନାଙ୍କ ବଡ଼ାକୁ, ଭାଉଜ ବଳ ପାଇଲେ, ହରି ଗୋଟେ ବଡ଼ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଓ ସାହସ ପାଏ । ଜଣ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ହୁଠିଲାଣି—ମୁହଁଟି ତାର ନମନୀୟ ହେଲାଣି-ସ୍ୱର ଭାଙ୍ଗିଣିଆ ପାଲଟିଲାଣି-ହେଲେ ସେହିପରି ସରଳ ଓ

ସାଧାସିଧା ସେ । ଭାବନ୍ତି ଭାଉଜ-ସୁଷମା ଆସିବ ସେ ଦୁଇ ଜଣ ହେବେ । ବଡ଼ ଜା ହେବାର ବାସନା ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ଉଙ୍କିମାରି ଚାଲିଗଲା । ହରି ଯିବା ପଥକୁ କ୍ଷଣେ ଚାହିଁ, କୁନ୍ତଳା ଦରଜା ବନ୍ଦକରି ଭିତରକୁ ଗଲେ ।

ସୁଷମା ବୋଉ ହରିକୁ ଦାଣ୍ଡରେ ଦେଖି ପକାଇ ଡାକ ଛାଡ଼ିଲେ—କିଏ ହରି କିରେ ? କୁଆଡେ ଯାଉଛୁ—ଆରେ ଏଠିକି ଟିକିଏ ଆ'ମ । ହରି ଭାବିଲା— ଭଲ କଥା ହେଲା ଆଉ ବିଲକୁ କେତେବେଳେ ଯିବ—ଏଇଲେ ତ ତାକୁ ଅଟକାଇବେ । ଯାହାହେଉ ଆସିଲା, କହିଲା—ମାଉସୀ ଟିକିଏ ବିଲ ଆଡ଼କୁ ଯାଉଥିଲି ବୁଲିବାକୁ । ମାଉସୀ ହସିଲେ କହିଲେ 'ଓଃ ପୁଅକୁ ମୋର ଘର ଚିନ୍ତା ଲାଗିଗଲାଣି—ଆରେ ବସ ଚିହ୍ନିଛୁଟିକି—କହି ବସାଇଲେ ତାକୁ । ମସିଣାଟିଏ ପକାଇ ସୁଷମା ବସି ସିଲେଇ କରୁଛି । ପାଖରେ ଖବର କାଗଜ ଖଣ୍ଡେ ପଡ଼ିଛି—ଯୌବନର ପ୍ରଥମ ଗନ୍ଧ ମହକ ଆସୁଛି—ଗୋରା ତକ ତକ ମୁହଁଟି ତାର ଗମ୍ଭୀର ହୋଇଯାଇଛି ସତେ ଜାଣି ଶୁଣି । ବେଣୀଟି ଝୁଲୁଛି ବେକର ସାମନା ପାଖକୁ । ହରି ଚାହୁଁଥାଏ—ମାଉସୀ ଅଛନ୍ତି ଯେ ।

ମାଉସୀ, ହରିଙ୍କୁ ଦେଖି ମନେ ମନେ ନିରତିଶୟ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରୁଥାନ୍ତି । କହିଲେ, ପୁଅ ! କେତେବେଳେ ତ ଏଠିକି ଟିକିଏ ଆସୁନୁ । ଗରିବ ଘରଟି ମୋର—ଆଜ ସେ ଥିଲେ କେତେ ଆଦର କରୁଥାନ୍ତେ—କେତେ ଫୁଲି ଉଠୁଥାନ୍ତେ—ସୁଷମା ବୋଉ ଆଖି ଛଳ ଛଳ ହେଲା—ଅଜାଣତରେ ମୁହଁ ଲୁଚାଇ ନେଲେ । ସୁଷମା ଭାବୁଥାଏ, ଗରିବ ଗରିବ କେତେ କହି ହେଉଛି ହରିଭାଇଙ୍କ ଆଗରେ — ସତେ ଯେମିତି ହରି ଭାଇ ଗୋଟେ ବଡ଼ ମଣିଷ ହୋଇଗଲେଣି । ହରି କହିଲା—ମାଉସୀ ତୁମେ ତ ସବୁବେଳେ ଆମ ଘରକୁ ଯାଉଛ—ସବୁ ଦିନ ତ ଦେଖୁଛି—ହଉ ଏବେ, ମୁଁ ଥିବାଯାକ ପ୍ରତିଦିନ ଏଣେ ଆସିବି । ସୁଷମା କହିଲା —ବୋଉ ତୁ କାହିଁକି ତାଙ୍କୁ ବସାଇଛୁ—କାମରେ ଯାଉଥିଲେ ସେ । କହିବେ—ମୋତେ ଏଠି ଅଟକାଇ ଦେଲେ—ମୁହଁଟି ତଳକୁ କରି ଅଦ୍ଧ-

ମନରେ ଯେପରି ଏ କଥାଗୁଡ଼ିକ ବାହାରିଗଲା ସୁଷମା ମୁହଁରୁ । ହରି ଭାବିଲା— ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଅଭିନୟ । ହଜିଲା ଦେଇ ଟିକିଏ ହସି ଦେଇ କହିଲେ "ହରିଟି ମୋର ସୁନା--ଏଇ ପାଠପଢ଼ୁଆ ମୁଁ ଦେଖୁନ—ଇଂରେଜି ଢ' ଅକ୍ଷର ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ ଏକଦମ ଫିଟ୍‌ଫାଟ୍ । ହଉ ମୁଁ ଟିକିଏ ଆସୁଛି ।" ପଡ଼ିଶାଘର ଗାଈ ଦୁହାଁଣି ଅଛି—ତାଠାରୁ ପାଏ ଦୁଧ ଆଣି ହରିକୁ ପିଇବାକୁ ଦେବେ, ଏଇ ଇଚ୍ଛାରେ ।

ଏ ଦୁହେଁ କାହାକୁ କିଛି କହୁ ନଥାନ୍ତି । ବିଶେଷ କାରଣ ନ ଥାଇ ଯୋଡ଼ି ହେଉଥିବା ମନ ଦୁଇଟି ଭିତରେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଅଭିମାନ ଜନିତ ଢଫାଡ଼ ଘଟିଯାଏ । ରଥ ପଛକୁ ଆସି ପୁଣି ଆଗକୁ ବେଶୀ ମାଡ଼ି ଯାଏ—ଏ ଭିତରେ ଯେଉଁ ରହସ୍ୟ ରହିଛି—ଠିକ୍ ସେଥିପା—ଦୁଇଟି ଯୋଡ଼ି ହେଉଥିବା ମନ—ଟିକିଏ ଫାଙ୍କ ହୋଇଗଲେ ପରେ ଦ୍ୱିଗୁଣ ବେଗରେ ଲାଗି ଆସେ ।

ହରି ମନକୁ ମନ କହୁଥାଏ—ମାଉସୀ କେତେବେଳେ ହେଲା କୁଆଡ଼େ ଗଲେ, ଟିକିଏ ବାଲି ଅ‌ାଡ଼କୁ ଯାଉଥିଲି ଯେ, ବେଳ ତ ଅସି ଗଲାଣି, ସୁଷମା ଆଉ କି ସମ୍ଭାଳା ପଡେ—ମୁହଁରୁ ତ ଅଭିମାନ । ହରିଭାଇଙ୍କି ବୋଉ ଡାକିବା ଯେ ଗଲା ପଛକେ—ସେ ଟିକିଏ ମନକୁ ଆସିଲେନି । 'ବୋଉ, ବୋଉ' ଡାକି ଡାକି ବାଡ଼ିଦୁଆରକୁ ଚାଲିଗଲା । ହରି ବିବ୍ରତ ହୋଇପଡ଼ିଲା— କାହିଁକି କହିଲି, ସୁଷମା ତ ଏଇଲେ କହିଦେବ । ମାଉସୀ ଭାବିବେ, "ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଡାକିଥିଲି ଯେ, ଟିକିଏ ବସୁ ନ ବସୁଣୁ ଗ୍ରହଣ—ଯେତେ ଯାହାକୁ ଆପଣାର କରୁଛି, କେହି ହେଉ ନାହାନ୍ତି ।" ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ, ଟିକିଏ କଥାରେ ଚନ୍ଦ୍ରା—ସତେ ଯେପରି ସେ ଏ ଦୁନିଆର ଅତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଆଉ ତାଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଦଶହାତ ଉପରେ ବସି ଉପହାସ କରୁଛନ୍ତି । ଯାହାକୁ କହନ୍ତି Inferiority Complex । ହରି ଦୌଡ଼ି ଯାଇ ସୁଷମାକୁ ରୋକି ନେଲା । ସୁଷମା ଦୌଡ଼ି ଅସିଲା, ଦାଣ୍ଡ ପଟେ ବୁଲି ଯାଇ ବୋଉକୁ ଡାକି ଦେବ ବୋଲି । ହରି ଆସି ଦାଣ୍ଡ ପାଖେ ହାଜର । ଏ ଦୌଡ଼ାଦୌଡ଼ି ଭିତରେ ମାଉସୀ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ—ଦୁହେଁ ଅପ୍ରତିଭ ହେଲେ । ସୁଷମା

କହିଲା, ଦେଖିଲୁ ବୋଉ, ଯିବା ପାଇଁ ଆଥୟ ହେଲେ, ମୁଁ ତୋତେ ଡାକିବାକୁ ଦିବାରୁ ବାଟ ଓଗାଳୁଛନ୍ତି । ହରି ଜବାବ ଦେଲା—ନାହିଁ ମାଉସୀ—ମୁଁ ଆଦୌ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇନି କି ତାକୁ ବାଟ ଓଗାଳିନି—ଭାରି ମିଛ କହୁଛି ।

ମାଉସୀ କହିଲେ, ହଁ ଆଉ ଟିକିଏ ବସ—ଏଇଲେ ଯିବୁ ଘରେ ଯେ—କହି ଟିକିଏ ତଳଆଡ଼କୁ ଗଲେ । 'ବସିଗଲେ ଆମର ଗୋଟା ସୁଦ୍ଧା ଭଦ୍ର-ଲୋକ--ଭାରି ମିଛୁଆ ତୁମେ ହରି ଭାଇ ! ମୁହଁ ଝିଙ୍ଗାସି କହିଲା ସୁଷମା । ହରି କହିଲା, କହୁନୁ ବୋଉକୁ ଆଉ । ହରି ଭାଇ, ଆବେଗରେ କହିଲା ସୁଷମା, ତୁମେ ମତେ ଟିକିଏ ନଅନ୍ତୁନି ବିଲକୁ; ହଁ ଭଲ ପାଣି କଲ, ନାଁ ହେଲା, ଆଉ କଣ ମୁଁ ଦେଖିବ । ହରି ତା ବେଣୀଟି ହଲାଇ ଦେଇ କହିଲା—ଯେତ୍, ଭାରି ଅଭିମାନୀ ତୁ ।

କାହିଁ, ମୁଁ ତ ମୋ ଗୋଡରେ ଯିବି, କଣ କାନ୍ଧେଇ କରି ନେବ କି ଉଡ ଲାଗି ଯାଉଛି କହିଲା ସୁଷମା ।

ହରି ଗୋଟେ ଚହଟିଆ ବାଟ ପାଇଲା—କହିଲା, ସତେ ସେଥି ହୁଅନ୍ତା ଯଦି ମୁଁ ତତେ କାନ୍ଧେଇ କରି ଦିନଯାକ ବୁଲନ୍ତି ।

ହଉ, ହଉ, ସବୁ ଖାଲି ତୁମର ଅଠା—ଏଇ ବୋଉ ଆସୁଛି, କହି ସ୍ଥିର ହୋଇ ବସି ରହିଲା—ଦୁହେଁ ଯେପରି ଅତି ନିରୀହ ।

ମାଉସୀ ଗ୍ଲାସଟିଏ ଦୁଧ ଚିନି ପକାଇ ହରିକୁ ଦେଲେ । ହରି ସେତକ ପିଇ ଟିକିଏ ଚକାଇଲା ପରି ରହିଲା । ସୁଷମା ଆସ୍ତେ କହିଲା, ବୋଉ, ମୁଁ ଟିକିଏ ବିଲକୁ ଯାଆନ୍ତିନି ବୁଲି । ବୋଉ ଆଖି ତରାଟି ଚାହିଁଲେ—କହିଲେ, ଆଉ ଦିନେ ଯିବୁ ।

ଦୁହେଁ ବୁଝି ପାରିଲେ—ହରି ଉଠିଲା ।

× × × ×

ମୁହଁ ସଞ୍ଜ । ଜୟରାମ ଓ ହରି ବିଲରୁ ଫେରୁଛନ୍ତି । ଘରଦ୍ୱାର ନେଇ ମାମୁଲି କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚାଲିଛି । ଜୟରାମ ଅନେକ ଉପଦେଶ ଦେଇ କହୁଛନ୍ତି । ବାଟରେ ଦେଖିଲେ ଗୋପୀ ଦାସେ । ପଚାରିଲେ—କିରେ ଦ'ଭାଇ କ'ଣ ସବୁ ଫୁସୁରୁଫାସର ହୋଇ ଆସୁଛ ? ଜୟରାମ କହିଲେ, କିଏ ଗୋପୀବାପା-ହିଁ, ମୁଁ ଯାଇଥିଲି ବିଲକୁ—ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ଲାଗିଥିଲେ—ପାଖରେ ତ ନ ରହିଲେ କାମ ଫାଙ୍କି ଦେବାକୁ ସମସ୍ତେ—ନୋହିଲେ ଆମ ହଳ ନେଇ ନିଜ ଜମିରେ ଦି ଅଗ୍ର ବି ବୁଲାଇ ଦେବେ । ସବୁ ତ ତୁମେ ଜାଣ—ଆଉ କ'ଣ ସେ ଯୁଗ ଅଛି ? ଇଏ ହରି ଯାଇ ସେଠେଇଁ ଦାଖଲ—କିରେ ତୁ କାହିଁକି ସେଠାରେ ? ତୋ'ର ତ ପଢ଼ିବା କଥା । ଆଉ ଟିକିଏ ରହିଥାଆନ୍ତି—ଇଏ ଯାଇଥିଲି, ବେଳାବେଳି ଚାଲି ଆସିଲି ।

ଦାସେ ଗୋଟିଏ ପକ୍କା ଟାଉଟର । ସମସ୍ତେ ଏବେ ଜାଣିଲେଣି ତାଙ୍କ କଥା—ଦେଖେ ଶିଖେ ନୋହିଲେ ଠେକେ ଶିଖେ । ଏଇ କେତେ ବର୍ଷ ତଳେ ନର ମିଶ୍ରଙ୍କ ଘରେ, ଭାଇ ଭାଇ କଳି ଲଗେଇ ଦେଇ—ଦେଖେଇ ଦେଲେ ଦହିଁକି ପୁରା ବାଳ । ଦହେଁ ହସୁଛନ୍ତି—ଅଜା ଦାଣ୍ଡର ଭିକାରୀ । ଜୟରାମ ସବୁ ଜାଣନ୍ତି—ଗୋଟିଏ ବିଷକୁମ୍ଭ ପୟୋମୁଖ ଦାସେ ।

ଦାସେ କହିଲେ, ଆରେ ଦ'ଭାଇ ତ । ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ଚାକିରି—ଚାଲନ୍ତୁ ଗାଁଇ । ଫେରେ ଘରକୁ ଆସିଲେ ତ ଏଠି ମୂଳପିଣ୍ଡ ଥିବା ଗୃହ—'ବୋଇଲ ଆରେ ରଣା, ବୁଲି ବୁଲି ଅସି ନେଇ ଅଟଣା ।' ସେ ପାଠ ପଢ଼ୁଛି ନା, ଏ ସବୁ ବଜେଇବାକୁ ସେ କ'ଣ ବୁଝୁଛି । ତାକୁ ଟିକେ ମଣେଇ ଦବୁନା—

ହଉ ବାପା ଆସୁଛୁ, କହି ଜୟରାମ ଚାଲିଲେ । ଈଶ୍ୱର ବଡ଼ ଚଳନ୍ତୁ—କହି ଦାସେ ଆରକୁ ଚାଲିଲେ । ଜୟରାମ ଭାବିଲେ, କେଉଁ ଢଙ୍ଗରେ କଥା କହୁଛି ଯେ, ସତେ ଯେମିତି ହରିକି ମୁଁ କିଛି ଦେଖାଉନି ଜାଣିଲୁଣି । ତାକୁ ଦଣ୍ଡ କରି ଦେଇ ହରି ସମ୍ପତ୍ତି ପିଣ୍ଡିକାରେ ପକାଇବ

ଯେପରି । ଏଡ଼ିକି ଜାଲିଆ କଥା—ସ୍ୱାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଏଣିକି ବାଟ ଖଣ୍ଡି ଆସିବା କଥା । ଜୟୁରାମ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ତ ମନରେ ଫେରିଲେ—ହରିର ମନରେ ଏ ସବୁ କଥା ଜଟିଳଭାବେ ପ୍ରବେଶ କରୁ ନ ଥିଲା ।

(ଛଅ)

ସେଦିନ ସାବିତ୍ରୀ ଅମାବାସ୍ୟା । ରବି ମା କୋଡ଼ ଛାଡ଼ି ନ ଥାନ୍ତି । ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସହଳ ସହଳ ନଈକୁ ଗଲା ଗାଧୋଇ । କାତେ ପାଣି—ଦେଖିବାକୁ କାଚକେନ୍ଦୁ ପରି—ସକାଳୁଆ ଦକ୍ଷିଣା ହାଉଆରେ ଲହଡ଼ି ଉଠୁଛି—ଦି ପାଖେ ବେଣାମୂଳ — ଛଣବଣିଏ — ଯେ ଦେଖିବ ମନେ କରିବ ଯେ ଏ ନଈରେ ଅକାତକାତ ପାଣି; ଭୟ ପାଇବ । ନଈଦିନଆ ଜଟାଣୁଣା ଲୋକ କି ନଙ୍ଗୁଟିଆରେ ଗୃହିଁଦେଲେ ଚମକି ପଡ଼ିବ । କୁମ୍ଭୀର ଭୟ ନ ଥାଏ । ଦିନ ଥିଲା, ଯେତେବେଳେ କୁମ୍ଭୀର ଉତ୍ପାତ, ଆତଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିଲା । କାହିଁ ଦଳେ ଶିକାରି ପୁରସ୍କାର ଲୋଭରେ ଆସି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗୁଳି କରି ମାରି ଦେଲେ । ସେହିଦିନୁ କୁମ୍ଭୀର କଥା କାହାରି ମନରେ ନ ଥାଏ । ଦି ପାଖେ ପୁଲିଙ୍ଗ, ପଣସ ତୋଟା । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ନଈ କଣ୍ଡିଆ କରି ଲୋକେ ଟେଡ଼ାଯାକ ପାଣି ମଡ଼ାଇ ବାଇଗଣ ଇତ୍ୟାଦି ଫସଲ କରି ଥାଆନ୍ତି । ବଢ଼ି ଆସିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବେଶ୍ ଦି ପଇସା ରୋଜଗାର ହୁଏ । ଯେଉଁ ସାଲ ବଢ଼ି ଟିକିଏ ଡେରିରେ ଆସେ, ସେ ସାଲ କଣ୍ଡିଆବାଲାଙ୍କର 'ପୁଅବାର ତେର' ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନ ଥାଏ ।

ସ୍ୱଚ୍ଛସଲିଳା ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ ନେଇ କେତେ କବି କେତେ ତରୁଣ ତରୁଣୀମାନଙ୍କର ପ୍ରେମ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଯାଇଛନ୍ତି—ସତେ ଯେପରି ତଟିନୀ ପ୍ରେମ

ଧରଣ୍ଟ୍ର ରଙ୍ଗରେ ଆଲମ୍ବନ । ଆମ ଏ ଗାଁଟି ତ ମଫସଲ । ଲୋକ ଚଗୁଲିଙ୍କ ହଉଙ୍କ ଭୟ । ତେଣୁ ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରେମ ସେଠାରେ ଆରୋପ କରିବା ଏକ ପ୍ରକାର 'କଳ୍ପନା-ସୌଧ' ଠିଆ କରିବା ପରି ହେବ । ତେବେ ଝିଅ ବୋହୂମାନେ ଗାଧୋଇବା ସମୟରେ କେହି କେହି ତରୁଣ ତରୁଣୀ ବଙ୍କେଇ ଚାହିଁ ମନେ ମନେ କିଛିଟା ଆରାମ ଲଭନ୍ତି—ନ ଦେଖିଲେ ପରି ଚାଲିଯାଆନ୍ତି—ବାସ୍ ସେତିକି ।

କରେଞ୍ଜିଆ ପୁଲଙ୍ଗ ପାଚନ୍ତି—ବାଜୁରି ଗଛଯାକ ଝାଡ଼ି ପକାଇଥାନ୍ତି । ସାଧାରଣତଃ ଯାହାର ଯେପରି ପୁଲାଙ୍ଗ ତୋଟା ନଈ ପାଖରେ ଥାଏ, ସମସ୍ତେ ବି ଯାଆନ୍ତି—କାରଣ ବଡ଼ସକାଳୁ ନ ଗଲେ ବାରବୁଲା ଟୋକିଆଳି ସବୁ ଝୁଣ୍ଟି ଝାଣ୍ଟି ଅଣ୍ଟିରେ ପୁରାଇ ଲୁଟ କରନ୍ତି । ଜମିଦାରଙ୍କର ଖଣ୍ଡିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁଲଙ୍ଗ ତୋଟା ନଈ ପାଟରେ ଥାଏ—ପୁଲଙ୍ଗଗଛ ବୋଲି ସେପରି ବେଶି ନୁହେଁ—ଗଛ ଦଶ ପନ୍ଦରଟି । ସେଦିନ ହରି ପୁଲଙ୍ଗ ଗୋଟାଉଥିବା ବେଳେ ଦେଖିଲା—ନଈ ଗାଧୁଆ ତୋଠରେ କେହି ନାହାନ୍ତି—ସୁଷମା ଏକା ଏକା ଗାଧୋଉଛି—ଅଢ଼ ସକାଳୁଟା—ବୋଧେ ବ୍ରତ କରିଛି ସୁଷମା । ନିଜର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଜଣାଇଦେବାକୁ ଖଣ୍ଡିକାଶ ମାରିଲା । ସୁଷମା ସେତେବେଳେ ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲା ହୋଇ ମନ ଫୁର୍ତ୍ତିରେ ଗାଧୋଉଛି—କଡ଼େଇ କଡ଼େଇ ଦେଖିନେଲା ଯେ, ହରି ଭାଇ ଛଡ଼ା ଆଉ କେହି ନାହାନ୍ତି । ଜାଣି ଶୁଣି ପାଣି କାବୁର କାବୁର ଶବ୍ଦରେ ଯେପରି ଖଣ୍ଡିକାଶର ଉତ୍ତର ଦେଲା । ମନ ହେଉଥାଏ ଡାକି ପଚାରନ୍ତା । ହରି ଲୁଚି ଲୁଚି ଖଣ୍ଡେ ଦୂରକୁ ଚାଲିଗଲା—ସୁଷମାର ତ ନିଜର ପୁଲାଙ୍ଗ ତୋଟା ଆଡ଼େ— । ଖଣ୍ଡେ ଦୂରରେ ହରି ଗଡ଼ିଲା ନଈ ତଳକୁ—ବେଣାଗଛ ମୂଳେ ଛପି ଛପି, ତୋଠ ୧୫ । ୨୦ ହାତ ଅଛି—ପାଣିରେ ଥର କରି ବୁଡ଼ିଲା । ସୁଷମା ଏଣେ ତେଣେ ଚାହୁଁଛି କ'ଣ ଚାଲିଗଲା କି ହରିଭାଇ । 'ଆଲୋ ମା' ଚିତ୍କାର କଲା—କିଏ ଯେପରି ତା ଗୋଡ଼ ଭିଡ଼ି ନେଉଛି—କୁମ୍ଭୀର ଆଶଙ୍କାରେ ଚମକି ପଡ଼ିଲା ବେଳକୁ ଆଖି ଦୁଇଟି ଚୂପା । ମନେ ମନେ ଖୁବ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ରଖି—ସତେ ଯେପରି ବିଚଳିତ ନୁହେଁ—କହିଲା, ହିଁ ମୁଁ ଜାଣିଛି—ହରି ଭାଇ ।

ହର ହାତ ଛାଡ଼ି ଦେଇ କହିଲା—ଏଇନେ ପାଟି କରୁଥିଲୁ, କ'ଣ ଖାଲି ଧୀରରେ କହୁଛୁ ।

ସୁଷମା କହିଲା—ତୁମର ସବୁବେଳେ ଏ ଦୁଷ୍ଟାମି—ଭାଇନାଙ୍କୁ କହିଦେବି ଯେ, ତେଲ ନ ଲଗେଇ କିମିତି ପାଣିରେ ବୁଡ଼ୁଛ ।

ସତ କହୁଛୁ ସୁଷମା, ମନ ଲାଗଲାନି ପଲଙ୍କ ଗୋଠାଇବାରେ, ପାଣି ଲାଗି ଟୋ ମୁହଁଟି—ମତେ ଆଜି ଖାଲି ସୁନ୍ଦର ଦିଶିଲା—ହଉ ତୁ ରାଗିଲୁ ତ, ମୁଁ ଯାଉଛି, କହିଲା ହର—ଆବେଗଭରା ସ୍ୱର ।

ସୁଷମା ଏଣେ ତେଣେ ଚାହିଁ କହିଲା—ମନେ ମନେ ତୁମର ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର କିଏ ଦେଖିବ ନା—ମାଇପେ ଆସିବା ବେଳ ହୋଇଗଲାଣି ।

ହର କହିଲା—ମତେ ଗୋଟେ ଛୋଟ କଥାର ଜବାବ ଦେ, ମୁଁ ଚାଲିଯିବି—ତୁ ଯେ ଏ ବ୍ରତ କରୁଛୁ, ତୋ ସତ୍ୟବାନ କିଏ କହୁ ଗାଲରେ ଟିପ ମାରିଦେଲା—ସୁଷମା ଯେପରି ତଡ଼ିତ କମ୍ପନ ଅନୁଭବ କଲା—ଲାଜରେ ଗୁଡ଼ୁଗୁଡ଼ୁ ହୋଇଗଲା । କହିଲା, ତୁମର ସବୁ ବେଆଡ଼ା କଥା । ସୁଷମାକୁ କୋଳକୁ ଟାଣିଆଣି, ଟିକଏ ଏଣେତେଣେ ଚାହିଁ, ଆଙ୍କିଦେଲା ଗୋଟିଏ ଉଷ୍ଣ ଚୁମ୍ବନ ତା'ର ପାଣି ଭିଜା ଚିବୁକରେ । ସୁଷମା ଚମକିଗଲା । ଭାବୁଥିଲା ସିନା, ହରଭାଇ ଆସିଲେ ମଜା ହୁଅନ୍ତା—ଅନୁଭବଟା ଯେ ଏକଦମ୍ ନୂଆ । 'ତୋ ନସ୍କାରେ ମୁଁ କୋଳକୁ ଆସିଛି ସେ' କହି ଦୌଡ଼ି ପଳେଇଲା । ଅନୁକମ୍ପନ ଯନ୍ତ୍ରାଳିଗି ରହିଥିଲା—ସୁଷମାର ଅଙ୍ଗରେ; ଯିବାଟା ଅଡ଼ୁ ହିଳକି ଆଗରୁ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ, ଏତେ କଥା ନଥାନ୍ତା । ଠିକ୍ ଯିବା ସମୟରେ, ସୁନ୍ଦିଅପା, କଲ୍ୟାଣିଅପା, ଦାସଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଜଣେଇବୋଉ ପ୍ରଭୃତି ପାଞ୍ଚ ଛଅଜଣ ମାଇପେ ନାହେଇ ଆସୁଥାଆନ୍ତି । କୋଣ ଉପରୁ ଚାହିଁଦେଇ, ମୁହିଁ ମୋଡ଼ିଦେଲେ । ମାଇପଙ୍କର ତ ଜଳରେ ଗୋଳହୁଏ—କଳୁ ପଛରେ ସବୁ । ସୁଷମା ପାଣି ନେଉଛି ଘରକୁ ଉଠୁଛି—ଦାସଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ପଚାରିଲେ ସୁଷମା ! ଆଜି କ'ଣ ସହିଲ ସହିଲା ବ୍ରତ କରିଛୁ କି ? ମାଉସୀ ଆସି ନାହାନ୍ତି ।

ନା, ସେ ଘରେ ଗାଧୋଇ ପଡ଼ିବ । ବୟସ ହୋଇଗଲାଣି— ନଈ-ଗଡ଼ାଣି ଉଠାଣିକ ସେ ଡରୁଛି—କହି ସୁଷମା ଗଲା । ମନ ତାର ବିମର୍ଷ । ଏଇବେଳ ଯେ ତା ଯିବା ପଛେ ପଛେ, କେତେ ଟୁଗୁଲ ପଡ଼ିବ—ଏବଂ ଏ କଥା ଯେ ମିଣିପଙ୍କ କାନକୁ ଯିବ—ଏହା ଭାବି ତାର ହୃଦୟ ଦୁଃଖରେ ଚହଲି ଉଠିଲା । ବ୍ରତ କରିବାର ସରାଗ ଆଉ ଯେପରି ମନେ ପଡ଼ିଲାନି ତାର । କେତେ ଉଲ୍ଲାସକ୍ଷଣକ ପୂର୍ବରୁ—ଏବେ କ'ଣ ହେଲା । ମନେ ମନେ ହରି ଭାଇ ଉପରେ ତାର ରାଗହେଲା—ତାଙ୍କୁ ସେ ଆଉ, ... ଭାବି ପାରେନି । ଯନ୍ତ୍ରଚାଳିତ ପରି ଘରକୁ ଫେରୁଥାଏ — ମୁଣ୍ଡରେ ତାର ଶତ ବୃଶ୍ଚିକର ଦଂଶନ ।

ସତକୁ ସତ ଗାଧୁଆ ତୋଠରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ସଭାର ସମାବେଶ ହୋଇଗଲା । ନୂଆ ଓ ଭଲ ବିଷୟବସ୍ତୁଟିଏ ମିଳି ଯାଇଛି । ମାମଲତକାର ଦାସଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଆଗ କହିପକାଇଲେ, ଓଃ ସାବିତ୍ରୀ ସତ୍ୟବାନ ଦର୍ଶନ ଏଇତ ମିଳିଗଲା—ଆଉ କୁଆଡ଼େ କାହିଁକି ଯିବା ?

ଯୁଷ୍ଟିଅପା ମନକୁ କଥାଟା ଯେମିତି ପାଇଗଲା—ତାର ପାନଖିଆ କାହାଳା ଦାନ୍ତକୁ ଦେଖାଇ, ପାଟିଟାକୁ ଆକର୍ଣ୍ଣ ବିସ୍ତାର କରି ଗୋଟେ ହସ ହସିଲା ।

ନଲୁଅପା କହିଲା—କଲୋ ଯୁଷ୍ଟିଅପା, କ'ଣ ଭାରି ପ୍ରେମ । ଆଲୋ କାହାକୁ କହିବା—ଆମ ଏ ଚ୍ଛୋଟ ଗାଁଖଣ୍ଡ କମ୍ ନୁହେଁଲୋ, ହଇଲୋ କିଏ କ'ଣ ନାହିଁ କଲା, ଦଦି ସୁଷମାକୁ ବାହା ହବାକୁ ! ହେଇନ ତ—ଏବେନହୁଁ ଏ ଟୋକାଟୋକୀ ଉଦଣ୍ଡୀଭଳି ହେଉଛନ୍ତି—ଯୁଗ ସଙ୍କାଳୁଟାରେ ।

ଶଗିଁବୋଉ କହିଲା—ଆଲୋ ଏଗୁଡ଼ାକ ମୂରବୀଙ୍କ ବଢ଼ାଣିଆ ସବୁ । ମୋ ଝିଅଟି—ନନା ପଦେ କହିଦେଲେ, କୁଆଡ଼େ ପଶିଯିବ ଭୂଇଁରେ, ମୋ ପିଲା ଦିନେ—ଅରେ ହସି ଦେଇ ଥିଲି ଦୋଳବେଦୀ ପାଖରେ—ସେତେବେଳେ ଏଇ ସୁଷମା ସାଙ୍ଗର କି ତାଠାରୁ ବର୍ଷେଖଣ୍ଡେ ସାନହେବ—ଯାହା ଯୋଧା ଖାଇଛି ଘରେ, ଛ୍ୟା, ଛ୍ୟା, ଏବୁକୁ ଏସବୁ କ'ଣ ହଉଛନ୍ତି ?

ସୁପିଅପା ସେ'ଣୁ ଆ କରଅଛୁ, କମିତ ଶଶୀବୋଉର ହଗଗଲେ, ସେ ଗୁଡେ ଗାଳିଦେବ, କହୁଲା, ମୁଁ ପରୀ ସେଦନ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପାଖେ ଦୀପ ଦବାକୁ ଯାଇଥିଲି ଯେ—ମା'ଲୋ କ'ଣ କହୁବ—ଅନ୍ଧାର କଟିକ୍ଟି— ଏ ଦୁହେଁ ଖିଲଖିଲ ହୋଇ ହସିହସି ବାହାର ଆସୁଚନ୍ତ ଗମ୍ଭୀରା ଭିତରୁ; ମୋତେ ଦେଖି ଆଗ କାବା ହୋଇଗଲେ । ମୁଁ ଜାଣି ଜାଣି ନ ଦେଖିଲା ପରି ହେଲି, ଆଉ କ'ଣ କରନ୍ତ । ଯାହା ଜଣାଗଲଣି, ଏ ଗାଁ ଖଣ୍ଡିକରେ ଗୋପଲୀଳା ଦେଖିବା ଆମେ ।

ଦାସଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ, ତାଙ୍କ ପୁଅ ନଟେଇର ପ୍ରଶଂସା କର ବସିଲେ । ନଟେଇ ଶାନ୍ତ--ଆଉ ଆଟିରେ କାହାକୁ ଚାହୁଁ ଦଏନ--ପିଲାଟା ହୁଏତେ ସିନା ପାଠ ହେଲାନ ନୋହିଲେ ଏ ସ୍ତ୍ରୀପର କଥାଗୁଡା ସେ ସହିପାରେନ ।

ବନୁଅପା, ଲୁଗା ଚପୁଡ଼ୁ ଚପୁଡ଼ୁ କହିଲା, ମୁଁ ବାପଘରେ ଥିଲାବେଳେ ଥରେ ପଡ଼ଶାଘରକୁ ଯାଇଥିଲି--ବାହାହେଲା ଝିଅ, ବାପଘରେ ତ ମାଇକ ନଥାଏ । ଗୋଟେ ଟୋକା ଆରମ୍ଭକଲା ଅଟା, ତା ବଧବା ଭାଉଜ ସାଥିରେ— ଆଲୋ କ'ଣହେଲା--ଭାଉଜ ଟିକିଏ ଉଠିଗଲା । ଏ ଛତର ଟୋକା--ଆଉ କ'ଣ କହୁବ । ଜାଣି ଆମେ ବାହାହୋଇ ଯାଇଥିଲୁ, ଆଉ ଏ ବାହା ନ ହୋଇ ଏମିତ ଅଭଲ୍ଲ କଥା ।

ଦାସଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ, କହୁ ଭାବଚନ୍ତ ପଗୃଉଲେ--କ'ଣହେଲା ସେଠୁ--ଅଧା ଅଧା ରଖିଦେଲୁ ଯେ ।

ଛ୍ୟା, ଛ୍ୟା, ତୋର ବଅସ ଅଛୁନା, ସେଇଥିକି ଏତେ ଉଙ୍କାର ହଉଛୁ-- କହିଲା ବନୁ ଅପା ।

ଦାସଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ବ ଛୁଡ଼ଲାବାଲା ନୁହନ୍ତ--କହୁଲେ, ତୋର ତ ନଇଲେ କମା ଇଚ୍ଛା ନଥିବ ।

ସୁପ୍ତିଅପା ମୁଚକାହସାରେ କହିଲା--ଆଲୋ ସମସ୍ତେ ସେମିତି ବୟସ ବେଳେ ହୁଅନ୍ତି—ହେଲେ ଆକଟ ରହିବା ଦରକାର।

ନଟେଇ ବୋଉ ଉଚାଟର ହେଲେ—ନଟେଇ ସକାଳୁ କିଛି ଖାଇନି—ଭୋକ ଲାଗିଲେ ବିରକ୍ତି ପର ହୁଏ ସେ। ସୁପ୍ତି ଓ ବିଲୁ ଆଖି ଠରାଠରି ହେଲେ।

—୦—

(ସାତ)

ସପନମିଶ୍ରେ ବଡ଼ଅଁପୁର ଗାଁରେ ଜଣେ ନାଉଁଆ ଲୋକ। ଟିକିଏ ବଦ୍‌ରାଗୀ ଯାହା। ଜୟପୁରିଆଙ୍କ ସହ ତାଙ୍କର ଭଲ ଭାବଥାଏ। ମାମଲତିଦାର ଦାସଙ୍କୁ ସେ ଭାରି ଘୃଣାକରନ୍ତି—ଦାସେ ବି ଆଉ ଯୁଆଡ଼େ ଯାଆନ୍ତୁ ପଛକେ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପାଖୁ ବେଶୀ ଅ.ସନ୍ତିନି। କିନ୍ତୁ ବେଳେବେଳେ ଦୁଇଟି ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ପକ୍ଷ, ସ୍ୱାର୍ଥଦୃଷ୍ଟିରୁ ତୃତୀୟ ବିପକ୍ଷରେ ଏକାଠି ହୁଅନ୍ତି। ଏଇ ଦେଶରେ ପୁଣି, ବିଦେଶୀ କବଳରୁ ମୁକ୍ତ ଲଭିବାପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାଭାଷୀ ଲୋକେ ଏବଂ ବିଭିନ୍ନପ୍ରାନ୍ତର ଲୋକେ ଯଥା:-ହିନ୍ଦୁ, ମୁସଲମାନ, ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗାଳୀ, ବିହାରୀ ସମସ୍ତେ ଏକତାନରେ ଉଠିଥିଲେ। ସେ ତୃତୀୟ ପକ୍ଷ ଯେପରି ଅପସରି ଯାଇଛି, ଏଇ ଗୃହରୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାନ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ବାଦାନୁବାଦ। ସୀମା ଆନ୍ଦୋଳନ ବେଳେ ଯେସବୁ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା, ସେଇଥିରୁ କିଏ ଅନୁମାନ କରିବ ଯେ ଦିନେ ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ହାତକୁହାତ ମିଳାଇ, ବିଦେଶୀ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଉଠିଥିଲେ। ଏବେ ବି ପାକିସ୍ଥାନରେ, ଗୃହବିବାଦ ଏପରି ଉତ୍କଟ ହେଲାଣି ଯେ, କୌଣସିମତେ ଭାରତ ବିରୁଦ୍ଧରେ ତେଜାଇଦେଇ ପାରିଲେ ଆପାତତଃ ନିଜ ଦେଶଟା ବର୍ତ୍ତମାନପାଇଁ ଗୃହବିବାଦରେ ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ ହେବା

ସମ୍ଭାବନାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଯାଆନ୍ତି । ଠିକ୍ ଏହିପରି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧରଣର ଗୋଟିଏ ଘଟଣାନେଇ, ଜୟରାମ ଓ ସପନମିଶ୍ରଙ୍କ ଭିତରେ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିହେଲା । କଥାଟାହେଲା, ସେଦିନ ଧାନବୁଣା ବେଳେ, ଜୟରାମଙ୍କ ହଳିଆ ଭୁଲକ୍ରମେ ମିଶ୍ରଙ୍କ ହିଡ଼ଆଡକୁ ଟିକିଏ ମଡାଇ ହଳକରି ଦେଇଛି । ମୋଟେ ଇଞ୍ଚେ ଫର୍ଦ୍ଦେ ମାଡ଼ିଯାଇଛି କି ନାହିଁ, ମିଶ୍ରେ ଯାଇ ଦୈବାତ୍ ପହଞ୍ଚିଗଲେ । କମ୍ କଥା ନୁହେଁ—ନିଜର ବଳ ଦଖଲ କରିଯିବା କଥା ଏ । ଇଞ୍ଚେକ କେତେ ସେକଥା କ'ଣ ଖିଆଲ ଅଛି । ଭାବିଲେ ଯେପରି ତାକୁ ବେଖାତିର କରାଯାଇଛି । ଏକବାର କ୍ରୋଧରେ ଅନ୍ଧ—କିଛି ନକହି ରାଗରେ ଚମଚମହୋଇ ତମକି ଗଲେ—ସେ ହଳିଆକୁ ପକାଇଲେ ଏକ ନର୍ଯାତ ବ୍ରହ୍ମଗିରିପୁଡ଼ା--"ବଦମାସ, ଲୋଭରେ ଅନ୍ଧ; ମୂଲିଆ ବାପୁଡ଼ା--ମାଣେ ଗୁଣ୍ଠେ ପଡ଼ିକେ ତ ନାହିଁ-- ମୂଲ ଲାଗି ଆଠଣା, ବାରଣା ନେଲେ ଚଳିବେ, ଜମିର ମୂଲ୍ୟ କାହିଁ ବୁଝିବେ । ବଳଦ ଭଳିଆ ମାଡ଼ିଯାଉଛି ଯୁଆଡ଼େ ସିଆଡ଼େ ।" ହଳିଆର ପ୍ରାଣକୁ ବାଧିଲା--କାନ ତାର ଭାଁ ଭାଁ ହୋଇଗଲା । ଏକେ ଖଟିଖଟି ଝାଳ ବୋହିଗଲାଣି--ବାଧା ହେଉଛି -- ସେଥିରେ ମାଡ଼—ପୁଣି ବକା ଗାଳିଛି । ସହି ପାରିଲାନି ସେ--ହଳିଆ ପାଞ୍ଚଣଟା ଧରି ମାଡ଼ି ଆସିଲା ମିଶ୍ରଙ୍କ ଆଡକୁ-- ଦୈବାତକୁ ମିଶ୍ରେ ଅପସରିଗଲେ । କହିଲା--ଆଉ ସେ କାଳ ନାହିଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ-- ଯେ ଯାକୁ ଧରି ତାକୁ ମାରି କରୁଥିବ । ମୁଁ କିଛି କହୁନି ବୋଲି--ମାଇଲ ଗୋଟେ ସହିଲି, ପୁଣି ବେଜିତ କରୁଛ । ଭୁଲ୍‌ରେ କ'ଣ ଅବା ହୋଇ ଯାଇଥିବ—ସାଆନ୍ତ ତ ଅଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ନ କହି ସେଣୁ ଲଙ୍ଗଳା ହେଉଛ । ମୁଁ ଟିକିଏ ପୁରୁଣା ଲୋକ--ପୁରୁଣା କଥା କିଛି ଦେଖିଛି 'ବା'ସାଙ୍ଗରେ, ଝୋକା ଝାକେଇଆ କିଏ ହୋଇଥାନ୍ତେ ତ ଆଜି ବ୍ରାହ୍ମଣ ମଜା ବାହାରିଯାଇଥାଆନ୍ତା ।

ମିଶ୍ରେ ଦେଖିଲେ, ସମ୍ମାନ ଗଲା । ଯାହା ଦଣ୍ଡା ପକାଇନାହିଁ—ପାଖରେ ବି ଆଉ କେହି ଶୁଣିନି—ମାନ ଜଗି ପଳାଇ ଆସିଲେ । ଜୟରାମଙ୍କ ଉପରେ ଖଡ଼୍ଗହସ୍ତ । ବ୍ରାହ୍ମଣେ ତ ଦେଖିଲେଣି ଯେ, ଏମିତି ଚଷା, ପଧାନ, ବାହିରି, କ୍ଷେଇ କେହି ଆଉ ହାକିମି ସମ୍ଭାଳିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହନ୍ତି । ଏଣେ ଏମାନେ ତ ହାକିମିକରି, ପିଣ୍ଡାରେ ସୁଆରସକରି, ବଡ଼ବଡ଼ କଥା ଲମ୍ବେଇ

ଝରଣକହି, ଗଣ୍ଡିପା ପଶା ଖେଳ. କାମ କରାଇ ଆସିଛନ୍ତି । ଏତେ ସହଜରେ ପ୍ରକୃତ ଚାଲୁଛନ୍ତି କପରି ? ଅପମାନ ପାଆନ୍ତି, ଗାଳି ଶୁଣନ୍ତି । ପୁଣି ଚଷା, ବାଉରି ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ଗୁପିଚୁପି ହୋଇଥିଲେ, ଏବେ ସବୁ ଜାଣିଲେଣି — ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବି ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ ହେଲେଣି ଯେ ସାଧାରଣ ୪ ଜଣ ଦୁଆରକୁ ଗଲେ ବି ଉଠୁନାହାନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଭିତରେ ଈର୍ଷା, ଅହଂକାର, ଗାଁରେ ଦଳାଦଳି — ଅତି ଚାଲିକି ଜନା । ଜଣଙ୍କର ଉନ୍ନତିରେ ଅନ୍ୟର ଈର୍ଷା । ଗୋଟିଏ Conflict ବା ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଉପସ୍ଥିତ — ନୂଆ ପରିବେଶଟିଏ, ଦେହସୁହା ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଏ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ତ ରହିବ । ହେଣୁ ମିଶ୍ରେ ଜୟଗ୍ରାମଙ୍କ ଘରକୁ ପଶିଯାଇ, ତାକ ଉପରେ ତାକ ପକାଇଲେ ।

ଜୟଗ୍ରାମ ପହଞ୍ଚିଲେ — ନମ୍ର ସହକାରେ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ବସିବାକୁ କହିଲେ । ମିଶ୍ରେ କୁଠେଇ ବସୁଛନ୍ତି — ୧୦୫ ଉତ୍ତାପ ମୁଣ୍ଡରେ — ଆଗ୍ନେୟଗିରି ଗହ୍ୱର ତାଙ୍କ ମୁଖରୁ ବାହାରିଲା — କ'ଣ ଛେନାଗୁଡ, ତୁ ଏକୁଟିଆ ଲୋକ ଲଗାଇଛୁ ନା ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଆଉ ସବୁ ଲଗାଉଛନ୍ତି । ମନେମନେ ବଡ ହୋଇ ଯାଉଛୁ ଯେ, କୁଆଡ଼ିକ ପାଉନ । ଭଲଭଲ ବୋଲି କହିଲାରୁ, ତୁ ବେଶ କଲା ସଜାଡୁଛୁ — ମାହାଲିଆ ଗୋପୀଦାସେ ତୋ ନାଁକୁ ଚଡ଼ିଚଡ଼ି ହୁଅନ୍ତି ।

ଜୟଗ୍ରାମ ହଠାତ୍ ବୁଝି ପାରିଲେନି--କାହିଁକି ମିଶ୍ରଙ୍କର ଏ କ୍ରୋଧ । ବଡ଼ ଧୈର୍ଯ୍ୟରଖି, କାରଣଟି ଜାଣିବାକୁ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହେଲେ । ଭିତରୁ ମିଶ୍ରଙ୍କର ଏ ଗୁଣ ଶୁଣି, ହର ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲାନି--ଉପରେ ଚାଲିଆସି କହିଲା — ମିଶ୍ରେ ମୁହଁ ସମ୍ଭାଳି କଥା କହନ୍ତୁ — କଥାତ କହୁଚ, ଏତେ ଗରମ କ୍ୟାଁ । ଜୟଗ୍ରାମ ବିରକ୍ତ ହେଲେ — ଯା, ଯା, ତୁ ପିଲାଲୋକ, ତୋର ଏ ସବୁରେ କ'ଣ ଅଛି । ହରି ଚାଲିଗଲା ।

ମିଶ୍ରେ କହିଲାଗିଲେ — ଠିକ. ତୁମଲୋକ ତ ଯାହା କଲା କଲା — ଆଉ ତୁମେ ବି ଭାଇ ମାର ଏ ବୁଢ଼ାକୁ ! ଗାଁରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ସାଜୁଛି ପଛେ, ଏଣେ କାଳିକି ମୁହଁ ଦେଖ, ଭଲପାଠ ପଢ଼ିଛରେ ବାବୁ — ଏ ହାଇସ୍କୁଲ ସବୁ ସର୍ବନାଶ କଲା । ଜୟଗ୍ରାମ ବାଧାଦେଇ ପଚାରିଲେ, କ'ଣ ମିଶ୍ରେ ! ମୋ ଲୋକ କଲା ?

କ'ଣ କଲୁ—ମିଶ୍ରେ ପାଚଗଲେ । ମୁଁ ଚଲୁବେଳକୁ ମୋ ହୃତମଞ୍ଜି ହୋଇ ହଳ ହଉଛୁ । ଏଥକ କହୁଲବେଲକୁ, ତୋ ଲୋକ ପାଞ୍ଚଣ ଉଠାଇ ଅଗ୍ନି ଶର୍ମା । ମହତ୍ତ୍ୱରକ୍ଷୀ ଗୃହ ଆସି ନ ଥିଲେ—କ'ଣ କହୁବ । ମୋ ପିଲାଦିନ ଏପରି ଅପମାନ ପାଇ ନଥିଲି ।

ଜୟରାମ କହୁଲେ—ଆଚ୍ଛା ମିଶ୍ରେ ମୁଁ ସ୍ୱତ ଠିକ୍ କରିଦେବ । ସେତେବେଳେ ଜୟରାମ ଟିକିଏ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଯଦି ସେ ଲୋକ ଆପଣ କହୁବାରୁ, ବେଜିତ୍ କରିଥାଏ ତେବେ ଜୟରାମର ମୁଣ୍ଡ କଟିଯିବ ପଛକେ ତାକୁ ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ କରି ଛାଡ଼ିବ, ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଆପଣଙ୍କଠାରୁ କ୍ଷମାମାଗି ନ ନେଉଛୁ । କିନ୍ତୁ ଯଦି ଅନ୍ୟ କିଛି ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହୋଇଥାଏ ତେବେ କି ମୁଁ ଚୁପ୍ ରହିବନି ।

ହୁଁ ହୁଁ ... କହି ମୁହଁ ଫଣ ଫଣ କରି ମିଶ୍ରେ ଚାଲିଗଲେ ।

(ଆଠ)

ଉଦୁହୁଡଆ ଖରାବେଳେ, ମାମଲତକାର ଡାସେ କୁଆଡ଼େ ବୁଲିବୁଲି କିଛି ଶିକାର ନପାଇ, ବର୍ଣ୍ଣ ମନରେ ଫେରୁଛନ୍ତି, ମନରେ ନାନା ରକମ ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା । ଆଚ୍ଛା ଜୁନ ହେଲା ଆଜ୍ଞା ଏ କଂଗ୍ରେସ ହେଲା—ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ମୁଣ୍ଡ ପାଇଗଲେଣି । କାହାକୁ ମାନୁଛନ୍ତି ନା କଥା ଦେଉଛନ୍ତି ! ଭଲ କଥାଟିଏ କହିଲେ କହୁଛନ୍ତି, ଗାଁ ପଞ୍ଚାୟତରେ କଥାପଡ଼ିବ । କେତେବେଳେ ସେ ଜଣଙ୍କୁ କହୁଲ ବେଳକୁ, ବଳେବଳେ ପାଞ୍ଚଜଣ ବାହାରିପଡ଼ି କହୁଛନ୍ତି, ମୂଳିଆ ମୁଣ୍ଡ--କୋର୍ଟ କଚେରି କ ଚଲେ ସେ ଥିଏପଡ଼ିବ—ଗାଁର, ପାଞ୍ଚଜଣ ବସି କ'ଣ ନ୍ୟାୟ କରିଦେବେନି । ସେ ଏଇ ଗାଁର ଲୋକ, କିଏ କ'ଣ

ତାହାକୁ କହିଲା — ତାହାର ମତଲବ କ'ଣ — ଏକଥା ସେହି ଗା
ଲୋକେ ତ ଭଲ ବୁଝିବେ । ତୁଆରେ ଧଳାଘରକୁ ଦୌଡ଼ି ଲାଭ କ'ଣ ?
ଦାସଙ୍କର ଚିନ୍ତା ଘନେଇ ଆସେ—ଏମିତ କରିତ ବହୁତ ଗଲାଣି—ଏଣିକି
କ'ଣ ଆଉଗୋଟେ ନୂଆ ପନ୍ଥା ଧରିହେବ ? ଯୁଆଙ୍କୁ ବୟାତା ଲାଗିଲାଣି—
ବ୍ରାହ୍ମଣ କଥା ବି ମାନୁ ନାହାନ୍ତି—ନର୍କରେ ପଡ଼ି ଶାସ୍ତି ହେବେ । ପୁଣି ସବୁ
ନର୍କ କ'ଣ କିଏ ଦେଖିଛି । ଶାସ୍ତ୍ର ତ କହୁଛି, ଏହି ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ, ସ୍ୱର୍ଗ ଓ ନର୍କ
କର୍ମ ଅନୁସାରେ ମିଳେ, ସେମାନେ ମୋ ମାମଲତକାରିଆ ପଣିଆକୁ ଖୋରାକ
ଯୋଗାଉ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ତ ନର୍କହେବା କଥା ନୁହେଁ । ପ୍ରକୃତରେ,
କଟକି ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁ, କେତେକଙ୍କ ଘରଦ୍ୱାର ଉଠି ଯାଇଛି । ମନେ ପଡ଼ିଲା
ଅନେକ ଦିନତଳ କଥା—କିପରି ନିଜ ଗାଁର ବନ୍ଧୁଇ ଏହି ମକଦ୍ଦମାରେ ହିଁ ଆଜି
ଦାଣ୍ଡର ଭିକାରି । ହାଁ, ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ତ ନମସ୍କାର କରୁଛନ୍ତି, ହେଲେ
କଚେରି ଯିବାକୁ କହିଲେ ସୁନ୍ତୁରୁ ସୁନ୍ତୁରୁ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ସବୁ ଭାବନା—
ଯାହାକୁ ବିବେକ ଓ ସ୍ୱାର୍ଥ ଭିତରେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ କୁହାଯାଏ—ଦାସଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ମାମଲତକାରିଆ ମୁଣ୍ଡଟିକୁ ଏପାଖ, ସେପାଖ କରୁଥିଲା । ଦେଖିଲେ, ବାଡ଼ିଆଡ଼ୁ
ଜଗୁରାମଙ୍କ ମୂଲିଆ ହଳ ନେଇ ଫେରୁଛି—ମୁହଁଟି ତାର ବିଷର୍ଣ୍ଣ—ଦାସେ
ପଚାରିଲେ—କ'ଣ ହୋଇଛି । ଯାହାକୁ ଦେଖନ୍ତି ଦାସେ, ଭୁଛାକୁ
ହେଲେ ଦାନ୍ତ ନକୁଟି ଉକଥା ପଚାରନ୍ତି—ତାଲେ କିଛି ଖୋରାକ ମିଳିଯିବ
ପରି । ଲୋକେ କହନ୍ତି ଜାଣନ୍ତି କେତେ ଯୁଗରୁ ଏ କୁଟିଳ ପ୍ରକୃତି ଅଧାରହିଁ
ଗୋପୀଦାସେ—ସେଥିପାଇଁ ଏବେ ବି ଗାଁରେ କଥାପଡ଼ିଲେ କହନ୍ତି 'ଭୁଛା
ଗୋପୀଦାସ ଭଳିରେ ?

ଦାସେ ପଚାରିଲେ, କିରେ ବାବା । କାମରୁ ତ ଫେରୁଛୁ—ଏବେ ଦିନ
ତ ଚଢ଼ିନାହିଁ ପକାଇଥାଉ, ଏଭଳି ମନ ଦୁଃଖ ତୋର ଜଣାଯାଉଛି ଯେ—
କ'ଣ ଗୋଟେ ଭଲ କାମ ପଡ଼ିଥିବ ବୋଧେ ।

ନାହିଁ ସାଆନ୍ତେ, ଖରା କାମ କରୁନାହିଁ—କି ସେମିତି କାମ ଅଡ଼ିଲେ
ମୁଁ ହଡ଼େଇବା ଲୋକ ନୁହେଁ । ମୋ ଗାଈ ଦେଖନ୍ତୁ ଆଜ୍ଞା, ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲୁ
ଯାଇ ନଥିବ ।

ଦାସେ ଦେଖିଲେ, ଗାଲଟି ତାର ପ୍ରକୃତରେ ରଙ୍ଗା ପଡ଼ିଯାଇଛି— ଆଙ୍ଗୁଠି ଦାଗ ଜଳଜଳ ଦିଶୁଛି—ବଡ଼ ଦୁଃଖିତ ହେଲେ, କହିଲେ ଆହା, ହା—କେଡେ ଜୋରେ ଚିହ୍ନ ବସି ଯାଇଛିରେ, ବାପା, ଟିକିଏ ତେଲ ମାଲିସ କରିଦେବି ଉଃ—କିଏ ବଦମାସଟା ଏମିତି କଲାରେ ! ଦାସେ, ମୂଲିଆର ଗୋଟିପଣ ହୋଇଗଲେ—ମୂଲିଆ କହିଲା—ଆଜ୍ଞା—ସପନ ସାଆନ୍ତ, ସାଆନ୍ତ ବୋଲି ହଲା କରୁଥିଲି—ହୋସ ନାହିଁ; ଟିକିଏ ସପନ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ହାତକୁ ମାଡ଼ି ଯାଇଛି । କିଛି ନକହି ଯୁ ଚାପୁଡ଼ା ପକେଇଲେ ଆଜ୍ଞା, ମୋ ବାପ ଚଉଦ ପୁରୁଷରେ ଏମିତି ନପ୍ରାପିମାଡ଼ କିଏ ଖାଇ ନଥିବ । ସାଆନ୍ତ, ମୂଲିଆ ଗଛକୁ ବକଲପରି—ଟିକିଏ ହୁଡ଼ିଗଲେ କ'ଣ ସମ୍ଭାଳନ୍ତିନି । କହି ଚାଲିଥାଏ, ମନର ଆବେଗରେ—ହାଲୁକା ହୋଇ ଅସୁଥାଏ ତା'ର ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ମନଟି । ବଳଦ ଦୁଓଟି ସତେ ଯେପରି ତାର କଥାରେ ସମ୍ମତି ଜଣାଉଥାନ୍ତି ।

ଦାସେ ପିଇଯାଉଥାନ୍ତି—ଦଣ୍ଡକେ ବାଛି ଦେଉଥାନ୍ତି, କେଉଁ କଥା ଗୁଡ଼ାକ ତାଙ୍କର ଦରକାରୀ । କେଉଁ ଗୁଡ଼ିକ ନୁହେଁ । ଦେଖିଲେ ଯେ, ସପନ ମିଶ୍ରେ ଅପମାନିତ ହେବା ପରି, କିଛି ମୂଲିଆ କଥାରୁ ଜଣାଗଲାନି ।

ଟେକେଇ କରି ପଚାରିଲେ ଦାସେ—ଯେପରି ମୂଲିଆ ଦୁଃଖ, ତାଙ୍କର ଅନ୍ତରାଙ୍ଗକୁ ବାଧୁଛି—"ସେ ତ ଘର ଗଳିଲେକ—ବେଇଜତ କରୁଥିବେ ତ ଓଳିଏ ପାଇଯିବ; ତୁ କାମ କିମିତି କରୁଥିଲୁ । ମୂଲିଆ ସେତେବେଳକୁ ଭାବପ୍ରବଣ—କହିଲା ମୁଁ ଯେମିତି ଗରମ ହୋଇ, ଦି ଚାରି ପଦ ଶୁଣାଇଦେଲି ସେ ପଳାଇଗଲେ, ସୀମା ଟପିଗଲେ, ଏ ଦହ କେତେ ସହିବ ଆଜ୍ଞା ? ଦାସେ ଜାଣିଗଲେ, ମିଶ୍ରେ ଅପମାନିତ ହୋଇଛନ୍ତି । କହିଲେ, ଆରେ ତୁ ସିନା ସହିଲୁ, ଆଉ କିଏ ହୋଇଥିଲେ ବଜେଇଥାନ୍ତା-ଗମ୍ଭୀରବଲି କିଏ ସାକ୍ଷୀ ନା ଥୁଆ । ମୂଲିଆଟି କହି ଉଠିଲା, ମୁଁ ଆଜ୍ଞା ସେଇ କଥା ହେଜେଇ ଦେଇଛି ଯେ । ଦାସେ କହିଲେ, ବେଶ୍ କରିଛୁ ସକଳ ଘଟେ ନାରାୟଣ, ବସନ୍ତ ଅନାଦି କାରଣ--କିଏ କ'ଣ କାହାର ଚାକର । ବାଉସ ଚାଷୀ ମୂଲିଆ ବୋଲି କ'ଣ ତାଙ୍କର ଜୀବନ ନୁହେଁ । ତୁ ଗୋଟେ ଭକୁଆ, ଲଗେଇ ଦେଇଥାନ୍ତୁ ଦି ପାହାର, କିଏ ଦେଖନ୍ତା-ଆଉ ଦିନେ ପାଟି ଫିଟାଇବାର ଯୁ ନଥାନ୍ତା ।

ଉଠାଇଥିଲ ଆଙ୍ଗୁଳି ପାଞ୍ଚଟା । ପଳେଇଗଲେ ଚୁପ୍ ହୋଇ କହିଲା ମୂଲିଆ ।

ଦାସେ ଆନନ୍ଦରେ ଚାଲିଲେ । ମୂଲିଆ ଚମକି ପଡ଼ିଲା-କ'ଣ ସବୁ ସେ କହିଦେଲା-ପୁଣି କାହା ଆଗରେ । ସାଆନ୍ତେ କେତେ ତାକୁ କହନ୍ତି-ସବୁ କହିବୁ, ଦୁଃଖ କଥା କିଛି କହିବୁନି ଦାସଙ୍କୁ ବି ଗୁମର ଫିଟେଇବୁନି ତାଙ୍କ ଆଗେ । ମନ ତାର ପୁଣି ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଲା-ଆସିଲା ସାଆନ୍ତ ଘରକୁ ।

ଜୟରାମ ଠିକଣା କଥାଟା ବୁଝିନେଲେ । ମିଶ୍ରେ ତାଙ୍କୁ ନ ପଚାରି ଲିଆକୁ ମାରିବା ଏକ ନିଶ୍ଚିତ ଅନ୍ୟାୟ ।

—o—

ନଅ

ଦିନ ପରେ ବି ଦିନ ଗଡ଼ି ଚାଲିଥାଏ । ଏହିପରି ଆସି ଗ୍ରୀଷ୍ମଛୁଟି ପ୍ରାୟ ଶେଷ । ଏହି ଗୋଟିକ ଗ୍ରୀଷ୍ମଛୁଟି ଭିତରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଘଟଣା ଘଟିଗଲା—ସୁଯୋଗ ହେଉ ବା ଦୁର୍ଯୋଗ ହେଉ—କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସମ୍ପର୍କକୁ ସନ୍ଦେହର କୁହେଳିକା ଓ ଭାବନାର ବକ୍ରତାରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ରଖିଲା । ହରିର କଲେଜରେ ଭର୍ତ୍ତି ହେବା କଥା—ଜୟରାମ ଆଗରୁ ଟଙ୍କାପଇସା ବି ସଂଗ୍ରହ କରି ରଖିଛନ୍ତି—ପାଞ୍ଜି ଦେଖି ଭଲ ଦିନଟିରେ ଭାଇକୁ ପଠାଇବେ ।

ହରି ତାର ଭାବି କଲେଜ ଜୀବନ ନେଇ ବହୁ କଳ୍ପନା କରି ଚାହିଁ ରହିଛି । ତା ହାଇସ୍କୁଲ ପରି, ଧୋତି କାମିଜ୍ ପିନ୍ଧା ମାଷ୍ଟ୍ରେ ସେଠି ନାହାନ୍ତି ।

ସେଠି ଯେ ପଢ଼ାନ୍ତି—ସେମାନେ ସବୁ ପ୍ୟାଣ୍ଟ କୋର୍ଟ ପିନ୍ଧା ବାଲା—ପୁଣି ସେମାନଙ୍କୁ ମାଷ୍ଟ୍ରେ ନ କହି ପ୍ରଫେସର ବା ଅଧ୍ୟାପକ କହନ୍ତି । ଚକ୍ ଖଡ଼ି ଧରି ବାରି ଭଙ୍ଗୀରେ ପଢ଼ାଇବା, ପଚରାପଚରି କରି ପିଲାଙ୍କୁ ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତ କରିବା ସବୁ ସେଠି ନାହିଁ । ୫୦ ମିନିଟ ପିରିୟଡ଼-ଅଧ୍ୟାପକ ଆସି ବକ୍ତୃତା ଦେଇ ଯାଆନ୍ତି । ପିଲାମାନେ ବି କୁଆଡ଼େ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ । ଖାଲି କାର, ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ି, ସାଇକଲ ଭେଲାଭେଲା । କିଏ କ'ଣ ବଦମାସୀ କଲା—କାହାର ଚରିତ୍ର ଖରାପ ହେଲା—ଏସବୁ ବାହାରେ ମଧ୍ୟ ହାଇସ୍କୁଲ ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଦେଖନ୍ତି—କିନ୍ତୁ ସେଠି ସାତଖୁଣ ମାଫ । ସେତିକିବେଳକୁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱ ଆସି ଯାଇଥାଏ ବୋଲି ମନେ କରାଯାଏ । ସିନେମା ଥିଏଟର, ତରୁଣ ତରୁଣୀ ମାନଙ୍କର ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଚଳଚଳନ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ବହୁ ସାମଗ୍ରୀ ଯୋଗାଏ । ତେଣୁ ଅନେକ ପିଲା, ସ୍କୁଲରେ ଭଲ କରିଥିଲେ ବି, କଲେଜରେ ଖସି ଯାଆନ୍ତି—ମନ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇଯାଏ—ଅଧ୍ୟୟନରେ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଘଟେ । ସେଥିରେ ପୁଣି ଛାତ୍ରଙ୍କ ଭିତରେ ରାଜନୈତିକ ଦଳାଦଳି—କଲେଜରେ ଷ୍ଟ୍ରାଇକ—ଧର୍ମଘଟ—ଏ ସବୁ ବହୁତକଥା ହରି ଶୁଣିଛି—ତେଣୁ କଲେଜ ବିଷୟରେ କେତେ କ'ଣ ଧାରଣା କରି ପକାଉଛି । କେମିତି ସେ ତାର କାଳ୍ପନିକ ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ବାସ୍ତବରେ ଉପଭୋଗ କରିବ, ବ୍ୟସ୍ତ । ଏଣେ କି ସୁଷମା କଥା ମନେ ପଡ଼ିଯାଏ । କେତେ ହସ, କେତେ ଖେଳ—ଦଣ୍ଡେ କେହି କାହାକୁ ନଦେଖିଲେ ପାଗଳ—କିପରି ସେ ଏତେଦିନ ସୁଷମା ବ୍ୟତିରେକେ ଚଳିବ । ଅବଶ୍ୟ, ପୁରୀ ଗାଁ ପାଖ, ମାସକେ ଅନ୍ତତଃ ଥରେ ଭି ଆସିବ—ହେଲେ ଏତେଦିନର ଦେଖାକୁ, ମାସକ ଦେଖାରେ ଚଳାଇବାକୁ ହେବ । ସବୁରି ମଙ୍ଗଳଆସେ ।

ସୁଷମାର ରୂପସମ୍ଭାର ଯୌବନରେ ବିକଶିତ ହୋଇ ଉଠୁଛି—ତାର ଅଙ୍ଗରେ ଲାବଣ୍ୟ, କେଶର ମସୃଣତା, ଢ଼ଳ ଢ଼ଳ ଚକ୍ଷୁ, ଅଧରରେ ରକ୍ତିମା, ଉନ୍ନତବକ୍ଷ—ସବୁରେ ସେ ଅପୂର୍ବ ମାଦକତା ଅନୁଭବ କରୁଛି । କେତେ ଖୁସିଯାଉଥିଲା ହରିଭାଇ ପାଖକୁ, କେତେ ଲୋଟି ପଡ଼ୁଥିଲା—ଆଉ ସେ ଚଞ୍ଚଳତା ନାହିଁ । ହରିଭାଇ ସ୍ପର୍ଶ ଅତି ସୁଖକର—

ଅନୁଭବ କରୁଛି । ସବୁବେଳେ ହରିହର ତା ପାଖେ ଆନମନା । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ନଈ କୂଳର ସ୍ମୃତି ଆଜି ତା ପକ୍ଷେ ଅମୂଲ୍ୟ, ପବିତ୍ର, ଶାଶ୍ୱତ, ସେ ଯେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଚଗୁଲିର ହାଟ । ସେଦିନ ସେ ହରିହର ପାଖକୁ ଯାଏନି — ମା'ର ଶାସନ । ସଙ୍କୋଚ କାହାକୁ କହନ୍ତି, ଲଜ୍ଜା କ'ଣ, ଭୟ କେଉଁଠାରେ--ସବୁ ସେ ବୁଝିଛି । ହରିହର ପାଖରେ ଅଛି — ନଚେଲେ ବି 'ସେ ଅଛି ତ । କିନ୍ତୁ ବୁଝାଇବେ କେ—ବଡ଼ପାଠ ପଢ଼ିବେ । ଅନ୍ୟ ଇଚ୍ଛାକଲେ ବି ସବୁବେଳେ ଦେଖିପାରିବେନି । ବିପତ୍ତି ଓ ବିମର୍ଷ ସେ । ମନ ହୁଏ—ଚାଲିଯାଇ ଦିନ ରାତି ହରିହରକୁ ଧରି ରଖନ୍ତା ଯିବା ପୂର୍ବରୁ --କିନ୍ତୁ ଲୋକ ନିନ୍ଦା । ଦୁହେଁ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ପ୍ରାଣ ଦେଇ ଭଲ ପାଉଥିଲେ ବି, ଲୋକ ନିନ୍ଦା, ସମସ୍ତଙ୍କର ସନ୍ଦେହ—ଏ ସବୁ—ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଦୂରେଇ ରଖେ । ଦୁଇଟି ତରୁଣ ତରୁଣୀ ବାହା ହେବା ପୂର୍ବରୁ ପରସ୍ପର ମିଳାମିଶା କରିବା ଓ ଭାବ ବିନିମୟ କରିବାର ସୁବିଧା—ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗାଁ ଗହଳରେ ଦିଆଯାଇନି । ବରଂ ଏପରି ହେଲେ ତାହା ଏକ ଚରିତ୍ରର ସାମାଜିକ ଅପରାଧ ବୋଲି ଧରା-ଯାଏ । ଦୁଇଟି ଅପରିଚିତ ଜୀବନକୁ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଜରିଆରେ ବନ୍ଧେଇବା କଥା—ତେଣିକି ଯେବେ ତାଙ୍କ ମନ ନ ମିଳିଲା—ସେ ଭାଗ୍ୟ କଥା—ଯେ ଯାହା ହାଣ୍ଡିରେ ଚାଉଳ ପକାଇଥିଲା ନା ।

ସେ ଦିନ ନଈ କୂଳରେ ବୁଲୁଲି । ଗାଁ ସାରା କଥାଟା ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ-ଗଲାଣି । ଘୋର କଳଙ୍କ—ସବୁରି ତୁଣ୍ଡରେ ସେଇ କଥା । ହରି ଯାଉଛି କଲେଜକୁ । ସୁଷମା ବୋଝ ହେବନି, କାଲିଠୁ ବାହାଘର ହୋଇଗଲେ ଯାଆନ୍ତା । କେତେଥର ଜୟୁରାମଙ୍କୁ କହୁଛି ଏହି ଛୁଟିରେ ବାହାଘର କରିଦେବାକୁ—କେତେ ଝିଅଟାକୁ ମାଡ଼ି କରି ରଖିବ । ଜୟୁରାମ ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଗୁରୁଜନମାନେ ଯେତେବେଳେ କଥା କହୁଛନ୍ତି, ସେ ନିଷ୍ପ୍ର ହେବ । ପିଲାଟା ନୂଆ ନୂଆ କଲେଜ ଯାଉଛି—ଏବେଳେ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ବିଗିଡ଼ି ଯାଇ-ପାରେ । ତାର ଭଲକୁ ଦେଖିଲେ କ'ଣ ସୁଷମାର ନୁହେଁ । ତା ପରେ ସୁଷମା ତ କିଛି ବୃଦ୍ଧଯୋଗ୍ୟା ହୋଇ ଯାଇନି—ଏଇ ଗାଁରେ ତ ଝିଅ ଅଛନ୍ତି—୩୪ ବର୍ଷ ହେଲି ବି ଘରଯୋଗ୍ୟା ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ସବୁ ତ ଠିକ୍ ହୋଇଛି, ବାକି

ବାକି ପାଁ ଜଣ ଖାଇବା କଥା । ଆଉ ନୃଗୁଳି—ତାକୁ ପସନ୍ଦ କଲେ ଚଳେନା । ଏଇ ଭାବେ, ମାମଲତକାର ସାଜିଛନ୍ତି—ଖେଳଆଳୀ ଘରେ ସୁଖ ଅଧରେ ଧରା ପଡିଥିଲେ—ତାଙ୍କର ଚଳାଣି ଯୋଗୁଁ ପ୍ରଥମ ସ୍ତ୍ରୀ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲା—ତରୁଣୀ ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ଯୋଗାଡ଼ କରି ଯେମିତି ଆଣିଛନ୍ତି କିଏ ନ ଜାଣେ । ମାମଲତକାର ନା ! କଥାଟା ଉଡ଼ିଗଲା । କିଏ ତାଙ୍କର କ'ଣ କଲେ । ଭୂତକୁ ଡରିଲେ ଭୂତ ଡରାଏ । ଏହିପରି ବହୁତ ବୁଝାଇଛନ୍ତି ଜୟରାମ—ଶେଷକୁ କହିଲେ, "ଯଦି ତୁମକୁ ଝିଅଟାକୁ ରଖିବାକୁ ଏତେ ମାଡ଼ ପଡ଼ୁଛି—ମୋ ପାଖକୁ ଛାଡ଼ିଦିଅ—ସେ ଦାୟିତ୍ୱ ମୁଁ ତୁଲାଇବି ।" ସୁଷମା ବୋଉ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେଲେ ।

ପଚାରିଲେ, ହରି କେବେ ଫେରି ଯାଉଚ କି ? ଜୟରାମ କହିଲେ—ଯାଉଛି ଏଇ ପଅରଦିନ—ଭଲ ଦିନ ଅଛି—ଘରେ ଏଠି ଖାଉଥିଲା, ଚଳୁଥିଲା । ଏଣିକି ତ ପ୍ରବାସରେ ପଡିବ । କାଲି ରାତିରେ ସୁଷମାକୁ ପଠାଇବ—ତୁମେ ବି ଟିକିଏ ଆସିବ । ସମସ୍ତେ ସାଥିସୁଆ ହୋଇ ଟିକିଏ ଖିଆପିଆ କରିବେ । ଦିହେଁ ଦିହିଁକୁ ଦଣ୍ଡେ ନ ଦେଖିଲେ ଛଟପଟ ହେଉ-ଥିଲେ—ଏବେ ତ ଛାଡ଼ଛାଡ଼ି ହେବେ । ହେଲେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତ ! ଜୟରାମଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ବାଷ୍ପାକୁଳ ହେଲା ।

ସୁଷମା ବୋଉ କହିଲେ—ସୁଷମା ତ କ'ଣ ଯେମିତି ଗୁଡ଼ିଏ ବହି ପଢ଼ୁଛି । ସ୍କୁଲକୁ ସିନା ଯାଉନି—ହେଲେ ପଢ଼ାରେ ଖୁବ ମନ୍ ।

ଜୟରାମ ହସି ହସି କହିଲେ—ମୋତେ କ'ଣ କହୁଛ—ମୁଁ କ'ଣ ତାକୁ ଜାଣିନି ?

× × × × ×

କଣ୍ଠିଦିନ ଆଜି । ସୁଷମା ବୋଉ ସୁଷମାକୁ ନେଇ ଆସିଯାଇଛନ୍ତି । କେବଳ ସୁଷମା ଓ ହରିଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ସମସ୍ତେ ବଡ ଖୁସୀ । ସୁଷମା ବୋଉ ପିଠାପଣାର ତଦ୍ୱି ନେଇଛନ୍ତି—କୁନ୍ତଳା ତ ନିଜେ ସବୁ କରୁଛି । ତୁଠ ନ ଥିଲେ ବି—ଆଜି ବାତ୍ସଲ୍ୟରସରେ ଯେମିତି ତାର ହୃଦୟ ଫାଟି ପଡ଼ୁଛି ।

ସୁଷମା ଗୋଟିଏ ଘରେ ଶୋଇପଡ଼ିଛି—ଆଉ କାଲିଠାରୁ ହରିଭାଇକୁ ସେ ଦେଖିବନି—କେତେ ଏକୁଟିଆ—ଖାଁ ଖାଁ ଲାଗିବ ତାକୁ। ବୁଢ଼ୀକୁ ତ କିଏ କେତେ ଟାହି ଟାପରା କରୁଛନ୍ତି—ରାଣ୍ଡି ମା, ସମ୍ପତ୍ତି ତ ବାବରଖାନା ଇତ୍ୟାଦି—ସେଥିରେ ପୁଣି ହରିଭାଇ ନଥିବେ। ପୁଣି ଯିବେ, ଭାଇ ତାର ବଡ଼ ପାଠ ପଢ଼ିବେ—କଲେଜ ଯିବେ—ଏତେବେଳେ ମନ ଖରାପ କରିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ।

ପରଦିନ ସକାଳୁ ତ ଯିବା କଥା! ସେଦିନ ଉପରବେଳା, ହରି ହା. ଇ. ସ୍କୁଲ୍‌କୁ ଯାଇ, ସବୁ ମାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କୁ ଦେଖା କରି, ସେମାନଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ନେଲା। ସମସ୍ତେ ତାର ନମ୍ରବ୍ୟବହାର ଓ ଶିଷ୍ଟାଚାରରେ ଆନ୍ତରିକ ଖୁସି। ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସି ନମସ୍କାର କଲା—କହିଲା, 'ସାର୍ ମୁଁ କାଲି ସକାଳେ ଯାଉଛି'। ଚକ୍ଷୁ ତାଙ୍କର ଛଳ ଛଳ ହେଲା—କହିଲେ, "ହରି, ବହୁତ ଛାତ୍ର ଦେଖିଲିଣି, କୃତୀ ଛାତ୍ର ବି ଦେଖିଛି; କିନ୍ତୁ ଏପରି ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ବ୍ୟବହାର କେଉଁଠି ପାଇନି। ଚରିତ୍ର, ବ୍ୟବହାର ଏ ସବୁରି ମଣିଷ ପଣିଆ। ବାପା! କଲେଜରେ ବହୁତ ଅଡ଼ମ୍ବରପୂର୍ଣ୍ଣ କଥା ଦେଖିବୁ, କିନ୍ତୁ ନିଜର ନିଜତ୍ୱ ଓ ଚରିତ୍ର, ନିଷ୍ଠା ଓ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ, ଆଜି ଭଳି ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରଖିବୁ। ମନଭୁଲାଣିଆ କଥା ଭିତରେ ହିଁ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରକୃତ ଚରିତ୍ର-ବତ୍ତା ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତି। ଈଶ୍ୱର ତୋର ଏ ତପସ୍ୟାରେ ସହାୟ ହୁଅନ୍ତୁ"।

କି ସ୍ନେହ, କି ବାତ୍ସଲ୍ୟ—ଗୁରୁଙ୍କର ଏ ଅକୃତ୍ରିମ କଥା ଆଉ ଶୁଣିବନି ସେ। କୋହରେ ତାର କଣ୍ଠରୁଦ୍ଧ ହୋଇଆସିଲା। ଦୀର୍ଘ ଦୁଇବର୍ଷ କାଳ ଯେଉଁ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିଥିଲା—ଯେଉଁ ବଗିଚା, ନିଜେ ପରିଶ୍ରମ କରି ବଢ଼େଇ-ଥିଲା, ସେ ହଷ୍ଟେଲ, ସେ ଡେସ୍କଟେବୁଲ, ନିଜର ରୁମ୍—ଏ ସବୁ ଯେପରି ତାର ଅତି ପ୍ରିୟ ମନେ ହେଲା ଓ ସେହି ପ୍ରିୟତମ ଜିନିଷକୁ ଆଜି ଯେପରି କିଏ ଛଡ଼ାଇ ନେଇଯାଉଛି ତା ଠାରୁ। ଏଣିକି ଆସିଲେ, ସେ ଆଉ ସ୍କୁଲ ଛାତ୍ରର ବ୍ୟବହାର ପାଇବନି, ପାଇବ ପୁରାତନ ଛାତ୍ର ବା ଭଦ୍ରଲୋକ ହିସାବରେ।

ଭ୍ରମର ଆସିଲା । ତା ମନରେ ଆଉ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ରହୁ ନାହିଁ—ଖାଲି ସେହି ସବୁ କଥା—ଗଣେଶ ଚତୁର୍ଥୀ, ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ—ଡାଳି ଫୁଲ—ଇତ୍ୟାଦି ଗତ ୪ ବର୍ଷ ଭିତରର ସରଳ ସ୍ମୃତିଗୁଡ଼ିକ । ମନ ତାର ଖିଆଲାନ୍ତି—ଆସି ଦେଖେ ତ ସୁଷମା ମଇଳା ମାଠ ଖଟ ଉପରେ ଏକାକୀ ଶୋଇଛି । ଆହା ! ପୁଣି ସୁଷମାକୁ ଗ୍ରହଣ । ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲାନି—କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ହୋଇ କାନ୍ଦିଲା ଅତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପିଲାଙ୍କ ପରି । ସୁଷମା ଲୁହ ପୋଛି ପକାଇ, କ'ଣ କହିବ ବୋଲି ହଉଥିଲା—କିନ୍ତୁ ହେଲାନି । ଦୁହିଙ୍କର ଅଶ୍ରୁଧାର ଛୁଟି ଚାଲିଲା । ଓଃ କି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସେ—କି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପ୍ରେମ—କି ଅକୁହା କଥା । ମନର କଥା ଦୁହିଁଙ୍କର, ଯେପରି ଆଖିର ବ୍ୟାକୁଳତା ଭିତରେ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ—ଲୁହ ହିଁ ତାର ସାକ୍ଷୀ ।

କାନ୍ଦର ଶବ୍ଦ ଶୁଣି, କୁନ୍ତଳା ଆସି ଦେଖନ୍ତି ତ—ଦୁହେଁ ଅଶ୍ରୁ ସମ୍ଭାଳିବା ଅବସ୍ଥାରେ ନାହାନ୍ତି । ହଠାତ୍ ହସି ଉଠିଲା ଭଜନ ! କାଲି ଠାରୁ, ଆଗେ ଯେମିତି ହେଉଥିଲେ କେଏ ଅଛି ଆଉ ବୁଝେଇବ—ଘୁମୁଟା ଘୁମୁଟି ହେଉଥିଲେ କିଏ ଆସି ଆଉ ହସେଇବ—ଭଜନ କି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ରଖି ପାରନ୍ତେନି । କହିଲେ, "ହରି, ମରଦ ହୋଇ ଏବେ ଧୈର୍ଯ୍ୟହରା ଏଇ କଥାରେ ? କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲ କି ? ପାଠ ପଢ଼ିବ, ସାହେବବାବୁ ହେବ— ସେତେବେଳେ ତୁମେ ସାହେବ ଆଉ ସୁଷମା ମେମ୍—ସେତେବେଳେ ନଈ ନଥିବ କି ଡୋଠା ନଥିବ । ଯେଉଁଠି ସୁଷମା, ସେଇଠି ହରି; ଯେଉଁଠି ହରି, ସେଇଠି ସୁଷମା—ଦୋମହଲା ଉପର ପଲଙ୍କ ଉପରେ ବସିଥିବ ହୋଇଥିବ କାଳି ନେଳି ରଙ୍ଗର ବିଜୁଳି ଆଲୁଅ, ଆଉ ପାଖେ ପାଖେ ଫୁଲ ବୁଲୁଥିବ ବିଜୁଳି ହାଓାର ତରଙ୍ଗ । ମୁଁ ତ ଖାଲି ଲୁହର ପସରା ହୋଇଥିବି—ଆଜ୍ଞା କ'ଣ ଭଜନକୁ ପଚାରିବ କି ସେତେବେଳେ ?"

ଭଜନଙ୍କର ଏ ହସିଆ କଥାରେ, ଦୁହିଙ୍କ କୋହ ଯେପରି ବାଟ ପାଣି ଥମି ଗଲା—ସୁଷମା କହୁ ପଡ଼ୁଥିଲା—ଭଜନ ବଡ଼ ଛଟପଟ—ହରି ଲଜ୍ଜାରେ ମୁହଁ ପୋଡ଼ିଲା । ଦୁହିଙ୍କ ଆଖିରେ ଲୁହର ଦାଗ, କିନ୍ତୁ ମୁହଁରେ ହସର ଅ...

ଖାଉନ୍ତି, ଅବସ୍ଥା ଟିକିଏ ସମ୍ଭାଳ ପଡ଼ିବା ଦେଖି କହିଲେ, "ପିଠାଗୁଡ଼ାକ ଅଧା ହୋଇଛି—ମୁଁ ଯାଏଁ—ତୁମେ ଏଇଠି ଗପ କରୁଥାଅ—ମୁଁ ଏଇନେ ଆସିବି" କହି ସୁଷମାକୁ ହରି ଆଡ଼କୁ ଠେଲି ଦେଇ ହସି ହସି ଚାଲିଗଲେ। ହରି ଧରି ନେଲା ସୁଷମାକୁ— ସୁଷମାର ଦୁଇ ବାହୁ ତଳେ ହରିର ଦୁଇଟି ହାତ ସାମନା ପଟରୁ ବେଷ୍ଟିତ। ଦେହରେ ଚମକ—ହୃଦୟରେ କମ୍ପନ, ଦୁହେଁ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ—ହରି ଆଙ୍କିଦେଲା ତାର ରକ୍ତିମା ଅଧରରେ ଏକ ଉଷ୍ମ ଚୁମ୍ବନ। ଅପୂର୍ବ ଶିହରଣ—ନୂଆ ନୂଆ ଯୌବନରେ ଅଭିନବ ଅନୁଭୂତି।

* * * * *

ସେ ଦିନର ସେହି ଅଭୁଲା ସ୍ମୃତିକି ଗଣ୍ଠିଧନ କରି ହରି ତା ପର-ଦିନ କଲେଜକୁ ଗଲା। ସୁଷମା ନିଜ ପାଠ ପଢ଼ାରେ ଦ୍ୱିଗୁଣ ଭାବେ ମନୋ-ନିବେଶ କଲା—ତା ହରିଭାଇର ଯୋଗ୍ୟା ହେବ ସେ—ଏହି ଆଶା ଆଉ ସମ୍ଭାବନାରେ।

(ଦଶ)

ଦିନପରେ ଦିନ ଗଡ଼ି ଚାଲିଥାଏ। ହରି ତାର କଳ୍ପିତ କଲେଜ ଜୀବନର ବାସ୍ତବ ରୂପ-ରେଖାରେ ନବଜୀବନ ପାଇବାପରି ମନେ କରେ। ପ୍ରଶସ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର। କେତେ ଭଲ ଭଲ ପିଲାଏ ସ୍କୁଲରୁ ଆସି କଲେଜରେ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଛନ୍ତି—ମନେ କରେ ସମସ୍ତେ ତାର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ—ଯେପରି ସମସ୍ତେ ତାକୁ ଜ୍ଞାନଗରିମା ଓ ବୁଦ୍ଧିରେ ବଳିଯିବେ। କଠୋର ପରିଶ୍ରମ କରେ। ବିଶ୍ରାମ

ସମସ୍ତରେ ମନେପଡ଼େ ତାର ଗାଁଗହଳର ମଧୁମୟ ସ୍ମୃତି ଏବଂ ସେହି ସ୍ମୃତିର ରାଜ୍ୟରେ ଝଲସିଉଠେ ତାର କୃଷ୍ଣକରଣୀର ବର୍ତ୍ତୁଳ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ । ମାନସୀ ତାର ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ହୋଇଉଠେ ବେଳୁଁ ବେଳ । ଭାବେ, ଖୁବ୍ ଭଲ ପଢ଼ିବ, ଗୌରବ ଦେଖିବ ତାର ମାନସୀ—ଲୁଣ୍ଠାଇ ପକାଇବ ସେ—ସମ୍ମତି ପାଏ, ଶକ୍ତିପାଏ, ଲାଗିପଡ଼େ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ତାର ଦ୍ୱିଗୁଣ ଉତ୍ସାହରେ ।

ଜୟରାମ ଓ କୁନ୍ତଳା—ଘର ନଚ୍ଛଟିଆ—କେହି ଆଉ ନାହିଁ । ହଁ ଥିଲା ସୁଷମା ଆସୁଥିଲା—ଦୁହିଁଙ୍କର ହୃଦୟରେ ଘରେ ଖେଳୁଥିଲା ହସ ଓ ସ୍ନେହର ତରଙ୍ଗ । ଆଉ ସୁଷମା ପ୍ରାୟ ଅସେନ—ଏଣେ ବି ବୟସ ହେଲାଣି । ମା'ର ତାକିଦ, ସେ ବି ସ୍କୁଲକୁ ଆଉ ଯାଏନା । ଜୟରାମ ଓ କୁନ୍ତଳା—ଦୁହେଁ—ଯେତେବେଳେ କଥା ହୁଅନ୍ତି—ହର ଓ ସୁଷମା—ସୁଷମା ଆସିବ ବୋହୂ ହୋଇ; ଘର ଗହଳ ହେବ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିରାଜିବେ । ହର କମିତି ଚାଲେ—ସୁଷମା ସେ ଏକାଠି ଜମିତ ଦିଶନ୍ତି—ଇତ୍ୟାଦି । ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଅବସ୍ଥା ଟା ଅସହ୍ୟ ହୋଇଗଲାଣି ।

ସୁଷମା ଭାବେ—ହରିଭାଇ ତାର—କେତେ ଭଲ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି—ସେ ତ ସ୍କୁଲ ଛାଡ଼ିଲା—କିପରି ଯୋଗ୍ୟା ହେବ ତାଙ୍କର । ମାଇକିନିଆ ଜନ୍ମ ପାଇଛି ମଫସଲରେ; ବାହାରକୁ ବାହାରିଲେ ଦୋଷ, ଛୁଇଁଲେ ପାପ, ଛୁଇ ପଢ଼ିଲେ କଳଙ୍କ । ଯେ ପାଠପଢ଼ି ଛାତି ଫୁଲାଇ ଚାଲିଲା—ଚାଲୁଛନ୍ତି ତ ଅନେକ—ଫିଟ୍‌ଫାଟ—ଏଇ ଗାଁ ଝିଅକୁ ତ କେତେ କର୍ମୀ ଅସୁଛନ୍ତି—ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ନାକ ଟେକୁଥିଲେ—ଟହଁଟ୍ଟା ଜାଏ, ଶୁଣୁଛି ଜାଏ—ବଳେବଳେ ସହିଲେ, ଗୁହାରି ଦଉଛନ୍ତି—ସମର୍ଥନ କରି ତାଙ୍କ କଥାରେ ମୁଣ୍ଡ ହଲାଉଛନ୍ତି—ଚୌ-ଧାରିରେ ବି କମ ନାହିଁ । ହେଲେ କାର ତ ଆଗକୁ ପଛକୁ କେହି ନାହିଁ—କାହାକୁ ବଳକରି ବାହାରିବ—ଶେଷକୁ ଆଗ୍ରାହ ମିଳିବନି । ବଡ଼ଲୋକଙ୍କୁ ଡର ନାହିଁ, ସ୍ୱର୍ଗକୁ ନିଶୁଣୀ ନାହିଁ—ସେ ତ ବାହିଁ ବେଡେଇଲେ, ସେଦିନ ନଈରେ କବା କଥା—ଗାଁରେ ହାଟବସିଲା—ତୁଚ୍ଛା କଥାରେ କଳଙ୍କ ରଟିଲା—ଏବେ ବି ଗାଁରେ ଶୁଣୁଛି ସେକଥା । ଭାବୁଥାଏ ସେ ଦୁଃଖରେ ମ୍ରିୟମାଣ

ହୋଇପଡ଼େ । କାହାକୁ କିଛି ନକହିବା ଭଲ—ଖାଲି ବହିପତ୍ର ନିଜର ସଂଗ୍ରହକରି ରଖେ—ନିତି ନିୟମିତ ପଢ଼େ—ବୋଉକୁ କହି ଖଣ୍ଡିଏ ଖବର କାଗଜ ମଗାଏ । ନିଜେ ନିଜେ ଲେଖେ ପଢ଼େ—ଇଚ୍ଛା, ତାର ଲେଖିବା ପଢ଼ିବା କେହି କେବେ ନ ଦେଖନ୍ତୁ । ବୋଉ ତାର ବେଳେ ବେଳେ କହେ, "ନ'ଟଲେ ମାଇକିନିଆ ଝିଅ ଚୁଲିମୁଣ୍ଡକୁ—ଏ ବହିପତ୍ରଗୁଡ଼ାକ ମରଦ ପିଲାଙ୍କ ମାନେ", କିନ୍ତୁ ବେଶୀ ଝଗଡ଼ା କରି କିଛି କହେନି—ଗୋଟିଏ ଝିଅ । ସମୟେ ସମୟେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଆସି ଟିକିଏ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ଚାଲିଯାଆନ୍ତି । ସବୁ କଷ୍ଟ, ଅବୁଝାକଥା ଟିପିଟାପି କରି ରଖିଥାଏ ସେ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଆସିଲେ ସେତକ କହି କହି ତାକୁ ଦି'ଘଣ୍ଟା ଲାଗିଯାଏ । ତାର ପଢ଼ାଘର କାନ୍ଥରେ, ଶିବ ଗୌରୀଙ୍କର ଫଟୋଟିଏ ଝୁଲୁଥାଏ—ସକାଳେ ଓ ଶୋଇବା ବେଳେ ଆନ୍ତରିକ ପ୍ରଣତି ଜଣାଏ ସୁଷମା—ଆଶା ତାର ଭଲ ପଢ଼ିବ—ହରେକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟା ହେବ ।

ଦାସଙ୍କର ମଉକା । ହରି କଲେଜକୁ ଗଲା—ଏଣିକି ସୁବିଧା ପଡ଼ିଲା । ଜମ୍ବୁରାମ କାହାର ପିଣ୍ଡାକୁ ବେଶୀ ଯାଆନ୍ତିନି—ଚୁଲିରେ ଖାଗ ନଥାଏ—ଅଭାବ ବି ନାହିଁ—ଦି ପ୍ରାଣୀ ଆରାମରେ ଚଳନ୍ତି । ଝିଅ ଭଲ ପଢ଼ୁଛି—ସେ ଯୋଗ୍ୟହେବ, ବୋହୂ ଆସିବ—ସେହି ଆଶାରେ ଦି'ପ୍ରାଣୀ ତାଙ୍କ ଚଳଚଳ ଥାନ୍ତି—କିନ୍ତୁ ଈର୍ଷାରେ ଜଳି ଯାଉଥାନ୍ତି ଦାସେ । ଏଣେ ସପନ ମିଶ୍ରଙ୍କର ହାଡ଼ହଣା ରାଗଟା ଜମ୍ବୁରାମଙ୍କ ଉପରେ ଜଳୁଛି—ଦାସେ ସୁବିଧା ଦେଖି ମିଶ୍ରଙ୍କ ରାଗକୁ ଇନ୍ଧନ ଯୋଗାଇବା ଆଚ୍ଛା ରକମ ସୁରୁ କରିଦେଲେ । ଗୁରୁ ମୂଳ ଅଙ୍କ ଠାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଝିଅ ଅମର ଅପମାନ-ପାଇଲେ—ଆଜି ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ହେଲା, କାଲି ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବି ହେବ । ଜମ୍ବୁରାମର ବହପ ବଳ ନଥିଲେ ଗୁରୁ ମୂଳଆର ଏତେ ଦମାକ ହୁଅନ୍ତା ? ସେଥିରେ ପୁଣି ସବୁ ଶୁଣି, ଜମ୍ବୁରାମ ବି ତା ଲୋକକୁ ଆଙ୍କଟ କରନ୍ତି । ସପନ ମିଶ୍ରଙ୍କ ମନକୁ କଥାଟା ପାଏ । ମିଶ୍ରଙ୍କ ଭାବଭଙ୍ଗୀ ଦେଖିସାରି ଦାସେ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି—ମିଶ୍ରେ ! ଏଇ ସେଦିନ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ, ଗାଁ ମାଇପେ ଆଉ ବି କେତେ ଜଣ ନଈକୁ ଯାଉଥିଲେ—ସକାଳୁଟା—ସାବିତ୍ରୀ ଅମାବାସ୍ୟା ହେବ—ହରି ଆଉ ସୁଷମା—ଏ ଦଣ୍ଡଟା ଯାହା ହେଉଥାନ୍ତି

ରାମ ରାମ—ସେ ତାଙ୍କର ଯାହା କଲେ କଲେ, ପୁଣି ଆମେ ଗାରେ ଘର କରିଥାଇଁ—ଝିଅପୁଏ ସମସ୍ତେ ଅଛନ୍ତି—ଏ ନାଟ ଦେଖିଲେ କ'ଣ ଶିଖିବେ ସେମାନେ—ଗୋଟେ ରାଜପୁରୀ ହେଲାଣି ଏ ଗାଁ । ମିଶ୍ରେ କହନ୍ତି—କଥାଟା ଯାହାହେଉ, ପରମ୍ପରାଟା ସୁସ୍ଥ ନୁହେଁ, ଏ ନୂତନ ନୈତିକ ନୁହେଁ; ଦାସେ ଯୋଡ଼ି ଦେଇ ହାଙ୍କନ୍ତି—'ତେଣୁ ସର୍ବଥା ଦୂଷଣୀୟ—ଏହାର ପୁନରାବୃତ୍ତି ଯେପରି ନହୁଏ, ତାହାର ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କର ଦେଖିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ହରି ଟିଲ୍—ତା ଭାଇନା ତ ମୂରବୀ--ନିଜ ଦାୟିତ୍ୱ ନିଜେ ନ ବୁଝିଲେ—ଜୟରାମଙ୍କ ନା' ଶୁଣୁ । ମିଶ୍ରଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ଗରମ--ତାଙ୍କ ଇନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ଘଣ୍ଟୁନାହାନ୍ତି—ସେ କିପରି କାହାରିକୁ ଖାତିର କରନ୍ତୁ ଇତ୍ୟାଦି ଯାବତ ଭର୍ତ୍ସନା ମିଶ୍ରଙ୍କର ପାଟିରୁ ବାହାରିଯାଏ—ଦାସେ ଆଁ ଟା କରି ଗୁହିଁ ମନେ ମନେ କୁହାଟ ମାରୁଥାନ୍ତି ।

ଏହିପରି ଦିନେ ମିଶ୍ରେ ଖୁବ୍ ତାନମାନରେ ଚର୍ଚ୍ଚୁଥାନ୍ତି । ଦାସେ କହିଲେ, ଆମେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ସମସ୍ତେ ଏକାଠି ହେଲେ, ମାନବନ ସେ, ଯିବ କୁଆଡ଼େ । ବୃନ୍ଦାବନେ ଅତି ସିଆଣିଆ ନା—ରୁଚିକୁ ଜଣେ ଭଲକଥାଟେ କହିଲେ, ଆଉଜଣେ ପ୍ରତିବାଦ କରିବେ—ଏଣେ ଗାଁଭିତର ଲୋକଙ୍କଠାରୁଁ ଅପମାନ ପାଉଥିବେ—ଏବେ ଆପଣଙ୍କ କଥାହେବାଠୁଁ ସମସ୍ତେ ଟିକିଏ—ଚେତିଲେଣି—ବୁଝିଲେଣି ଲୁ'ପାଣି କୁଆଡ଼େ ଉଠିଲାଣି ।

ମିଶ୍ରେ କହିଲେ, ତେବେ ସମସ୍ତେ ଆଜି ରାତିକୁ ବସ—କହି ମିଶ୍ରେ ଟିକିଏ କାମରେ ଚାଲିଗଲେ । ଦାସଙ୍କୁ ଲାଗିଲା ଟୁଙ୍କ । ଦାସେ ଦପଦହରଟା ଯାକ, ଦ୍ୱାରଦ୍ୱାର ବୁଲି ସମସ୍ତଙ୍କୁ କହୁଥାନ୍ତି—କିଏ କେମିତି ଦାସଙ୍କ କଥାଟା ଶୁଣି ଉଡ଼ାଇ ଦେଉଥାନ୍ତି—ସମସ୍ତେ ତ ଯାଙ୍କ ଗୁଣ ଜାଣନ୍ତି । ଦାସେ ବି ଜାଣନ୍ତି, ତାଙ୍କର ପତିଆରାଟା କେତେ—ତେଣୁ କହନ୍ତି, "ମୋର କିଛି ନାହିଁ, କଥାଟା ମିଶ୍ର ଜୋର କରି ଧରିଛନ୍ତି । ମିଶ୍ରଙ୍କ କଥାଟା ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ଟିକିଏ ଗୁରୁ ବୋଲି ବିଚାରୁଥାନ୍ତି । ଦାସେ କଡ଼କଡ଼ ହୁଅନ୍ତି—ଭାବନ୍ତି "ମିଶ୍ରଙ୍କ କଥାଟା ବସ୍ତୁଟ—ନର୍ଦ୍ଦିଆ ବୋକାଗୁଡ଼ାକ" । ସବୁ ସାରି ଦାସେ ଚାଲିଲେ ସୁଦମାବୋଉ ଘରକୁ । ସୁଦମାବୋଉ ପଡ଼ିଶା ଘରକୁ ଧାନକୁଟି

ଯାଇଥିଲେ, ସେଇଠିରୁ ଫେରୁଥାନ୍ତି ଧୂଳିଧୂସ ହୋଇ; ଦାସଙ୍କୁ ଦେଖି ଅତି ଆଡ଼୍ଡ଼ ହେଲେ । ଦାସେ କହିଲେ, 'ଅନ୍ନେ ସୁଷମା ବୋଉ, ତୁମେ ଆଚମ୍ବିତ ହୋଇଥିବ ମୋ ଆସିବା ଦେଖି—ମୁଁ ଆସେନା ସନା—ତୁମ କଥା, ତୁମ ଘର କଥା ସବୁ ପତ୍ରରେ ବୁଝୁଥାଏ । ସୁଷମା ବାପା ଥିଲେ, ଆମର ପଢ଼ୁଥିଲା—ତୁମେ ସେକଥା—ତୁମେ ଏକୁଟିଆ ଲୋକ—ପାଟପଡ଼ିଶାରେ କାମଧନ୍ଦା କରି ଚଳୁଚ । ଗାଁ କଥାଟା ଭାବିଲାବେଳେ ଗୁଡ଼ାଏ କାହିଁକି ମୋ ମନକୁ ଆସେ ତୁମ କଥାଟା, ଗରିବ କଥା ବୁଝୁଛି କିଏ ? ଏଇ ଏବେ କୁହ ଧନ ସାବିତ୍ରୀ ଅମାବାସ୍ୟା ନା କ'ଣ ହେବ; ତୁମ ପୁଅ ନଈକୁ ଯାଇଥିଲା, କଦମ୍ବଗ୍ରାମର ଭାଇ କାଣ ଅଟଚାମସା କଲା—ସେ ଚାନ୍ଦ ଏବେ ପୁଣି ବାହାରିଲାଣି ।

ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ସୁଷମା ବୋଉ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଲେ—ସତେ ଯେପରି ଅକାଳ ଚଢ଼ଣ ପଡ଼ିଗଲା—ଧୂଳିଧୂସ ହୋଇ ଫେରୁଛନ୍ତି—କାମର ବାଧା—ତୁଟିଲେକ—ଥକା ହୋଇଗଲେ—ଗୁହିଁ ରହିଲେ ବକ୍ ବକ୍—ବିଜୁଳି ଚମକ ଯେପରି କମିଧରେ ପ୍ରାଣ ନେଇଯାଏ, ଠିକ୍ ସେହିପରି । ପାଖ ଘରେ ସୁଷମା ଏ କଥା ଶୁଣି, ମୁହଁ ମାଡ଼ି ପଡ଼ିଗଲା ତାର ଦେହ ପ୍ରିୟ ବନ୍ଧୁଗୁଡ଼ିକ ପାଖେ ।

ଦାସେ କହିଲାଗିଲେ—ଅପ୍ରିୟ କଥା—ଆରେ ଠିକ୍ କହିଦେବାକୁ ଆସିଲି—ମୁଁ ଏ କଥାରେ କାନ ଦେଉ ନଥିଲି—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କଥା—ପିଲିଟେଲ—ଏ ମାଇପି କଥାରେ ଏତକ ଅଣ୍ଡ—ହେଲେ ମୋ କଥା କିଏ କ'ଣ କାନକୁ ନେଲା—ମିଶ୍ରେ ତ ଏକଜିଦିଆ—ଧରିଛନ୍ତି ଜିଦ୍ ।

ଥର ଥର ଗଳାରେ ସୁଷମା ବୋଉ କହିଲେ, ଝିଅକୁ ତ ମୁଁ ଗୋଟେ; ଗୋଟେ କରିଛି—ଘର ଛାଡ଼ି ଏତେ ଶ୍ରୀ ତେଣିକ ହେ—ମିଶ୍ରେ ଜାଣିବା ଶୁଣିବା ଲୋକ ହୋଇ ଏ କଥା ଧଇଲେ—ସେ ତ ସବୁ ବୁଝି ବିଚାର କରନ୍ତି । ଦାସେ କହିଲେ, "ମୁଁ କଣ ଜାଣେ, ଏଇ ଯାହା ଶୁଣିଲି—ଅନେକ କଥା—ଅଜାଙ୍କ ଝିଏ ବ କ'ଣ କମ—ତୁମ ପିଲାଦିନ କଥା କହିଲ—କେତେ ନିୟମ ନିଷ୍ଠା । ଅବଶ୍ୟ ଏ କଥାରେ କେତେ ସତ କେତେ ମିଛ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଗୋଚର

ବୋଧହୁଏ ତୁମକୁ ସଭିଙ୍କୁ ଡକାଯାଇପାରେ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପଚାରିବାକୁ" । ଦାସଙ୍କର ଏ କଥାରେ 'ସୁଷମା'ର କୋହ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ହେଲା—ସେ କୋହର ବେଗ ଶୁଣି, ମା'ର ମନ ସହିଲା କେତେବେଳେ—ଗର୍ଭ ହେଲେ ବି ମନ ସମ୍ଭାଳିଲାନି—କହିଲେ, ମୁଁ ଯାଇପାରିବିନି—ତୁମେ ସବୁ ଯାହା କରିବ କର, ତେବେ ମାଈପ ସବୁର ଗାଳି—ଆଜି ଯଦି ସେ ଆନ୍ତେ ?—ଆଉ କହି ପାରିଲେନି—ହଠାତ୍—କିଛି ହମ୍ଭ ବଢ଼ିଲା—ସୁଷମା ବୋଉ କହିଲେ ତୁମେ ଯାଅ—ସେ ଯାଇଛନ୍ତି, ମୁଁ ଏ ଝିଅଟି ନେଇ ନଈରେ ଡେଇଁ ପଡ଼ିବି —ଅଡୁଆ ଯିବ । ନହେଲେ—କୁଆଡ଼େ ପଳେଇବି—କେତେ ତ ଦୁଃଖ ସହିଲି —ଏହା କହି ସୁଷମା ବୋଉ ଫୁଲିଯାଉଥିଲେ । ଶୁଣେଇ ଶୁଣେଇ ଦାସେ କହିଲେ, ସବୁ ମୁଁ ଜାଣେ, ସୁଷମା'ର କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ. ସବୁ ଦୋଷ କପ୍ଳିର—ସେ ମୃତଙ୍କ ହୋଇ ତା'ଝିଅକୁ ଅଟକିବାର କଥା—ତୁମେ ସିନା ମାଈପି ଲୋକ, ଏ କାଳର ଛନ୍ଦମନ୍ଦ ଜାଣିନ । ଅଚ୍ଛା ସୁଷମା ବୋଉ, ମୋ ଉପରେ ଭରସା ହେବନି—ଏଇ ତୁମକୁ କହୁଛି ବୋଲି ଶୁଣିଲେ, ମୋ ବଶ ନ ହେଉ ନହେଉ—ହେଲେ ମୁଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବି ତୁମ ଅସିବା 'କଥା' ଉପରେ ଜୋର୍ ନ ଦେବାକୁ—କହି ଦାସେ ଫେରିଲେ ।

ସୁଷମା ବୋଉ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମର୍ମାହତ ହେଲେ, ଜଳ ଝିଅ ନେଇ ମାହାଜନ ମେଳାରେ କଥା ପଡ଼ିଲେ କଥାଟା ବେଶ୍ ହୋଇଯିବ । କିଛି ନହେଲେ ତ ଲୋକେ କହିବେ, ନିଆଁ ନଥିଲେ ଧୂଆଁ ଅସନ୍ତା କି ? କି କଳଙ୍କ ପସରା—ମନେ ମନେ ଭାବିଲେ, ଏ ଝିଅ ମୋର ସର୍ବସ୍ୱ ନେଲା—ପିଲା ନଥିଲା ନାହିଁ—ବୁଢ଼ୀ ଦିନେ ସ୍ୱା ବି ଶୁଣିବାକୁ ଏ ପୋଡ଼ା କପାଳରେ ଥିଲା । ବୋହୂର ଏ ଗୁଣୁଗୁଣୁ କଥା, ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେବା ଦେଖି ସୁଷମା ଥିଉ ସହିପାରିଲାନି —ମନ ତାର ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇଉଠିଲା—ବୋଉର କଷ୍ଟ ଦାରୁ ଲାଗିଲା—ଦୌଡ଼ି ଆସି କହିଲା, 'ମା', ମୁଁ ଏହି ଶିବ-ଚୌରଙ୍କ ଉପରେ ହାତ ଦେଇ କହୁଛି ମୁଁ କିଛି କରିନି—ହାଉ ଯଦି ଏତେ କଥା, ମୁଁ ଏ ଘର ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଯାଉଛି—ତୁ ମୋତେ ତେଜ୍ୟା କରି ଦେ, କଳଙ୍କ ଯିବ—ଏ ଦୁନିଆରେ ଝାଙ୍କ କୋଇଲିଙ୍କୁ ଠାବ ଅଛି, ମୁଁ ମୋର କପାଳ ଦେଖି ଚାଲିବି—ପଡ଼ିଛୁ,

ଆତ୍ମହତ୍ୟା ପାପ—ତା କରିବିନି । ଶିବଗୌରୀ ମୋ କପାଳରେ ଯାହା ଲେଖିଥିବେ ମୁଁ ଭୋଗିବି । ମା, ମୋତେ ଛାଡ଼ିଦେ—କହି କହି ହୋଇ କାନ୍ଦିଉଠିଲା । ଗୋଟିଏ ଝିଅ, କେଉଁ ମା'ର ଛାତି ଧରିବ ଏ କଥା—କେତେ ଦେବତା ପୂଜା କରି ପାଇଛୁ—ଆଜି କ'ଣ ଦେଖିଲୁ ହେ—କ'ଣ ବୋଲି ନ କହିଲୁ ଝିଅକୁ ଦାଣ୍ଡର କଥାରେ—ଧାନ କୁଟି ଚଳୁଛୁ—ଗଣ୍ଡିଖଣ୍ଡିଏ ବୋଲି ସିନା ଆଜି ତାର ଏ ଦଶା—ଲୁହ ଗଡ଼ିଚାଲିଥାଏ ଅବିରତ ।

ଗରିବର ଦୁନିଆରେ ନିଦାରୁଣ ବତାସ—ମା' ଝିଅଙ୍କ ଲୁହ ଏକାଠି ହେଲା—କିଏ ନାହିଁ ଦେଖିବାକୁ : ସାକ୍ଷୀ ତଳେ ମାଟି, ଉପରେ ଆକାଶ, ଆଉ କାନ୍ଥରେ ଝୁଲୁଥିବା କେଉଁ ଭୋକିଲା ଚିତ୍ରକରର ଖଣ୍ଡେ ଶିବଗୌରୀ ଛବି ।

ଘୁଞ୍ଚି ଘୁଞ୍ଚି ସନ୍ଧ୍ୟା ଆସି ଉପନୀତ ହେଲା—ଗାଁର ଯେଉଁମାନେ ସବୁ ଯେ ଯାହାର କାମଦାମରେ ଯାଇଥିଲେ—ସମସ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ହୋଇ ଫେରିଲେ । ଯେଉଁ କେତେକ କର୍ମ ହାତଗୃହ କରୁଥାଆନ୍ତି ସେମାନେ ଫେରି ନିଜର ଚୋରୁଗାଈ ଖାଇବା ଖବର ବୁଝିଲେ । ଗୃହିଣୀମାନେ ନିଜ ନିଜର ଘରେ ସଞ୍ଜ ଦେଲେ । ଏ ସବୁ ସନ୍ଧ୍ୟାର କାମ ଭିତରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ମାହାଜନମେଳା କଥା କେତେ ପ୍ରକାର ଭାବ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥାଏ । କଥାଟା ହେଉଛି, ଯେଉଁ ଜୟରାମ ଖାଣ୍ଟି ଲୋକ ବୋଲି ଗାଁର ସଭିଏଁ ଜାଣନ୍ତି—ଯେ ଗୋଳମାଳ ଭିତରକୁ ପଶିବା ତ ଦୂରର କଥା, ତାଠାରୁ ଦୂରେଇ ରହେ, ଆଜି ତାଙ୍କର କଥା ପଡ଼ିବ—ଏହାହିଁ ବିଶେଷ ଚମକ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥାଏ । ଥୋକେ ଲୋକ ଜୟରାମଙ୍କର ଭଲ ଚଳଣି, ଘରର ଉନ୍ନତି ନେଇ ଈର୍ଷାଶୀଳ; ଆଉ କେତେକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସୁଷମା ହରିର ଅବାଧ ମିଳନ ଅସହ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଥାଏ । କେତେକ ହରିର କୃତଘ୍ନ ନେଇ ମନେ ମନେ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠୁଥାନ୍ତି । କେତେ ବୁଝୁଥାଆନ୍ତି ଯେ, ଏ ମାହାଜନମେଳା ଗୋଟିଏ ସ୍ୱାର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ରାନ୍ତ ଜୟରାମଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ । ହେଲେ ଗାଁର ନାଉଁଆ ଲୋକଙ୍କ ତୋଡ଼ାଣିଆ ସ୍ୱଭାବରେ ଢପଢ ଆଣ୍ଠି କରି ସତ କଥା କହିବାର ସାହସ ହୁଏତ ନାହିଁ ।

ସେମାନଙ୍କର । ଜୟରାମ ଓ କୁନ୍ତଳା ବିମର୍ଷ ଥାଅନ୍ତି — ଭାବନ୍ତି କାହାର ହାଣ୍ଡି ଭିତରେ ନ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ବାଧୁଛି ଏପରି ଚାଲୁଛି । ଜୟରାମ କହନ୍ତି ଅପର ଦୁର୍ବଳତା ତ ନାହିଁ — ଠିକ୍ କଥା ପଡ଼ିବ — ନ୍ୟାୟ ନକରି ଯଦି ଭୁଲ୍‌ରେ ଗଲେନ୍ତି — ତାଙ୍କର ସେ ଯାହା କରିବେ କରୁଥାନ୍ତୁ — ଆମ ତରଫେ ଆମେ । କିନ୍ତୁ ସବୁଠାରୁ ଅଚଳିତ ସୁଷମା ଓ ତା ବୋଉ — ଚୈତ ସେ, ଝିଅ ଜନ୍ମ କରିଛି — ନାଗପାଶ ବେକରେ ବନ୍ଧା — ବୁଢ଼ାକୁ ପାଣରେ କଥାଟା ଚାଣ୍ଡି ହେଲେ — କୃଷଅଣ୍ଡେ ଛିଡ଼ିବ ବାଜିବ । ସାଇପଡ଼ିଶା ନେଇ ଚଳିଲୋ — ମାନିଲେ ହାଇଗାଏ; ନ ମାନିଲେ ଗାଁରୁ ଉଠିବା କଥା ।

ଗାଁର ସେବକ ଗାଁର ସଭିଙ୍କୁ ଡାକି ଦେଇଗଲା ଗ୍ରାମ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ମଣ୍ଡପରେ ସମସ୍ତେ ଠୁଳ ହେବା ପାଇଁ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ହୋଇ ସମସ୍ତେ ଜୁଟିଲେ — କାନ୍ଧରେ ଗାମୁଛା ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ; ପାନ ଖଣ୍ଡିଏ ଖାଇ, ଦଣ୍ଡେ ଲେଖିଁ ଅଣ୍ଟାରେ ଯାକି, ଲଣ୍ଠନଟିଏ ମାନ ଧରି ଜଣ ଜଣ ହୋଇ ଆସି ଜଗ ଜଗର ଆସନ ଜମାଇଲେ । ଯେଉଁମାନେ ଜୁଟିଲେ — କିଏ ବିଲବାଡ଼ି କଥା; କିଏ ଗାଁ ହାନିଲାଭ କଥା ସବୁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥାନ୍ତି । ଅନେଶା ଥିଏ — ମିଶ୍ରଙ୍କୁ । ସପନ ମିଶ୍ରେ ଓ ଦାସେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ — ଦୁହିଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ଖାଣ୍ଟି ଦରପୋଚିଲା ଗାମୁଛା — ନାସଦାନୀ ପାନବଟାଟିଏ ଓ ଲଣ୍ଠନ ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ । ଦୁହିଙ୍କୁ ଦେଖି ସମସ୍ତେ ଗପ ବନ୍ଦ କଲେ — ହଠାତ୍ ଯେପରି ଜୋକ ଓ ଚଳି ଅସି ପହଞ୍ଚିଲେ । କିଏ କମିଟି ଦାସଙ୍କୁ ଚାହିଁ ହୁସୁରୁଫୁସୁରୁ ହେଉଥାଅନ୍ତି — କିଏ 'ଦାସ' ମିଶ୍ରଙ୍କ ପଛରେ ଗୋଡ଼େଇ ଗୋଡ଼େଇ ସତେ ଯେମିତି ଝହାଡ଼ ହୁପିରିକୁ ଉଠିଥିବ ? ଜୟରାମ ଯଥାସମୟରେ ଆସି ମଣ୍ଡପର ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ବସିଥାଅନ୍ତି — ଅପରାଧୀ ପରି । ସାଧାରଣ କଥା — ଅଭିଯୁକ୍ତ ଆସାମୀକୁ ଦେଖିଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଧାରଣା କଳଙ୍କ ହୋଇଯାଏ ତା ପ୍ରତି — ସେ ଅଭିଯୋଗ ଠିକ୍ ହେଉ ଅଥବା ଭୁଲ୍ ହେଉ । ଗାଁର ସଭିଏଁ ଜାଣନ୍ତି, ଆଜି ଜୟରାମଙ୍କ ନାଁରେ ଅଭିଯୋଗ ହେବ ଓ ତାର ବିଚାର ହେବ । ପୁଣି ଅଭିଯୋଗ

କହିବାକୁ ଖୋଦ ସମ୍ପନ୍ନ ମିଶ୍ରେ। ତେଣୁ ଜୟରାମଙ୍କୁ ଆଗେ ଦେଖିଲେ ସମସ୍ତେ ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲେ ବି ଆଜି କେହି ତାଙ୍କୁ କିଛି କହୁନାହାନ୍ତି।

ଦାସେ ଆରମ୍ଭ କଲେ — ବର୍ତ୍ତମାନ ତ ସମସ୍ତେ ଜୁଟିଲେଣି, କଥାପଡୁ— ମିଶ୍ରେ ଆପଣେ କହନ୍ତୁ। ସମସ୍ତଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ମିଶ୍ରଙ୍କ ମୁହଁ ଉପରେ ନିବଦ୍ଧ। ମିଶ୍ରେ ଟିକେ ଖଙ୍କାରି କହିଲେ—କଥାଟା କ'ଣ ଏବସ୍ଥା ଆପଣମାନେ ସମସ୍ତେ ଜାଣିଥିବେ—ମୁଁ ବୋଲି ଆସିପାରିଲି ଅନ୍ୟ କିଏ ହୋଇଥିଲେ, କ'ଣ ଯେ ହୋଇଥା'ନ୍ତା—

ନାରଣଦାସେ କହିଲେ; ହଁ ସେ ବାଉନ୍ଥିକଥା ନା·····ଆମେ ସବୁ ଶୁଣିବାକୁ ପାଉଛୁ—କଥାଟା ଏତେ ସହଜ ନୁହେଁ – ହଉ ଆପଣ କହନ୍ତୁ ସବୁ। ରଥେ କହିଲେ; ଅସ୍ତୁ ଚାଲୁ।

ମିଶ୍ରେ କହି ଲାଗିଲେ — ମୁଁ ମୋ ପାଇଁ ବେଶୀ ବ୍ୟସ୍ତ ନୁହେଁ। ଗ୍ରାମାନେ ଏ ଗାଁର ଜଣା ଅଧିକେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଗୃହଦାସ ଅଛୁ। ଆମେ ହେଲେ ମାଙ୍କୁଣିଆ ଲୋକ। ମଙ୍ଗଣିଆଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର। ସେମାନଙ୍କର ସବୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଟୋଟେ ଖାତିର ବା ଭୟ ନ ଥିବ, ଆମ ବୃତ୍ତି ଗଛରେ ଉଠିଯିବ। ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ଏଇ ଖାତିରରେ ଚଳିଆସିଛନ୍ତି—ଆମର ସେ ପରିଆରି ଗଲେ, ତାଙ୍କର ଘୋଡ଼ା ମୁହାଁ ବଂଶଧର ବୋଲି ବୁଝିବା। ତେବେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ମୂଳିଆ ଲାଗୁଥାଉଁ, ସବୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ନିଜ ନିଜର ମୂଳିଆଙ୍କୁ କାଏଦାରେ ରଖେ, ତାଙ୍କୁ କ'ଣ ଏତେ ବଦଳିହେବ। ମୋର ଯେଉଁ "ଗୋମାହେଇ" କାର୍ଯ୍ୟକର୍ତ୍ତେ, ଅଫ୍ସେ ସେ ଯା'ଆନ୍ତୁ ଦଣହାତରୁ ଓଲଟି ପକାଇବ, ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ପାଖେ ହଲଖି ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇନ, କି ମୁହଁ ଟେକି କଥା କହିନ, ଜାନୁ ସେ ଧନ ମୁଁ ଖାଲି ହୁଡ଼ହୁଣା କଥା କହିବାରୁ ଯାହା ହେଲା ନାରାୟଣ, ନାରାୟଣ— ଗୋପୀଦାସେ କହିଲେ— ମିଶ୍ରେ ଉଣାଅଧିକେ ଏ ଗାଁରେ ୬୦ ବର୍ଷ ହେଲା ମାମଲତ କଲେଣି। ପାଞ୍ଚ ଦଶ କ୍ରୋଶ ଗାଁରେ ତାଙ୍କୁ ସବୁ କଳିତକରାଳରେ ବି ଭଦ୍ରଲୋକେ ମାନନ୍ତି। ଏଇ ଆମର ଗାଁରେ କେତେ କେତେ ଅଣ୍ଡିଆ ନିରୋପ ହୋଇ ସେ ତୁହାଇଛନ୍ତି। ଏବେ ତାଙ୍କର ସବୁ

ଅପମାନ ହେଲା ଆମର ଗାଁକୁ ହେଲାନି କି ? କାଲିତ ଆମକୁ ଦଶ୍ଚୁଡ଼ା ପକାଇଲେ ବି କେହି କହିବାକୁ ନଥିବ ।

ରଥେ କହିଲେ—ହଁ, ତେବେ କଥାଟା କଣ, ପୂର୍ଣିତ ଭଲଭାବରେ ବୁଝିବା କଥା । ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ଆମେ ମିଶ୍ରେ ଆପଣଙ୍କ କଥା ଶୁଣିଲେଇଁ । ତେବେ କାହିଁକି ସେ ଲୋକ ତାଙ୍କୁ ବେଜିତ୍ କଲା, ମାରିବାକୁ ବାହାରିଲା ସେଇଟି ଫେରେ ତା ଠାରୁ ଶୁଣିବା ଦରକାର । କେତେକ ବି ଏ କଥାରେ ସମ୍ମତ ହେଲେ ।

ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଏ କଥାଟା ସୁଖ ଲାଗିଲାନି, କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିବାଦ କରିବାର ମତିଗତି ଭୁଲି । ତେବେ ତାଙ୍କର ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ରଖି କହିଲେ ମୋର ଏଥିରେ କିଛି କହିବାର ବି ନାହିଁ, କିଛିବି ଆପତ୍ତି କରି ଲାଭ ନାହିଁ—ମୋ ଦେହଟା ମୋ ପୂର୍ବ ଖାତିରରେ ବେଶ୍ ଚଳାଇନେଇ ପାରିବି, ହେଲେ ମୋ ବାଳ ପାଚିଲା; ଆଜିଯାଏ ଯାହା ହୋଇନି; ତାହା କରିବାକୁ ଆପଣମାନେ ଯଦି ଚାହାନ୍ତି ତେବେ କରନ୍ତୁ । ବାହର ସାଥିରେ ମୋର ନ୍ୟାୟ—ତେବେ ମୋର କଥାରେ ଆପଣମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରିଲେନି—ସ୍ୱାକୁ ମୋର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଛଡା ଆଉ କ'ଣ କହିବି ?

ଦାସେ ଜୋର ଦେଇ କହିଲେ—ଆପଣମାନେ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି—ସେ ସବୁ କୋର୍ଟ କଚେରି କଥା । ପକ୍ଷଙ୍କ ଦପାଖୁ ସାକ୍ଷୀ ଜମାନବନ୍ଦି ସବୁ, ତେବେ ରାୟ ଦିଆହୁଏ । ଏ ଆମରି ଗାଁଭିତ୍ତି କଥା—ଗାଁର ହିତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆଜି ଯଦି ଆମେ ବାହରକୁ ଡାକି ନ୍ୟାୟ କରିବା, ତେବେ ସେ ଆମ ସାଥିରେ ଜଣେ ହୋଇଗଲା ।

ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୟରାମ ଚୁପ୍ ହୋଇ ବସିଥିଲେ । ଏ ସବୁ ଜନମ୍ପ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିକୂଳରେ ଯିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଆରମ୍ଭକଲେ ଯେ ମୁଁ ସବୁ କଥା ଭଲଭାବେ ବୁଝିଛି । ହିତ ଟିକିଏ କଟିଯିବା କଥା ସତ । ମିଶ୍ରେ ଯେତେବେଳେ ଦେଖିଲେ ହଠାତ୍ ଚମକିଯାଇ ମୋ ଲୋକଙ୍କୁ ପକାଇଲେ ଏକ ନିର୍ଘାତ ଗୁପ୍ତା ଓ

ତାଙ୍କୁ ଅସଭ୍ୟ କଥାରେ ଗାଳିଦେଲେ । ମୋ ଲୋକ ଅତି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ, ଏଠାରେ ସମସ୍ତେ ଜାଣିଥିବେ, ସେ ଯାହାହେଉ, ବଳ ହେଉଛି ମୋଟ, ବାଉଶର ନୁହେଁ । ମିସ୍ତ୍ରେ ମୋତେ କହୁଥିଲେ କ'ଣ ହୋଇନଥାନ୍ତା । ତା ନକରି ମୁଁ ନଥାଇ, ମୋର ବାଉଁଶକୁ ମାଡ଼ ଦେବା ପକାଶାନ୍ତରେ ମୋତେ ମାରିବା ପରି ହେଲା । ଏ ସବୁ କରି ପୁଣି କହୁଛନ୍ତି, ବାଉଁଶଠାରୁ କିଛି ନଶୁଣି ଏକତରଫା ନ୍ୟାୟ କରିବାକୁ । ତାପରେ, ମୁଁ କ'ଣ ଲୋକଙ୍କୁ ବହପ ଦେଲି, ବୁଝିପାରୁନ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କହିନଥିଲି ତାହାଙ୍କୁ ଗାଳି ଫଜିତ କରିବାକୁ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ କେହି ତାଙ୍କୁ ମାରିଲେ, ସେ ତାର ପ୍ରତିରୋଧ କରିବନି—ଏ କଥା କିଏ କାହାକୁ କହି ନ ଥାଏ ।

ସମସ୍ତେ ଚୁପଚାପ । କଥାଟା ଝାଣ୍ଡିପରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଲାଗୁଥାଏ । କେତେ ମୁଣ୍ଡ ଝୁଲାଉଥାନ୍ତି । ମିସ୍ତ୍ରେ ଦେଖିଲେ କଥାଟା ବାଁ ଭଲ ହେଉଛି । ଆଉ କିଛି କହିବା ଠିକ ମନେନକରି, ଦାସଙ୍କୁ ଟିପ ମାରିଦେଲେ ।

ଦାସେ ଆରମ୍ଭକଲେ ଆହେ ଜୟରାମ ତୁମେ ଯାହା କହୁଛ କିଛି ଭୁଲ କହୁନ । ତେବେ ମିସ୍ତ୍ରେ ଲୋକଉଦ୍ଧାରକ ମାମଲତକାର । ତୁମେ ଜନ୍ମହେବା ଆଗରୁ, ସେ କେତେ ଅଡୁଆ ତୁଟାଇଛନ୍ତି । ବାଉରିମାନେ ଅନ୍ଧ ମୂର୍ଖ ସେମାନଙ୍କର କଥାଟାଏ ବୁଝିବା ଶକ୍ତି ନଥାଏ, ତେଣୁ ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆକଟ କରୁଥାଏ । ଏ କିଛି ଆଜିର କଥା ନୁହେଁ । ପୁରୁଷ ପୁରୁଷ ଧରି ଚାଲିଆସୁଛି । ତୁମ ବାପା ଆମ୍ଭେ କ କହୁନ୍ତେ । ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ତ କାହାର ଅଦଳା ନାହିଁ—ମିସ୍ତ୍ରେ ବୋଇଲେ ମାରିଦେଲେ—ଏମିତି ବାପ ଚଉଦପୁରୁଷ କ କରୁଥିଲେ ଆଜିର ନୂଆ ନୁହେଁ ତେବେ ତୁମ ବାଉରି ଜବାବ ଦେବା କଥାଟା ନୂଆ । ସେଥିରେ ତୁମେ ତାଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ଦୋଡ଼ାଇବା କେଉଁ ନ୍ୟାୟ ଭିତରେ ଯାଏ ।

ମିସ୍ତ୍ରେ କହି ଉଠିଲେ ମୁଁ ସେଦିନ ବୁଝିଛି, ଜୟରାମର ବହପ ପାଇ ନଥିଲେ, ମୋତେ ଜବାବ ଦେଲାବାଲା ଏମିତି କିଏ ଅଛି ।

ରଥେ ଏ ସବୁ କଥା ଶୁଣି ମନେ ମନେ ଉଁ ଚୁଁ ହଉଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ମିଶ୍ରଙ୍କର ଆଖି ଦଣ୍ଡା ଦେଖି ଚୁପ ପଡ଼ିଲେ । ଜୟୁରାମଙ୍କର ଆଉ କିଛି କହିବାର ନ ଥିଲା । ସମସ୍ତେ ବି ଚୁପ୍ ।

ତାପରେ ମିଶ୍ରେ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଯେ ଆମ ଏ ଗାଁ ଖଣ୍ଡିକରେ ସମସ୍ତେ ଧର୍ମ, ବୋଧ ନେଇ ଚଳୁଥାଇଁ । ସାମାଜିକ ଶୃଙ୍ଖଳା ଭିତରେ, ଗାଁ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ଓ ଅତୁଟ ରଖିବା ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଏ ବର୍ଷ୍ଣଂଶ୍ରେ ହେଲା ଗୋଟେ ନୂଆ କଥା ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା । ଆଚ୍ଛା ଜୟୁରାମ୍, ତୁମେ ଏ କଥା ହୃଦ୍‌ୟଙ୍ଗମ କରିପାରୁଥିବ ।

ଜୟୁରାମ କହିଲେ—ଆଗ କଥାଟା ଖୋଲି କହନ୍ତୁ ମେର ଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କଥାରେ ନଜର ନଥାଏ ।

ଦାସେ ସମ୍ଭାଳିପାରିଲେନି । କହି ଉଠିଲେ ତୁମର ସବୁ ଖାଲି ବଡ ବଡ଼ କଥା--ସେଇଥି ବୋଲି ତୁମ ବାଉରି ପାଞ୍ଚଣ ଛଟାଇଲା । ତୁମେ ଆଉ କାମ କରିବ ନା କ'ଣ ?

ଜୟୁରାମତ ମନେ ମନେ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଉପରେ ଏ ଆକ୍ଷେପ ଆଉ ସହିପାରିଲେନି । କହିଲେ, ବୁଝିଲି ଦାସେ, ତୁମର ସେ ଟାହି-ଟାପରିଆ ଢଙ୍ଗ ମୋତେ ବେଶ୍ ଜଣା । ବେଶୀ ଘୁରେଇ ସେପରି କହନାହିଁ । ତୁମ ବାଉରିଲେ ଜୟୁରାମ ପଡ଼ନି ।

ମିଶ୍ରେ ଦାବିଦେଇ କହିଲେ 'ଓଃ' କାହିଁକି କଳି କରୁଛ—ତୁମେ ଚୁପ ରହ ଦାସେ । କଥାଟା ଖୋଲି କହିବାଟା ସୁନ୍ଦର ନୁହେଁ ବୋଲି କହୁନି, ମୋର ବୟସ କେତେ ହେଲାଣି ଦେଖୁଛ—ତୁମେ ସବୁ ମୋ ପୁଅ ସମାନ ହରି ଓ ସୁରମାର ଅବାଧ ମିଳାମିଶା ସେଦିନ ନଈ ତୁଠରେ କଥା—ଯା ଏବେ ବି ଗାଁରେ ଘରେ ଘରେ ଆଲୋଚନା ହେଉଛି ।

ଏହିଠାରେ ଜୟରାମ—କହିଲେ ମିଶ୍ରେ ଆପଣେ—ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି ବାପା ମୋର ତାଙ୍କ ଅନ୍ତିମ ଶଯ୍ୟାରେ କ ଆଶା ପୋଷଣ କରି ଇଙ୍ଗିତ ଦେଇଥିଲେ । ଏବେ ବି ସେହି ମନୋଭାବ ଆମର ଅଛି । ଯଥା ସମୟରେ ଯଥାବିଧି ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ସମ୍ପନ୍ନ ହେବ । ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ଦୁହିଙ୍କର ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେବା କିଛି ଅସ୍ୱାଭାବିକ ନୁହେଁ । ନଈ କୂଳେ କ'ଣ ହୋଇଥିଲା, ତା ମୁଁ ଭଲଭାବେ ବୁଝି ନେଇଛି—କଥାଟା ଯାହା ତାହା ନାଗି ଝୁଣ୍ଡରେ ତିଳକୁ ତାଳ ହୋଇଛି । ଏ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଯୁଗରେ, ସେଇ ପୁରୁଣା କଥା ଆଉ ଧରିଲେ ଚଳିବନି । ଆପଣମାନେତ ଦେଖୁଛନ୍ତି, କେତେ ମହିଳା-କର୍ମୀ ଏ ଗାଁକୁ ଆସୁଛନ୍ତି—କାହିଁ କେହିତ ତାଙ୍କୁ ବାସନ୍ଦ କରୁନି । ଓଲଟି ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଚର୍ଚ୍ଚା କରି ଗ୍ରହଣ କରୁଛନ୍ତି । ତେବେ ଏ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ । ଅଠରଶ ଶତାବ୍ଦୀର କଥା, ପଲ୍ଲୀ ବାଳକ ବାଳିକାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା କ'ଣ ଆମ ଗାଁରେ ଗୋଟେ Special case ହବ ନା କ'ଣ ?

ଇଂରେଜୀ ପଦେ ଶୁଣି, ମିଶ୍ରେ ଚିଡ଼ିଉଠିଲେ—ଜୟରାମ ତୁମର ମୁଣ୍ଡ ଆଜି ବିଗିଡ଼ିଛି ନା କଣ ? ଗାଁଟା ସହର ନୁହେଁ । ଭାରତର ମୋଟା ଭାଗ ଏଇ ଗାଁ ଗଣ୍ଡା—ଇଏ ଆମ ଗାଁକୁ ଯୁ ନାଖକର୍ମୀ ସବୁ ଆସୁଛନ୍ତି, ତୁମେ ଭାବୁଛ ସେମାନେ ଆମର ଅନୁକରଣୀୟ ଓ ଆଦର୍ଶ ।

ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରୀତି ଚମଳାମତ ବାଳକ ବାଳିକା ପକ୍ଷେ ବିପଦ ସଙ୍କୁଳ । ମାନୁଛି ତୁମର ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିବାହ କଥା ହୋଇଛି— ତେବେ ତା ପୂର୍ବରୁ ଏସବୁ କଥା ଗୋଟେ ଖରାପ ନଜିର ହୋଇ ରହିଯିବ ।

ଦାସେ କହିଲେ—କେଉଁଠି ବିବାହ କଥା ହୋଇଛି—ସବୁ ମନଗଢ଼ା କଥା—ବିଧବା ମା ଟିଏ ନା—ଜୟରାମ ଜାଲ ପକାଇ ଗୋଟେ ଆଶା ସୌଧ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି—ଆଉ କ'ଣ କହି ଆସୁଥିଲେ, ଜୟରାମ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ଦାସଙ୍କୁ ମାରିବାକୁ ଚହିଁକ ଅସୁଥିଲେ । କୌଣସି ମତେ, ଅନ୍ୟମାନେ ଓଗାଳି ନ ଥିଲେ ଗୋଟେ ଭୁମୂଳ କାଣ୍ଡ ଘଟିଯାଇଥାନ୍ତା । ଜୟରାମ ରାଗରେ ଘରକୁ

ଫେରି ଆସିଲେ । ଗରମାଗରମ ଅବସ୍ଥାଟା ଦେଖି ସେ ପ୍ରସ୍ତାବଟା ମିଶ୍ରଙ୍କ ହାତକୁ ଚଟ୍‌କରି ବଢ଼ାଇଦେଲେ—ପଢ଼ି ଶୁଣାଇ ଦିଆଗଲା ।

"ଜୟରାମଙ୍କର କେତୋଟି କାର୍ଯ୍ୟ ଗାଁର ଆଦର୍ଶକୁ କ୍ଷୁଣ୍ଣ କରୁଛି । କହିବାରେ ତାଙ୍କର ଗାଁ ପ୍ରତି ଅବମାନନା ପ୍ରକାଶପାଉଛି । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ସହ କେହି ସହଯୋଗ କରିବେ ନାହିଁ—ସେମିତି କରୁଙ୍କ ଆବଶ୍ୟକ ନ ହେଲେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନୁହେଁ । ସୁଷମା ବୌକୁ ତାଗିଦ୍ କରି ଦିଆଯାଉ, ଯେ ସେ ଜୟରାମଙ୍କ ପରିବାର ସହ ସମ୍ପର୍କ ଯେପରି ନ ରଖନ୍ତି । ଯଦି ସେ ଏଥିରେ ଅରାଜି ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ଗାଁ ବାଲା, ତାଙ୍କ ସହ କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ରଖିବେ ନାହିଁ ।" ସେତେବେଳକୁ ସମସ୍ତେ ଉତ୍ତେଜିତ ଅବସ୍ଥାରେ । କାହାର ଆଉ ବସିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ନଥାଏ । ହିଁ ହିଁ କରି ସମସ୍ତେ ଉଠିଗଲେ । ପ୍ରସ୍ତାବ ପାଶ ହେଲା ବୋଲି ଧରି ନିଆଗଲା ।

ସେହି ରାତିରେ ସେବକ ଯାଇ, ମହାଜନ ମେଳାର ନିଷ୍ପତ୍ତି, ସୁଷମା ବୌଙ୍କ ଘରେ ଶୁଣାଇ ଦେଲା—ସୁଷମା ବୋଉ ଏହିପରି କିଛି ଆଶଙ୍କା କରିଥିଲେ—ଲଥ୍‌କରି ବସିପଡ଼ିଲେ—ସୁଷମା ଅଚେତନ ପ୍ରାୟ—ହରି ଭାଇ ସହ ଆଉ ସମ୍ପର୍କ ରଖି ପାରିବନି—ଛୁଟିରେ ଆସିଲେ କଥା ଦପଦପ ହୋଇ ପାରିବନି—ମନଭିତରେ ଭାରି ଅଶାନ୍ତି ସୃଷ୍ଟି କରି ଦଂଶନରେ ଜଳିଉଠିଲା । ଦୁଇଜଣିଆ ଗରିବ ପରିବାରଟିରେ ବହିଗଲା ଏକ ଘୂର୍ଣ୍ଣିଝଡ଼—ଦେଖାଗଲା ଖାଲି ଦୁଃଖିଆ ଚନ୍ଦ୍ର ।

❀ ❀ ❀ ❀ ❀

ହରିର ସୁନାମ ଗ୍ରାମ ମହଲରେ ଚହଲିଗଲା ଏ ଗାଁର ଯେଉଁଦିନ ସେ ଅଠାଇଶ ପିଲଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମହୋଇ ଦ୍ୱିତୀୟ ବର୍ଷକୁ ପ୍ରମୋସନ ପାଇଲା । ବିଶେଷତ୍ୱ ଥିଲା ତାର ଶତକଡ଼ା ୮୫ ନମ୍ବର ପାଇବାରେ । ସେତେ ଅଧିକ ନମ୍ବର ଆଗରୁ କେହି କେବେ ରଖି ନଥିଲା । ଲଜିକ୍‌ରେ ସେ ରଖିଥିଲା

୧୦୦ରୁ ୯୫ ନମ୍ବର—ପ୍ରଫେସର କହିଲେ 'ମୁଁ' ଶହକୁ ଶହେ ଦେଇଥାନ୍ତି-- କିନ୍ତୁ ଖାତା ଦେଖୁଛି ଯେତେବେଳେ ବାଧ୍ୟକରି ୫ଟା ନମ୍ବର କାଟିଲି । ହରି ନମ୍ର ଢଙ୍ଗରେ ଶୁଣିଲା । ସାରା କଲେଜରେ ହରିର ପ୍ରଶଂସା । ଧୀର କିନ୍ତୁ ଭୀରୁ ନୁହେଁ, ନମ୍ର କିନ୍ତୁ ସ୍ପଷ୍ଟବାଦୀ, ସାଧାସିଧା ଓ ସରଳ, କିନ୍ତୁ ଅପରିଷ୍କାର ବା ଅରୁଚିସମ୍ପନ୍ନ ନୁହେଁ । ଗ୍ରୀଷ୍ମଛୁଟିରେ ୧୦ । ୧୨ ଜଣ ଛାତ୍ର, ଜଣେ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ପରିଚାଳନାରେ ଉତ୍ତର ଭାରତ ପରିଭ୍ରମଣରେ ଯିବାର ହେଲେ ତା ଭିତରେ ହରି ଜଣେ । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ, ଏତେ ପିଲା ଓ ସହରର ରଙ୍ଗୀନ ଆବହାଓ୍ୱା ଭିତରେ ଗାଉଁଲି ପାଣି ପବନରେ ବଢ଼ିଥିବା ହରିର ଯେଉଁ ନୀଚଧାରଣା ନିଜ ପ୍ରତି ଥିଲା ଯାହାକୁ Inferiority Complex ବୋଲି କୁହାଯାଏ, ତାହା କ୍ରମେ ଦୂରୀଭୂତ ହୋଇଗଲା । ନିଜ ଉପରେ ଅଗାଧ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରି, ହରି ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶଛାତ୍ର ହେବାର ଉଦ୍ୟମ ଅନ୍ତରରେ ପୋଷଣ କଲା । ଭଲ ଡିବେଟିଂ କରିବା, କେହି ବିପଦରେ ପଡ଼ିଲେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା, ବଡ଼ବଡ଼ ବିଦ୍ୱାନ ଲୋକଙ୍କୁ କଲେଜରେ ଭାଷଣଦେବାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବ—ଅନେକ କିଛି ପ୍ରୋଗ୍ରାମ ତାର ମସ୍ତିଷ୍କଟିକୁ ଭରିକରି ରଖିଲା । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେ, ନିଜର କୃତିତ୍ୱ ଓ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା ହେଲା ତାର, ହୃଦୟରେ ପ୍ରେରଣା ।

ଗାଁରେ ଯେଉଁ ନୂତନ ବାତାବରଣଟି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଯାଇଛି—ହରି ଆସିଥିଲେ, ସୁଷମା ଓ ତାହାର ବିବାହ ସମ୍ପର୍କରେ କେତେକ ଆଲୋଚନା କରିବାପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ହରିର ଉତ୍ତରଭାରତ ଯିବା ପରିଭ୍ରମଣ କଥା ଶୁଣି, ଏହିସବୁ କଥା ପୂଜାଛୁଟିକୁ ସ୍ଥଗିତ ରହିଲା । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ, ଗାଁ ବାସିନ୍ଦା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ଅସ୍ୱସ୍ତିକର ବୋଧ ହେଉଥିଲେ ବି, ପରେ ଦେହସୁହା ହୋଇଗଲା ।

ଗୋପୀ ଦାସେ ଏ ମଧ୍ୟରେ ବହୁବାର ସୁଷମା ବୋଉଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇଛନ୍ତି—ଅତି ଆପଣାର ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ହରିର ଶୀତଛୁଟିରେ ଆସିବା କଥାଟା ଶୁଣି, ମନେମନେ ବଡ଼ ଛକପକ ହେଉଥାନ୍ତି—କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ

ଶୁଣିଲେ ଯେ ହରିର ଗ୍ରୀଷ୍ମଛୁଟିରେ ଆସିବା ସମ୍ଭବନୁହେ ମନେ ମନେ ଭାବିଲେ ପୁଣି ସମୟ ପାଇଗଲେ—ଚକେଗଲେ ଚାରହାତ । ସୁଷମା ବୋଉଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇ ଅତି ସରଳଭାବରେ କହିଦେଲେ ଯେ, ହରି ଏଥର ଗ୍ରୀଷ୍ମ-ଛୁଟିରେ ଆସୁନାହାନ୍ତି—କୁଆଡ଼େ କାଶ୍ମୀର ଇତ୍ୟାଦି ଭ୍ରମଣରେ ଯାଉଛନ୍ତି । ସୁଷମା ବୋଉ ନ ଜାଣିଲା ପରି ଚାହିଁ ରହିଲେ ସୁଷମା ଆଡ଼କୁ । ସୁଷମା କହିଲା—ସେ ବି ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ କିଛି ଜାଣିନି । ଦାସେ ମୁରବିପଣିଆରେ କହି ଚାଲିଲେ, 'ଭୁଲିଲ ସୁଷମା ବୋଉ, ଖବର ନ ପାଇଲ ବୋଲି ଦୁଃଖ କରି ଲାଭନାହିଁ—ପ୍ରଥମରୁ କହୁଛି ଦୁନିଆଟା ଏଡ଼େ ସରଳ ନୁହେଁ । ଗାଁରେ ଥିବାବେଳେ ଯେଉଁ ପିଲେ, ପାଲା, ଯାତ୍ରା, ଥିଏଟର ସବୁ ଦେଖି ଅସୀମ ଆନନ୍ଦ ପାଆନ୍ତି, ସହରରେ କିଛିଦିନ ରହି ସିନେମା, ବାଇସକୋପ ଦେଖିଲେ, ପୁଣି ଫେରିଆସି 'ଯାତ୍ରା' ଦେଖିବାକୁ ଲାଜ ଲାଗେ, 'ସହରରେ ରସଗୋଲା, ପୁରି ବା ଦୋସି ସମ୍ବର ଖାଇ ଖାଇ, ଗାଁରେ ଆଉ ଖର୍ପିଠିଆ ହୋଇ ମୁଢ଼ି ସୋରିଷତେଲ ଖାଇବାକୁ ସଙ୍କୋଚ ଲାଗେ । ଲୁଚେଇ ସିନା ଖାଇବେ, କାଳେ କିଏ ଦେଖି ପକାଇବ ବୋଲି । ସହରି ଝିଅ ପୁଅଙ୍କ, ଠାଣି ଶୃଙ୍ଗାର ଦେଖି, ମଫସଲକୁ ଆସି, ଏ ସାଧାସିଧା ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ହସ ଲାଗେ—ଏଗୁଡ଼ାକ ନିପଟ ମଫସଲି ବୋଲି । କଲେଜରେ ପୁଅ ଝିଅ ସମସ୍ତେ ଏକ ଘାଣ୍ଟ ତରକାରୀ — ସେଇଥିପାଇଁ କହୁଥିଲି—ବିବାହ କଥା ହୋଇଛି ଯେବେ, ଜଲଦି କରିଦିଅ, ତା ତ ହେଲାନି, ଆଉ ଏବେ ସେକଥା ଉଠୁଛି କି ନାହିଁ ଦେଖ । ତାଙ୍କର ତ ପୁଅ—ପୁଣି କିଛି ବାପ, ମା ନାହାନ୍ତି ଯେ, କିଛି ଗୋଟିଏ ଭରସା ରଖିବ—ମୁରବି ଭାଇ, ପୁଅତ କିଛି ଚଟ ଯାଉନି—ଜମ୍ବୁରାମ ଲାହିରେ ତେଲପକାଇ ବସିଛନ୍ତି । ନହେଲେ ତୁମେ ଝିଅଟିଏ ଜନ୍ମ କରି ଯେଉଁ ଭୁରୁଡ଼ିରେ ପଡ଼ିଛ ନା, ହାତଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗିଯିବ । କିଛି ଖରାପ ଭାବିବନି, ଏ ଗୁଡ଼ିକ ଟିକିଏ ଭାବିଚାହିଁ ଦେଖ । କହି ଦାସେ ଗଡ଼ଗଣିବା ପରି ଫେରିପଡ଼ିଲେ ।

କଥାଗୁଡ଼ିକ ମା ଓ ଝିଅ ଉଭୟଙ୍କ ମନରେ ସୃଷ୍ଟି କଲା ତୀବ୍ର ଆନ୍ଦୋଳନ । ଗୋପୀଦାସ ମାମଲତକାର ହେଉ, ଠକ ହେଉ ବା ଯାହା ହେଉନ୍ତୁ,

ଏ କଥାଗୁଡ଼ିକ କିପରି ଗରୁ ଗରୁ ପରି ଲାଗିଲା । ପ୍ରକୃତିରେ ତ ଜୟୁରାମଙ୍କ ପରିବାରସହ ଆଉ କଥାବାର୍ତ୍ତା ନାହିଁ—କ'ଣ ତାଙ୍କର ଖବର ଅନ୍ୟର କିଛି ତ ଜାଣି ହେଉନି—ଖାଲି ଆଶା ଆଶଙ୍କାରେ ସମସ୍ତ ବଢ଼ିଯିବା ହିଁ ସାର ହେଉଛି । କିପରି ଏବେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉଠିବ ।

ସୁଧମାର ହରିଭାଇ ତା ହୃଦୟରେ ସେହିପରି ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ । ଅତୀତର ସେହି ସ୍ମୃତିଗୁଡ଼ିକରେ ଦୁହେଁ ରାଜା ଓ ରାଣୀ । ଅବିଶ୍ୱାସ କରିପାରିଲେନି ସେ । ସନ୍ଦେହ ତାର ହୁଏ—ଗାଁବାଲା ଯେପରି ସବୁ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରୁଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅସହାୟ ପରିବାରଟି ବିରୁଦ୍ଧରେ । ଏ ପରିବାରଟି ଉପରେ କାଳେ ଦାଉ ସାଧିବେ, ସେଥିଯୋଗୁଁ ଅବା ହରିଭାଇ ଚିଠି ଦେଉ ନ ଥିବେ ବା ସେଥିଯୋଗୁଁ, ଜୟୁରାମ ଚୁପ ଅଛନ୍ତି । ଜୟୁରାମ ହୁଅନ୍ତୁ ବା ହରିଭାଇ ହୁଅନ୍ତୁ, ଆମର ଯେପରି କିଛି କ୍ଷତି ନ ହୁଏ, ସେଥିଯୋଗୁଁ ବୋଧହୁଏ ଭୟଭୀତ ରହୁଛନ୍ତି । କଲେଜରେ ଅନ୍ୟ ଝିଏ ପଢ଼ନ୍ତି- ପୁଅ ଝିଅ -ଗୋଲଗାଣ୍ଠି ଉଚ୍ଚାକାଂକ୍ଷୀ—ମନ ତାର ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ହୋଇଉଠେ; କିନ୍ତୁ ପରେ ଭାବେ ଦାସେ ସାମାଜିକତାର ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ତାଙ୍କର କଥା ।

ସୁଧମା ବୋଉ କିନ୍ତୁ ଦାସଙ୍କ କଥାରେ ପ୍ରଭାବିତ । କେତେ କଥା ହରି କହି ଯାଇଥିଲା—ମାସକେ ଥରେ ଆସିବ—କେତେ ଲୁହ, କେତେ କାନ୍ଦ,—ଏବେ କିଛି ସ୍ୱର ଶବ୍ଦ ନାହିଁ ! ଦାସେ କ'ଣ ଏତେ ଗଡ଼ଗଡ଼ କରି କଥା କହୁଛନ୍ତି । କିଛି ଥିବ କଥାରେ ନିଶ୍ଚେ ।

ମା ଝିଅ କେହି କାହାକୁ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ କିଛି ପଚାରନ୍ତିନି । ଦୁହେଁ ଭାବନ୍ତି—କିଏ କଅଣ ଭାବନ୍ତି ଅପର ଜାଣେନି । ଅଡୁଆ କଥାଟେ—କିଏ କାହାକୁ କହିବ । ହବା କଥାଟାରେ ବିଘ୍ନ ଉଠିବା କଥା । ଦାସଙ୍କ ପୁଅ ନରେଶ ଅନେକ ସମୟରେ ଏଣିକି ସୁଧମା ବୋଉଙ୍କ ଘରକୁ ଯା ଆସ କରେ । ହରି ନାହିଁ—ଜୟୁରାମଙ୍କ ପରିବାର ଅଚଳ । ନିଃଶଙ୍କ ଓ ଅପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ଯେପରି । ଦାସେ ଏ ଯା ଆସ ଟା କରିବାକୁ ବହୁ ଆଗରୁ ଇଙ୍ଗିତ ଦେଇଥିଲେ ବି,

ନଡେଇ ପରି ବୋକା ମୂର୍ଖଙ୍କୁ ଅକଡ଼ୁଆ ଲାଗୁଥିଲା । ଏବେ ତ କେହି ନାହିଁ—ବାଟ ପୂରା ସାଫ୍ । ସୁଷମା ବୋଉ ଆଗ୍ରହ କରନ୍ତି—ଖାଇବା ପାଇଁ ବେଳେ ବେଳେ ଭୂଜା ଚଡ଼ା ଯାହା ଥାଏ ଦିଅନ୍ତି—ଖାଇବନ୍ତି ସବୁଆଡ଼େ ମୁହଁ ଥାଇ—ଗରିବ ଟୋକା, କାହାକୁ ମୁହଁ ଛୁଆଁଇବେ । ସୁଷମା ଦେଖା ଦିଏନି—ଆଗରେ ପଡ଼ିଲେ ମୁହଁ ଫେରି ଚାଲିଯାଏ—ବୋଉ ଡାକିଲେ ବି କାମରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଅଛି ବୋଲି ଜବାବ ଦେଇଦିଏ ନଡେଇକୁ ଶୁଣେଇ ଶୁଣେଇ । ଭାବେ ସବୁ ଦାସଙ୍କ କାରସାଦି । ଯାହାଙ୍କୁ ହୃଦୟର ସାଥୀ ରୂପେ ଧରିନେଇଛି ସେ, ଯାହାକୁ ନେଇ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିବା ଅତୁଳ ମଧୁର ସ୍ମୃତିଗୁଡ଼ିକ ମନେ ପଡ଼ି ରୋମାଞ୍ଚ ହୁଏ—ସେ ସ୍ମୃତି କ'ଣ ସ୍ମୃତିରେ କେବଳ ରହିଯିବ ? ସନ୍ଦେହ ହୁଏ, ପ୍ରକୃତରେ କ'ଣ ତାର ହରିହର ତାକୁ ଭୁଲିଗଲେଣି—ସହରରେ ତ ମନଭୁଲାଣିଆ ଛବି ବହୁତ ଅଛି—ନା ସେ ଭୁଲି ନ ଥିବେ କେବେ ଏହି ଆଶା ଓ ଆଶଙ୍କାରେ ମନ ତାର ବିଭ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଯାଏ । ଅବଶ୍ୟ ହୋଇଯାଏ ତାର ସର୍ବାଙ୍ଗ । ମୁହଁ ମାଡ଼ି ନିଜ ପଟାଘରେ ଶୋଇପଡ଼େ— ଖାଲି ଭାବେ । ନଡେଇ ମୁହଁ ଚୂନପତର ଖାଇଲା ପରି କରି ଫେରେ ।

(ବାର)

ସେ ଦିନ କଲେଜରେ ଡିବେଟିଂ ବିଷୟ—"ସମାଜର ଅଗ୍ରଗତିରେ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କର ଦାନ ଆଇନଜୀବୀମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ମହତ୍ତର ।" ଭଲ ଭଲ ବାଗ୍ମୀ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ବିଷୟର ସପକ୍ଷରେ ଆଆନ୍ତି ଓ ସହରର ବିଶିଷ୍ଟ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ଓକିଲମାନେ ବିଷୟର ବିପକ୍ଷରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଓକିଲମାନଙ୍କ ତରଫରୁ ନେତା ବିଶିଷ୍ଟ ଓକିଲ ଧନପତି ବାବୁ । ଏ ଧନପତିବାବୁ କଲେଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣିଂବଡିର ମୁଖିଆ ମେମ୍ବର—ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଝିଅ ଛଡ଼ା ଏ ସଂସାରରେ ଆଉ

ନେହି ନଥାନ୍ତି—ତେଣୁ ସବୁ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର ତାଙ୍କୁ ଡକରା । ଏ ସବୁଥିରେ ବି ସେ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ ଯୋଗ ଦେଇପାରନ୍ତି । ଓକିଲ ହିସାବରେ ପ୍ରତିପତ୍ତି ଅଛି—ଦୀର୍ଘ ଚେହେରା—ଗୋରା ତକ ତକ ଦେହ—ନାସା ଦୀର୍ଘ—ତାଙ୍କର ଚେହେରା ଦେଖିଲେ ହାକିମମାନେ ସ୍ୱତଃ ଝାଁଣି ହୋଇଯାଆନ୍ତି—ତର୍କଣା ଗୁଡ଼ିକ ବଡ଼ ଗବେଷଣାମୂଳକ ଓ ଜେରା ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନମତି ପ୍ରସୂତ । ଅର୍ଥଲୋଲୁପୀ ହେଲେହେଁ ତାଙ୍କର ଖ୍ୟାତି ହୋଇଁ ଅନେକ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କୁ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି ।

କଲେଜ ହଲରେ ଦେଖିବାକୁ ବହୁତ ଲୋକ ସମାଗମ ହୋଇଥାଏ । ଛାତ୍ରୀ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ବି ଯୋଗ ଦେଇ ଥାଆନ୍ତି । ଖୋଦ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ସଭାପତି ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ 'ହରିହର' ଛାତ୍ର ମଣ୍ଡଳରୁ ଥାଏ । ସେ ଦିନ ବଡ଼ ଗରମାଗରମ ଆଲୋଚନା ଚାଲିଲା । ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କର ନେତା, ଓକିଲମାନଙ୍କୁ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ଲୋଭୀ ଓ ସମାଜର ପକା ଦୋଷୀ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରନ୍ତି । ଯେ ନରହନ୍ତା, ତାଙ୍କୁ ବି ନିର୍ଦୋଷ ପ୍ରମାଣ କରାଇବାକୁ ଓକିଲ ଥାଆନ୍ତି—ତେଣୁ ଏ ପ୍ରକାର ଓକିଲମାନଙ୍କୁ ସମାଜର 'Criminal' ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ ।

ଓକିଲମାନଙ୍କ ତରଫରୁ ପ୍ରଫେସରମାନଙ୍କୁ ତୋତା, ଗ୍ରାମଫୋନ ମେସିନ ବୋଲି ଆଖ୍ୟା ଦିଆଗଲା—ସେମାନେ ଖାଲି କହିବେ In my last lecture I told you ଇତ୍ୟାଦି—ବାହ୍ୟ ଜଗତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି ଜଣା ନାହିଁ । ପିଲେ ପଢ଼ନ୍ତି ପାସ କରନ୍ତି—ସେମାନେ ଖାଲି ବେକାର ସୃଷ୍ଟି କରୁଛନ୍ତି । ଏହିମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଗୁପ୍ତପ୍ରଣୟରେ ଲିପ୍ତ ଥିବା Case ସବୁ ବି ଓକିଲମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସେ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଆଲୋଚନା ବଡ଼ ଉପଭୋଗ୍ୟ ହେଲା—କିନ୍ତୁ ଦୁଇପକ୍ଷ ଚଗାରଡ଼ି ଖୁବ୍ ଗୁଡ଼ିଏ ଦେଲେ । ଏତିକିବେଳେ ଧନପତିବାବୁ କହିଲେ—ହେଉ ହେଉ ଓକିଲମାନେ ସମାଜର ହନ୍ତା—ତେବେ ସେହିମାନଙ୍କ ଅଧ୍ୟାପନାରେ

ଏମାନଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି, ସେମାନଙ୍କୁ ହନ୍ତାମାନଙ୍କର ଗୁରୁ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ —ଏତିକିରେ ସଭା ମଧ୍ୟରେ ଘନ ଘନ କରତାଳି ଧ୍ୱନି ଶୁଭିଲା । ଓକିଲ-ମାନେ ମନେ ମନେ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ହେଲେ ।

ସଭାର ଉତ୍ତେଜନା ଟିକିଏ ଥମିବା ବେଳେ—ହରିହର ଉଠିପଡ଼ିଲା—କହିଲା—'ବୁଦ୍ଧି ଗୋଟିଏ ଏପରି ଜିନିଷ, ଯାହା ଥିଲେ ଲୋକ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହାତ ଦେଉନା କାହିଁକି, ସେଥିରେ ବିଜୟୀ ହୁଏ । ଏହି ପ୍ରଖର ବୁଦ୍ଧି ଯୋଗୁଁ, ବହାରିଲାଲ ନାମ ସାରା ଭାରତରେ ବି ଜଣା । ଅଧ୍ୟାପକ-ମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷାରେ, ବୁଦ୍ଧି ମାର୍ଜିତ ଓ ଶାଣିତ ହୁଏ ଓ ଛାତ୍ରମାନେ ଛାତ୍ରୋତ୍ତର ବୈଷୟିକ ଜୀବନରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ତାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ସେମାନଙ୍କର ବହୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଜୟର କାରଣ ହୁଏ । ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ବୁଦ୍ଧି ଶିଖାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ବୁଦ୍ଧିର ପ୍ରୟୋଗ ଅସତ୍ ପନ୍ଥାରେ କରିବାକୁ ମନା ବି କରିଥାନ୍ତି । ତା ସତ୍ତ୍ୱେ ଓକିଲମାନେ ତାଙ୍କ ଶାଣିତ ବୁଦ୍ଧିର ପ୍ରୟୋଗ ଯଦି ନରହନ୍ତାକୁ ରକ୍ଷା କରିବାରେ ପ୍ରୟୋଗ କରନ୍ତି, ସେଥିରେ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କର ଦୋଷ ଆସିଲା କେଉଁଠୁ ? ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବୁଦ୍ଧି ଯଦି ସେମାନେ ଅନ୍ୟ ସତ୍‌ବାଟରେ ସମାଜର କଲ୍ୟାଣ ସାଧନରେ ଓ ନିରପରାଧୀଙ୍କ ରକ୍ଷା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଗ କରନ୍ତେ, ତେବେ ନରହନ୍ତା ବୋଲି ମାନ ନେବା କଥାଟା ସେମାନେ କହିବାର ଅବକାଶ ତ ନଥାନ୍ତା ।

ଅଧ୍ୟାପକମାନେ Hear Hear ପାଟି କଲେ—ସାରା ସଭା ହଲଟି ଆନନ୍ଦରେ କମ୍ପି ଉଠିଲା—ଏତିକିରେ ସଭା ସରିଲା । ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ହରି ଉପରେ ଏତେ ଖୁସି ହେଲେ ଯେ, ଉଠି କୁଣ୍ଢାଇ ପକାଇଲେ ।

ଧନପତିବାବୁ ପିଲାଟିର ପରିଚୟ ଜାଣିବାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଣ୍ଠା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଓ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ପରିଚୟ କରାଇ ଦେଲେ. ହରିହର ବିନମ୍ରର ସହ ପ୍ରଣାମ କଲେ—ଧନପତିବାବୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରି କିଛି ସମୟ ଚୁପ୍‌ହିଁ ରହିଲେ । ଏତିକିବେଳେ ଗାର୍ଲ ସ୍କୁଲ ସାଙ୍ଗ ଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମନ୍ତ୍ର

ନମସ୍କାର କରି ବାପାଙ୍କ ପାଖୁ ଅଧିଲୁ ଘରକୁ ଫିରିବ ବୋଲି । ସେ ସେ ଡ଼ିବେଟିଂ ଶୁଣିବାରେ ବିଶେଷ ତତ୍ପର ଥିଲି ତାହା ଭାବଭଙ୍ଗୀରୁ ବେଶ୍ ଜଣା ଯାଉଥାଏ । ଆନ୍ତଃସ୍କୁଲ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ପାଇଁ ସେ ହାଇସ୍କୁଲ ତରଫରୁ ବଛାହୋଇଛୁ, ତେଣୁ ସେ ନେଇ କିଛି ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ସେ ଇଚ୍ଛୁକ ଥିଲି । ମଞ୍ଜୁଳା ବାପାଙ୍କ ପାଖେ ବସିହେଲେ ଦେଖି ମନେ ମନେ ତାହାଙ୍କର ବାଗ୍ମୀତାରେ ପଢ଼ିଥିବା କଥା ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲା— ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ହସି ଅଡକୁ ଚାହିଁ ଥାଏ । ଧନପତିବାବୁ ଅଳକ୍ଷ୍ୟରେ ଏ ସବୁ ବାରି ନେଉଥାନ୍ତି । ଯୁବକର ଗୌରବ ତାକୁ ଯୁବତୀର ଆଖି ଆଗକୁ ଟାଣି ଆଣିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ବାଟଯାକ ଧନପତିବାବୁ କହୁଥାଆନ୍ତି —I. A. ଶେଷ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲା ଛାତ୍ରରୁ, ଏପରି ଚମତ୍କାର ଭାବେ କଥା ଶୁଣିବା— ଏଇ ପ୍ରଥମ । ଦେବଦତ୍ତ ନ ଥିଲେ ପିଲା—ଏତେ ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ଏପରି ହେବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ— ଭାବନା ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ନିଜ ଝିଅ ଆଡ଼କୁ ବି ସେ ନଜର ଦେଉଥାଆନ୍ତି । ବାପାଙ୍କର ଚିନ୍ତାକୁଳ ମୁହଁ ଓ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଏପରିଭାବେ ତାକୁ ଚାହିଁବା, ମଞ୍ଜୁଳାକୁ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ବୋଲି ମନେ ହେଉଥାଏ ।

ମଞ୍ଜୁଳାର ଅନ୍ତର ଏ ପିଲାଟିପ୍ରତି ସେତିକିବେଳୁ ଭକ୍ତିରେ ପୂରି ଉଠୁଥାଏ । ଭଲ ହେଉ ବା ମନ୍ଦ ହେଉ ମଣିଷ ଜୀବନରେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଆସି ପହଞ୍ଚେ, ଯେଉଁ ଥିରେ ହୁଏତ ତାର ଭାଗ୍ୟ ଛୁଟିଯାଏ କାହିଁ କେଉଁଠିକି, କାହାର ବା ଖସିଯାଏ କେଉଁ ପାତାଳ ଗର୍ଭକୁ । ଗରିବ ପିଲା ହବ—ଗାଉଁଲି ମଫସଲରେ ବଢ଼ିଛି । କେତେ ବାଟ ହେଉ ପାଇବ ସେ । ସହରରେ ଆଜକାଲି ପଢ଼ିବା କେତେ ବ୍ୟୟସାପେକ୍ଷ—ବୃତ୍ତି ପାଉଥିଲେ ବି ସେ କାହିଁରେ କେତେ ? ତେବେ ଭଲ ପଢ଼େ—ବୁଦ୍ଧି ତୀକ୍ଷଣ— ମେଧାବୀ, ବାଗ୍ମୀ—ଦୈବାତ୍ ଧନପତିବାବୁଙ୍କ ଭଳି ଲୋକଙ୍କର ସୁନଜରରେ ପଡ଼ିଥିବା କଣ୍ଟ୍ର ଗୋଟିଏ ସୁମୁହୂର୍ତ୍ତ । ମେଧାବୀ କ'ଣ ନାହାନ୍ତି—କେତେ ପ୍ରତିଭା ଯେ ବଣରେ ମଉଳି ଯାଉଛି— ଆହାର ନ ପାଇ କିଏ ଜାଣେ ? ହରି ଯିବା ଆସିବା କରେ । ଧନପତିଙ୍କ ସଂସାରରେ ଝିଅଟି ତାଙ୍କର ସବୁ । ମନେ ଭାବନ୍ତି, କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଯୋଗ୍ୟ ଜ୍ୱାଇଁ ମିଳିଲେ—ତାଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ହେଉ

୮

ରହନ୍ତେ । ଭଲ ଜ୍ୱାଇଁ ମିଳି ପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହାଙ୍କ ଘରେ ରହିବା ଶୁଣି ରାଜି ହେଲେତ ହୁଏ, ଦଶ ପଚ ମେଧାବୀ ଛାତ୍ର—ପୁଣି ଗାଁଉଲି--ଯଦି କୌଣସି ମତେ ନଜର ହୋଇପାରେ ତେବେ ... ପୁଅ ପରି ସ୍ଥାକୁ ଟାଣି ନେଲେ ହୁଅନ୍ତା । ତେବେ କିଏ ଜାଣେ, ଭଲଭାବେ ନ ଜାଣିଲେ ତ କିଛି କରିବା ଠିକ୍ ହେବନି । ମନ କଥା ମନରେ ଥାଏ—

ହରି ବି ଯିବା ଆସିବା କରେ । ନାମଜାଦା ଲୋକ—ସାଧାରଣତଃ କ୍ଷଣେ ରୁଷ୍ଟ, କ୍ଷଣେ ତୁଷ୍ଟ ପ୍ରକୃତିର । ଥରେ ଧନପତିବାବୁ ହରିକୁ ଟିକିଏ ମନ୍ତ୍ରୀର ପଢ଼ା ପ୍ରତି ନଜର ରଖିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ—ପରସ୍ପର କଥା କହିବାକୁ ବଡ଼ ଦୋଦୋପାଞ୍ଚ ହେଲେ । ଏତେ ଭଲ ପାଉଛି ମନର ଆଶା କେଉଁଠି—ଗୋଟେ ଦରମା କଥା କଣ କହିବ ? ପୁଣି ହରିତ ମୋ ଭିତରର କଥା ଜାଣିନ ବା ଜାଣିବାତ ଏବେ ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ସେ ଯଦି ଭାବେ—ଧନୀ ଲୋକ ମାଗଣାରେ ସୁବିଧା ମାରି ନେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ହେଉପଛେ ଗୁଡ଼େ ଭାବି, ଶେଷରେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉଠାଇଲାକ୍ଷଣି ହରି କହିଲା, ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ବୃତ୍ତି ପାଉଛି—କୌଣସି ପ୍ରକାର ଦରମା ଇତ୍ୟାଦି ଜିନିଷ ମୋର ଗ୍ରହଣ କରିବା ଠିକ୍ ହେବନି—ତାପରେ ମୁଁ ଅସି, ତଣ୍ଡୁ ନେଇଛିବି ମୋ ବେଳରେ । ଧନପତି-ବାବୁ ବଡ଼ ଗୋଟିଏ ଆନ୍ଦୋଳନରୁ ବର୍ତ୍ତିଗଲେ—ସେହି ଦିନଠାରୁ ହରି ସମୟେ ସମୟେ ଯା ଆସ କରେ—ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଆଲଜେବ୍ରା ଇଂରେଜୀ ଚଳିତ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାବେ ବତାଇଦିଏ—ବେଳେ ବେଳେ ତାଙ୍କ ଘରେ ଜଳଖିଆ ଇତ୍ୟାଦି ସେମାନଙ୍କର ଅନୁରୋଧରେ କରିନିଏ । ଏତେ କଥା ଭିତରେ ନଜର ନଜରକୁ ଟିକିକ ରଖିଥାଏ ଯା ବଳରେ ସେ ଗୌରବ ସହକାରେ ଅଟେ ଓ ଫେରେ । ଯୁବକ ଯୁବତୀ—ଯେତେ ନହେଲେ ଗୋଟିଏ ସରସ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜଗତ ପରି ଜଣାପଡ଼େ, ଧନପତିବାବୁ ଓକିଲ ଲୋକ । ନାନା ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ଯିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତଥାନ୍ତି । ପୁଜାରୀ ଟୋକାଟିଏ ଓ ବଗିଚା ମାଳି ଦୁହେଁ ଦରମାଖିଆ ଚାକର ଯାହା ଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ବି ହରିକି ଦେଖିଲେ ଭକ୍ତି କରନ୍ତି । ମନ୍ତ୍ରୀର ସାନ୍ନିଧ୍ୟରେ ହରିର ମନେ ପଡ଼େ ସାବିତ୍ରୀ ଅନାଦାୟୀର ସ୍ମୃତି—ସୁଷମାର ସ୍ପର୍ଶ, ଗୋଟିଏ ସରସ ବିଜନତା—ଅନ୍ଧା

କେତେଦିନରୁ ଦେଖିନି ତାକୁ ଚିଠି ବି ଦେଇ ପାରିନି । ଖୁଡ଼ିମା କହୁଥିଲେ ଗାଁରେ କଣ ଫୁଟର ଫାଟର ଶୁଣିଲି ତାଙ୍କ ଘର ବାସନ୍ଦ କରିଛନ୍ତି—ଅଉ ସୁଦ୍ଧା ଯାଉନି ତାଙ୍କ ଘରକୁ । ଛୁଡ଼ ନସ କଥା ଏ ସବୁ ମାମଲତକାର--ଛି ଛି ଗୋଲାଘାଣ୍ଟିଆ କଥା—କାମତ ନାହିଁ—ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବସିଲେ ତ ଗୁଳିଲା ଚୁଲି । ନଈ ଗାଧୁଆ ତୁଠତ ଗୋଟେ ଟେଲିଫୋନ ଏକ୍ସ୍‌ଚେଞ୍ଜ୍--ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଆଗେ ସାରେ--I. A. ପରୀକ୍ଷା ମୁଣ୍ଡଉପରେ । ସେଇରେ ଯାଙ୍କ ଘରେ ଗୋଟେ ଫୁଟିଛି--କଣ କରିବା—ବଡ଼କୁ ଉତ୍ତର ନାହିଁ, ସ୍ୱର୍ଗକୁ ନିଶୁଣି ନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତ ନେଇ ଚଳିବା । ଏପରି ଭାବିବା ବେଳେ ହରିର ମୁହଁ ଭାବଭଙ୍ଗୀରେ ଘନଘନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଉଥାଏ । ମଞ୍ଜୁ ପଚାରେ ଆପଣ କଣ ଏମିତି ଚୁଡ଼େ ଭାବୁଛନ୍ତି । ପଢ଼ାପଢ଼ି ତ ବ୍ୟସ୍ତ, ପୁଣି ଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ସନା ଆନନ୍ଦରେ କଟାନ୍ତେ । ସେହି ଚିନ୍ତା ଚିନ୍ତା--ଆଉ ଚିନ୍ତା--ପାଗଳ ହୋଇଯିବେଟି—ସାବଧାନ ! ହରି ସବୁ ଶୁଣେ, ପୁଣି ଟିକିଏ ପଢ଼ାଇ ଦିଏ—କହେ, ଆଚ୍ଛା ମଞ୍ଜୁ ତୁମେ କାଲି ଯେ ୧୦ ଟଣ୍ଡ ଅଙ୍କ କରିଥିବ—ମୁଁ ଦେଖିବି—ହରି ଯାଏ ଚାଲି । ମଞ୍ଜୁ ଭାବେ କଣ ଯାଙ୍କ ଭାବ ? କି ଗମ୍ଭୀର । କଣ ଭାବନ୍ତି ଏ ଅଳ୍ପ ବୟସରୁ—ବ୍ୟବସାୟ ପରି ଆବଶ୍ୟକ କଥାବାର୍ତ୍ତା ତାପରେ ଚାଲ୍ । ଧନପତିବାବୁ ବି ପଚାରନ୍ତି ହଉଲେ ଝିଅ—ହରିବାବୁ ଆସିଛନ୍ତିଟି—କାହିଁ ମୋ ପାଖକୁ ତ ଦିନେ ଯାଉ ନାହାନ୍ତି । ମଞ୍ଜୁ କହେ, ବାପା ! "ସେ କହନ୍ତି ତୁମ ବାପା ତ ସର୍ବଦା କାର୍ଯ୍ୟନିରତ, ମୁଁ କାହିଁକି ତାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ବାଧା ଦେବ ହେବାକୁ ଯାଇ । ସେ ଯେପରି ତାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଥାଇ ଆଜି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅର୍ଜନ କରିଛନ୍ତି । ଆମର ସେପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ମିନଟ୍ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଅତିବାହିତ କରିବା କଥା ତାଙ୍କଠାରୁ ଶିଖିବା ଉଚିତ । ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛି ମଞ୍ଜୁ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେୟା ଶିଖିବ" । ଏତିକିରେ ବାପା, ମୁଁ ଆଉ କଣ କହିବି ! ଧନପତିବାବୁ ହସନ୍ତି—କହନ୍ତି—ଝିଅ, ହରି ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକ ହେଲାପରି ମୁଁ ଦେଖିପାରୁଛି, ହଉ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଯାହା ବିଧି ଥିବ । ମଞ୍ଜୁ କିଛି କହେନି । କଟେ ବୁଢ଼େ—ମନେ ମନେ ଆନନ୍ଦ ହୋଇ ଚାଲିଯାଏ । ହରିବାବୁ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର, ବଡ଼ ମିଠା କଥା, ଅଥଚ ମିତଭାଷୀ । ଏତେଦିନ ତା ପାଖକୁ ଆସନ୍ତି କେବେକି ବେ-ଆଡ଼ୁଆ ଭାବ, ବି ଭାଷା ଖସିଯିବା ଦେଖେନି । ଆବଶ୍ୟକ ମତେ ହସ,

କଥା ସତ୍ୟ । ତାଙ୍କର ବୟସର କଲେଜ ପିଲେ, ଯିଏ ସ୍କୁଲକୁ ଯାଉଥିଲେ, ଆଖି ଠାରନ୍ତି କେତେ, ଖଣ୍ଡକାଶ ମାରନ୍ତି କେତେ । କିଏବା ସାଇକଲରେ ହାତଗୁଡ଼ି ବାହାଦୂରୀ ଦେଖାଏ, କିଏବା ସିଗାରେଟ ଧୂଆଁ କୁଣ୍ଡଳୀକରି ଛାଡ଼େ--ଇଙ୍ଗିତ ହେଇ ଉତ୍ତର । କି ଅବା କୃତ୍ରିମ ଗମ୍ଭୀରତା ତାଙ୍କର ସବୁ—କାଳ କିଛି ଜଣା ପଡ଼ିଲେ ବାପା ତାଙ୍କ ଆସିବା ପସନ୍ଦ କରିବେନି ।—ନା ତା ନୁହେଁ । ସେ ଲୋକ ସେପରି ନୁହନ୍ତି ବୋଧହୁଏ । ନୋହିଲେ କି ଓଡ଼ିଶାରେ ଫାଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତେ । ଏସବୁ କଲେଜ ମନ ସେଇଠି ଆଣନ୍ତି—ପଢ଼ୁଥାନ୍ତେ କିପରି ?

ଦିନ ଗଡ଼ିଯାଏ, ବାପା, ଝିଅଙ୍କର ଏ ଭାବନାଗୁଡ଼ିକ ଅତିକ୍ରମ କରି କରି ।

× × × ×

ସେ ଦିନ ଗଣେଶ ଚତୁର୍ଥୀ, କଲେଜରେ ପୂଜା--କିନ୍ତୁ କଲେଜ ପୂଜାରେ ସ୍କୁଲ ପରି ଜମିବେଇ ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି ନ ଥାଏ, ଯେପରି ଥାଏ ସ୍କୁଲ ପିଲାଙ୍କ ଭିତରେ । ସ୍କୁଲପିଲେ, ବର୍ଷକ ହିସାବରେ ଧରନ୍ତି—ଏକାଠି କାମ କରିବାରେ ମନ ସେମାନଙ୍କର ଫୁଟିଉଠେ ଆନନ୍ଦରେ, ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ, ଶୃଙ୍ଖଳା ଦେଖାଯାଏନି, ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର ଉତ୍ସବଟି ସର୍ବାଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର ହୁଏ । ମନେ ପଡ଼େ ହରିର ତା ସ୍କୁଲ ଦିନର କଥା; ଦେବଦାରୁ ଡାଳ, ଆମ୍ବ ଡାଳ, କଦଳୀପତ୍ରର ଆଣିବା--ଘରରୁ ଉଠି କାହା ବାଡ଼ିରୁ ତାହା ବନ୍ଧୁ ସାଙ୍ଗରେ ଉଠୁଥିବା ଫୁଲ ସବୁ ନେଇ ଆସିବା—ସେ ସବୁକୁ ଉଠି ଚଳୁଥିବ—ପିଲେ ହସୁଥିବେ । ସବୁବର୍ଷ ଏପରି ଗ୍ରାମ—ଫୁଲ ଆସେ ବଡ଼ ହୁଏ—ମାମୁଲି କଥା । କିନ୍ତୁ କଲେଜରେ ଏ ସବୁ ନାହିଁ । ତେଣୁ ତାର ଅଭିନବ ପନ୍ଥାରେ ବନ୍ଧୁଗୁଡ଼ିକ ଏକାଠି ହୋଇ ଫୁଲଟିଏ ଭକ୍ତିରେ ଦେଇ ଦେଲ । ଆଜ ସେ ପଢ଼ାପଢ଼ି କରିବନି—ଭାବି ବାହାରିପଡ଼ିଲା ଧନପତି ବାବୁଙ୍କ ଘରଆଡ଼େ ।

ଧନପତିବାବୁ ଏପରି ପୂଜା ଦିନରେ ହରି ବ୍ୟସ୍ତଥିବା ଅନୁମାନ କରିଥିଲେ, ତେଣୁ ତାକୁ ଦେଖି ହସି ହସି କହିଲେ, କହୋ ହରିବାବୁ, ଆଜି ସକାଳେ ଏତେବେଳେ ? କ'ଣ ତୁମ କଲେଜରେ ପୂଜା ନାହିଁ କି ?

ହରି—ହଁ ଆଜ୍ଞା ହେଉଛି । ଆପଣଙ୍କୁ ତ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଥିବ ରାତିକୁ । ଧନପତି ବାବୁ ମନେ ମନେ ଗୌରବ ଅନୁଭବ କଲାପରି କହିଲେ—ଅଛି—ଅଛି—କିନ୍ତୁ ଏଣେ ଗାର୍ଲସ୍କୁଲ ନିମନ୍ତ୍ରଣ, ଝିଅ ଲଗେଇଛି ସେଠାକୁ ଯିବାକୁ—ତଥାପି, କଲେଜ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଆପଣ ଅଛ ଏଡ଼ିବେ ! ଝିଅ କହୁଥିଲା, ତାଙ୍କ ସ୍କୁଲଆଡେ଼ ଟିକିଏ ବୁଲି ଆସିଲେ ତ ହେବ ସଯତିଷ୍ଟବେ କହିଲା ହରି ।

ଏଥିରୁ କେତେକ କଥା ମନ୍ତୁର କାନରେ ପଡ଼ିଛି । କିନ୍ତୁ ସାର୍ ଥିବା-ଯୋଗୁ, ସେ ତାର ସ୍ୱାଭାବିକ ରୀତିରେ ଆସି ହରିଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କଲା—ବାପାଙ୍କୁ କହିଲା, ବାପା, ସେ ସବୁ ନାହିଁ—ସବୁଥର ପୂଜାରେ କଲେଜକୁ ଯାଉଛ, ଏଥର ଆମ ହେଡ୍‌ମିଷ୍ଟ୍ରେସ୍ ବଡ଼ ଅଭିମାନ କରୁଥିଲେ—ତୁମେ ଏଥର ନିଶ୍ଚୟ— ।

ଧନପତିବାବୁ ଗୋଟିଏ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିରୋଧରେ ପଡ଼ିଗଲା ପରି ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ବି, ସେଥିରେ ବିଚଳିତ ନ ହୋଇ ବରଂ ପୁଲକିତ ହେଉଥିଲେ । ମୋଟିଏ ଅଲଅଲଭରା ମୁରବି ପ୍ରକାରେ କହିଲେ, ଆଲୋ ଝିଅ ଏଣେ ତୁମ ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଲଗାଇଛନ୍ତି କ'ଣ ଶୁଣୁନ । ଅଧରରେ ସ୍ମିତହାସରେଖାଟିଏ ଫୁଟାଇ ମନ୍ତୁ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲା—ଅ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବେ ଭାସିଆସିଲା ତାର କଣ୍ଠସ୍ୱର—ତୁମେ ଯାହା କରିବ । ଧନପତିବାବୁ କହିଲେ, ମନ୍ତୁ ଏତେ ଅବାଧ୍ୟ ଥିଲା, ଏବେ ତାର ସେ ଏକଜିଦିଆ ପ୍ରକୃତି କେଜାଣି କମିଗଲାଣି । କିନ୍ତୁ ଟିକିଏ ଜିଦିଖୋରିଆ ହେଲେ ପିଲାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଭଲ ଲାଗେ । ଏତେ ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ଏତେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଗଲେ ମତେ ବାଧୁଛି । ହରି ସାମାନ୍ୟ ସ୍ମିତ ହାସ୍ୟ କରି—କହିତ ଗୌରବ ଅନୁଭବ କରି ନମ୍ର ସହକାରେ କହିଲା,

ଝିଅ କ'ଣ ସବୁବେଳେ ପିଲାଥିବ ! ଆପଣଙ୍କ ପରି ଗୁଣବାନ ହେବାକଥା ସିନା, ଆଜିଠାରୁ ଶିଖିଲେ ହେବ । ଧନପତିବାବୁ ପୂଜାରୀଙ୍କୁ ଡାକି କିଛି ଜଳଯୋଗର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଇଲେ । ଝିଅ ସେଣୁ କହିଲା 'ବାପା' ଆଜି ପରା ଉପବାସ, କେବଳ ଗଣେଶଙ୍କ ଭୋଗ ରାତିରେ ଖାଇବା କଥା—ସକାଳେ କିମିତି ଏ ସବୁ ଜଳଖିଆ ତିଆରି ହେବ ?

ସାମାନ୍ୟ ଆଚଟିଲା ପରି କହି ଉଠିଲେ ଧନପତିବାବୁ । ଆମ ପିଲାଦିନେ ଆମେ ଉପାସ କରି ନଥିଲୁ କି । ତୁ ପଢ଼ୁଛୁ; ଉପାସ କରିବୁ ? ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀ ସମସ୍ତେ କି ତୋ ସଙ୍ଗେ ବାଇ ହେବେ ? କୁଆଡେ ପଢ଼ିଥିଲୁ—ଏବେ ଆସି ଆଜି ମରଣକୁ ବାଟ ଖୋଜିଲୁଣି; କରିଉଛୁ ଉପାସ । ଝିଅ—ମାଷ୍ଟରବାବୁ କ'ଣ ଖାଇବେ ? ତାଙ୍କର ତ ପୂଜା । ହରି—ନା ମୁଁ ଖାଇବିନି । ମଞ୍ଜୁ ଗୋଟିଏ ବିଜୟ ହାସଲ କଲାପରି ଚାଲିଗଲା ।

ଧନପତିବାବୁ—କି ହରିବାବୁ, ଖାଇବନି ? ମୁଁ ବିଚାର କରୁଥିଲି—ଏ ଝିଅ ଗଣ୍ଡେ ଖୁଆଇ ଦେବନି ।

ହରି ଈଷତ୍ ହସି କହିଲା ଆଜ୍ଞା ! ଈଶ୍ୱର ଧାରଣା ଗୋଟିଏ ଆବଶ୍ୟକ କଥା । ଆଦର୍ଶ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୋର ନ ଖାଇବା କଥା—ଝିଅ ଠିକ୍ ଅନୁଭବ କରିବ ଗଣେଶପୂଜା କିପରି ପବିତ୍ର ।

ଧନପତିବାବୁ—(କହିଲେ) ପ୍ରକୃତରେ ହରିବାବୁ, ପିଲାଦିନ ଛାତ୍ର-ଜୀବନ ବଡ ଭଲଥିଲା – କି ଖୁସୀ, କି ସରଳ ଆନନ୍ଦ — ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପୂଜାରେ କି ବିଭୋର ହେଉଥିଲୁ ଆନନ୍ଦରେ ? ସେ ଉପାସ ବାଧି ନଥିଲା, ସେ ଭୁଲିବା କି କାହିଁ ନଥିଲା । ଏବକୁ ତ ବରଂ ଉତ୍ସାହ କମି ଆସୁଛି । ହରି — ସବୁପରା ବୈଜ୍ଞାନିକ, ଭୌତିକ ଓ ବାସ୍ତବତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖା ଯାଉଛି । ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜିନିଷକୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଦ୍ଧତିରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଉଛି । ମଞ୍ଜୁ କେତେବେଳେ ସ୍କୁଲକୁ ଯିବ ?

ଧନପତିବାବୁ—ହରିଲେ ମନ୍ଟୁ ।

ମନ୍ଟୁ—ଆଜ୍ଞା ।

ଧନପତିବାବୁ—ମାଷ୍ଟ୍ରେ ପଚାରୁଛନ୍ତି କେତେବେଳେ ସ୍କୁଲକୁ ଯିବୁ ।

ହରିହର ଯିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ଧନପତି ବାବୁ ଟିକିଏ ରୋକିଦେଇ, ଝିଅକୁ ଡକ୍‌ସନାଷ୍ଟା ଆଣିବାକୁ କହିଲେ, ମନ୍ଟୁ ଜାଣେ, ଡକ୍‌ସନାଷ୍ଟି ବାପା ହରିବାବୁଙ୍କ ପାଇଁ କିଣିଛନ୍ତି—ଆଗ୍ରହରେ ଦୌଡ଼ିଯାଇ ତରତରରେ ଆଣୁ ଆଣୁ, ଚୌକାଠ ଦୁଆର ଏଚେଣ୍ଡ୍ରାରେ ବାଜି ଛିଣ୍ଡିଗଲା—ରକ୍ତଗୁଡ଼ାକ ବହି ଆସୁଥାଏ । କିନ୍ତୁ ମନ୍ଟୁର ସେତିକି ଖିଆଲ ନାହିଁ । ଧନପତିବାବୁଙ୍କ ହାତରୁ ହରି ଡ୍ରକ୍‌ସନାଷ୍ଟି ନେଉନେଉ, ହଠାତ୍ ମନ୍ଟୁର ଗୋଡ଼ ଉପରେ ନଜର ପଡ଼ିଗଲା । ଧନପତି ବାବୁଙ୍କର ତ ଗୋଟିଏ ଝିଅ ସେଇ ତାଙ୍କର ପୁଅଝିଅ ସବୁକିଛି—ଅଧୀର ହୋଇଗଲେ ସେ । ହରି ତାର ସ୍ୱଭାବସୁଲଭ ଧୈର୍ଯ୍ୟରେ ଧନପତିବାବୁଙ୍କ First aid boxରୁ ଟିଞ୍ଚର ବେଞ୍ଜିନ ଟିକିଏ ଆଣି ଲଗାଇ ବ୍ୟାଣ୍ଡେଜ ବାନ୍ଧି ଦେଇ ସାମାନ୍ୟ ଆକଟିଲା ପରି କହିଲେ—ସବୁ କଥାରେ ଏତେ ତରତର ହେବାଟା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ଯାହା କରିବ, ସବୁ ସମ୍ଭାଳି କରିବ । ଦୁଇଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ତତଃ ଖଣ୍ଡିଆ ଯାଗାଟିରେ ପାଣି ନ ବାଜିବା ପାଇଁ ମାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କର ତାଗିଦ୍ ଶୁଣି ମନ୍ଟୁ ଫିକ୍ କରି ହସିଦେଲା । ଯେତେ ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରୀ ହେଲେ ବି, ଯୁବକ ଯୁବତୀଙ୍କର ନିବିଡ଼ ସନ୍ନିଧାନରେ ଯେ ଅନୁକମ୍ପନ ହୁଏ, ସେଥିରୁ ଦୁହେଁ ବାଦ୍‌ଯାଇ ନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେହି ଅନୁକମ୍ପନ ଭିତରେ ହସିଉଠେ ଅନ୍ତରର ଗୋଟିଏ ଗାଢ଼ିଁଲା ଦୃଶ୍ୟ—ସାବିତ୍ରୀ ଅମାବାସ୍ୟାର ସାବିତ୍ରୀ ସତ୍ୟବାନ ଅଭିନୟ—ହରି ଚିନ୍ତାକୁଳ ହୁଏ ।

ଧନପତିବାବୁ ବୁଝି ପାରନ୍ତିନି । ହରି ଧନପତିବାବୁଙ୍କୁ କଲେଜ ପୂଜାକୁ ଯିବାପାଇଁ ଅନେକଥର ଅନୁରୋଧ କରି ଫେରେ । କି ଖିଲାପ କରିଛି ସେ—ସେ ସୁଷମା ଆଉ ମଧ୍ୟ ନଥିଲା ପରି ହୋଇଛି—ଚିଠିନାହିଁ—ଖବରନାହିଁ—କିଛି ବି ନାହିଁ । ସେଥିଲାଗି ବି କ'ଣ ତା ଘରକୁ ବାସନ୍ଦ ହୋଇଛି ! କେହି ତାଙ୍କ

ସାଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ ରଖିବେନ ! ତେବେ ସେ ତ ମୂରଖ ନୁହେଁ – ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ଗାଁକୁ ଯାଇ ଥରେ ସୁଷମାକୁ ଦେଖିବ, ତୋଷାମାଲ କୁଞ୍ଜକାନନରେ ସୁଷମାର ଛନ୍ଦ – କପଟ ଅଭିଥରେ ଲାଭ କରିବ । ମନଟାର ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ହେଲା ।

ମଣ୍ଡୁ ଯେ ଆହତ – ଖାଲି ହେଉଛି ନୁହେଁ – ତାର ନକ୍ଷୁଣ ମନଟି ବି ଆହତ--ଚାହିଁ ନେଇଥିଲି ତାର ରୋମାଞ୍ଚ ହୁଏ – ଖୁବ୍ ଭାବେ ହସର କଥା – କି ସୁନ୍ଦର ବ୍ୟାଣ୍ଡେଜ ବାନ୍ଧୁଥିଲେ ସେ । ନୂଆ-ନୂଆ ପୁଲକ – ନୂଆ ନୂଆ କଳ୍ପନା । ଦୁଇଆଡେ ଧୁନେଇ କଳ୍ପନାର ଶିକାର । ସେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପାଇଁ ଅନ୍ତତଃ ଗଣେଶ ପୂଜାଟା ଦୁହିଁଙ୍କର ବଡ଼ ଗୌରବ କକ୍ଷଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥାଏ ।

* * * * *

(ତେର)

ଅନେକ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଦେଖି ଶେଷକୁ ଗୋପିଦାସ ଭାବିଲେ, ସେ ନଟେଇ ଦେଇ କାମ ଚଳିବ ନାହିଁ — କି ସୁଷମାର ଉପର ପ୍ରତି ଆସକ୍ତି ତୁଟିବନି —ତେବେ ସୁଷମାବୋଉର ସମ୍ପତ୍ତି ତକ କିଏ ଜୟୁରାମ ମାରିନେବ ? ନଟେଇ ସହ ନୋହିଲେ ଏବେ, ଯେତ କୌଣସି ଉପାୟରେ, ଅସଲ କାମ ବଜାଇ ଦୁଅନ୍ତା — ତେବେ ବି — କିନ୍ତୁ ଘର ସହ ବନ୍ଧୁତା ହେଲେ, ସେଠାରେ କାରସାଦ ଦେଖାଇବାଟା ମୁସ୍କିଲ ହୋଇଯିବ ।

ଗୋପିଦାସଙ୍କର ସୁଷମା ବୋଉ ଘରକୁ ଅବାଧ ପ୍ରବେଶ । ରୋଗ ବୈଷୟର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସାହାଯ୍ୟ ବି ଦୁଅନ୍ତି ଖାଲି ସୁଷମା ଯାହା ନଭଲ ରହିଛି । ଜୟୁରାମ ଓ ମୃନ୍ମଳା ତ ଗୁପ୍ତ ବାର୍ତ୍ତା ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ସମ୍ପର୍କ ବି ଦୂରେଇ ଗଲାଣି । କିନ୍ତୁ ସେ ଧନ ଯେ ଜୟୁରାମଙ୍କ ଗ୍ରହର କହୁଥିଲା, ସାନ ସାଆନ୍ତ

ମୁଲକରେ ଆସିବେ ବୋଲି, ସେ ତ କଲେଜ ପାଠୁଆ ଲୋକ—ଏ ଗାଁ ବାସନ୍ଦକୁ କଣ ସେ ମାନିବ ?

ନଦୀରୁ ଫେରି, ୪ଟା ସମୟ ହେବ ଗୋପିଦାସେ ଆସି ସୁଷମା ବୋଉଙ୍କ ପାଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଇଏ ସୁଷମା ବୋଉ—କଣ ଦେହ ଭଲ ହୋଇ-ଗଲାଣି । କଣ କରିବ କର୍ମ୍ମାଳି ଲୋକ—ସେଥିକୁ ନଟେଇଟାତ କିଛି ବୁଝିଲାନି—ଏବେ ମୋତେ କହି ଯାଇଛି ,ଚାଲି ମାମୁଁ ଘରକୁ—ଏଇ ତେଲିପୁର ।—ପୁଣି କଣ କହୁଛି ଜାଣନା—ଏଥର ପୂଜାଟା ସେଆଡ଼େ ରହିବ । ଭଲ, ଏକ କଥା—ମୁଁ ଆସି ଥିଲିକି—ହଉ ରଖିଲେ ରଖନ୍ତୁ ନୋହିଲେ ନାହିଁ—କେ ରାଗିବେ । ସୁଷମା ବୋଉ ସବୁ ଶୁଣି କହିଲେ ମୁଁ ବା ଏ ଝିଅଲୋକ କୁଆଡ଼େ ବାହାରି ପାରୁନି । ଟିକିଏ ଚକାଡୋଳାଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତି, କି ଟିକିଏ ଦେବତା ଠାକୁର କରନ୍ତି—ଆଉ କଣ ଅଛି ଏ ଜୀବନରେ । ଜିନ୍ତୁ କଣ କରିବ, ଅଳ୍ପ ହସି ଗୋପିଦାସେ କହିଲେ, କିହୋ ହରି ସହ ତ ହେବ, ଆଉ କଣ । ସହରରେ ଥିଲେ ଯେ ଏସବୁ କଥା ସେ ଭୁଲି ଯାଇଥିବ, ମୁଁ ଭାବି ପାରୁନି । ସେଇ କମ୍ୟୁନିଜମ ଯୋଗୁ ସବୁ ନାଶ ନା—ହରି ଭଲ ପିଲା—ସେ କଣ ଜାଣିଛି । ପାଠ ପଢୁଛି । ହଉ ଇଶ୍ୱର ଭରସା । ଏ' ସୁଷମା କାହିଁକି ? ଆହା ଏଇ ଯେ—ଆଲୋ-ଝିଅ ଟିକିଏ ଚିଠିଏ ଲେଖି ଦେବୁଟି—ଚଷମାଟା ନ ହେଲେ ଏ ଜଳଜଳା ଆଖିକୁ ଦିଶୁନି—ଟିକିଏ ଲେଖିଦେ, ମୁଁ ଚିଠି ଖଣ୍ଡେ ଖାମ୍ବରେ ଭର୍ତ୍ତି କରି ଘରକୁ ଯିବା ବାଟେ ବାକ୍ସରେ ପକାଇ ଦେଇ ଯିବି । ସୁଷମା ନିର୍ବିବାଦରେ ନଟେଇଚରଣ ଦାସ ପୋ-ତେଲିପୁର, ଜି-ପୁରୀ, ଲେଖିଦେଇ ଦେଲା । ଦାସେ କୃତାର୍ଥ କୃତାର୍ଥ ହୋଇ "କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଅକ୍ଷର"—ମା ଅଇସୁଲକ୍ଷଣି ହୋ—କହି ସେଠାରୁ ଗଲେ । ଗଲାବେଳେ କହିଗଲେ, ସୁଷମା ବୋଉ ତୁମେ କେତେ ଟଙ୍କା ଏ ଭିତରେ ଦେଲଣି ମନେ ପଡ଼ୁଛି—ଅଚ୍ଛା ଛାଡ଼—ଘର କଥା—ହିସାବଟା କରି ରଖି ଦେଲେ ସୁବିଧା— । ସୁଷମା ବୋଉ ଦାସଙ୍କ ଆଡକୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ । କହିଲେ, ହଁ, ଭଲ ଲୋକଟିଏ—ଏ ଗାଁରେ ସିନା ସେମିତି କହୁଛନ୍ତି—ଖାଣ୍ଟି କଥାଟା

କହେ, ନା—ତେଣୁ କାହାକୁ ଭଲ ଲାଗେନି । 'ସୁଷମା ବୁଝିଲା, ବୋଉ ଟିକେ ପୁରୁଣାକାଳିଆ ଲୋକ—ସରଳ—ଏତେ ଛନ୍ଦମନ୍ଦ ଜାଣେନି ସେ—ଯେତେ ସହଜରେ ଗୋପୀଦାସଙ୍କୁ ବୁଝିଲା, ସେତେ ସହଜ ନୁହନ୍ତି ସେ ।' କିଛି ସେ ସମ୍ବନ୍ଧେ ନ କହି ନିଜ ପଢ଼ାଘରକୁ ଚାଲିଗଲା ।

'ସୁଷମାବୋଉ ଚେଷ୍ଟା କରି ଭାବିନେଲେ ଯେ ଯେ ଝିଅ ମନକୁ ତାଙ୍କ କଥାଟା ପାଇଲାନି—ମନେ ମନେ ଭାବିଲେ—' ଓଃ ! ଆଜ୍ଞା ମତେ ଏ ଝିଅ ମଣେଇଲା—ହରି କଥା ଆଉ କିଛି ଆଶା ଦିଶୁନି । ଜାଣି ମାଇକିନା ଝିଅ, ନତେଇ ସହି ବି ଛିଡ଼ି ହୋଇଗଲେ ଯାଆନ୍ତା—ଯାଃ, ଯାଃ ହେବ ହେଉ । ସେ ଗଲେ—ମତେ ହେଲେ ନେଇ ଯାଇଥାନ୍ତେ—କି ଅଡ଼ୁଆ ବୋଝ ମୋ ପାଇଁ ରଖି ଦେଇଗଲେ । ମାଇପି ଲୋକ ହୋଇ କି ଦହିସତ ପାଉଛି ।

(ଚଉଦ)

ମୁନ୍ନାକୁ ହରି ଆସିବ ଜାଣି, ଏବେଠୁଁ ଜୟରାମ ଓ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଭିତରେ କେତେଥର ତା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆଲୋଚନା ହେଲାଣି । କେହି ତ ଆଉ ନାହାନ୍ତି—କପରି ହରିକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ, ଗୋଟେ କଙ୍କାଳ ଯାଆନ୍ତା—ତା ପରେ ବୋହୂ ଆସନ୍ତା । ସେ କଣ ନିଜେ ଆଉ ପାଣି ଟିକାଇ ଜାଣନ୍ତା । କିନ୍ତୁ କାହା ସହି ବିବାହ ସମ୍ପର୍କ ପକାଇବେ—ଏକ ସମସ୍ୟା । ଏଣେ ଗାଁବାଲା ଅକଡ଼େଇଛନ୍ତି ଯେ ଜୟରାମ ବିଶେଷ କାହା ସହି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରନ୍ତିନି । ସୁଷମା ବୌ ଘରେ ନତେଇ ଓ ଗୋପୀ ଦାସେ ନିଜ ଲୋକ ପରି ଅହରହ ମାମଲତକାର ସାଜିଥିବାରୁ ଜୟରାମଙ୍କ ମନ କି ଭିତ୍ରବାଡ଼ ହୋଇଗଲାଣି । କି କାଳେ କି କଥା ହୋଇଥିଲା । ପିଲାଦିନ କଥା କ'ଣ ବଡ଼ଦିନକୁ ରହେ—ଏବେ ନ ହରି କ'ଣ ଧନପତିବାବୁଙ୍କ ଝିଅକୁ ଟିଉସନ କଲାଣି—ଖା' ପିଆ ସବୁ ତ ଚାଲିଛି । ବୋଧହୁଏ ଧନପତି ବାବୁଙ୍କର ସୁଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଛି—ଏ ସବୁ

କେତେ କଥା କହନ୍ତି—କିନ୍ତୁ କୁନ୍ତଳା ମନ ସବୁବେଳେ ବିମର୍ଷ—ମନେ-ପଡ଼େ ତାର କେତେବର୍ଷ ତଳର କଥା—କି ଆନନ୍ଦରେ ସୁଷମା ଆଉ ହରି ଲେଖି ପଢ଼ୁଛନ୍ତି—ଆଉ ସେ ଥଟା କରି ଉପଭୋଗ କରୁଛନ୍ତି । ହରିର ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ପ୍ରତି କି ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ସୁଷମା—ଲୁହ ଝରି ଯାଉଥାଏ—ପୁଣି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଫଳ କହିଦେବାରୁ କି ଆନନ୍ଦ—ଏ ପିଲା କଥା ନୁହେଁ—ହରି କେବେ ଭୁଲି ପାରିନଥିବ—ସୁଷମା ବି ଝୁରୁଥିବ—ଘଟଣା ଚକ୍ରରେ—ଦେଖା ଚାହିଁ ନାହିଁ ବୋଲି କଣ ଏତେ ଅଳ୍ପ ଦିନ ତଳର ସ୍ମୃତି ଲିଭିଯିବ—ଜୟରାମ ଓ କୁନ୍ତଳା ଦୁହିଁଙ୍କର ଭାବନା ଭିନ୍ନ—ଜଣେ ପୁରୁଷ ସବୁ ତର୍କ କରି ଆଲୋଚନା କରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ, ଆଉ ଜଣେ ଭାବ-ପ୍ରବଣତାର ସ୍ରୋତରେ ଚିନ୍ତା କରି ଚାଲେ । ଜୟରାମଙ୍କର ଯେ ସୁଷମା ପ୍ରତି ମନ ନ ଥାଏ ତା ନୁହେଁ—କିନ୍ତୁ ପରିସ୍ଥିତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଯେତେବେଳେ ଆଉ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ ଓ ହରି ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଧନାଢ୍ୟ ଓ ଗଣ୍ୟମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଆସିଛି, ଜଣାଯାଏ ହରି ସେଠାରେ ବି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିବ । ସେଠାରେ ଯଦି ତାର ଇଚ୍ଛାମତେ ସମ୍ପର୍କ ହୋଇଯାଏ, ଆମର ତ ଖୁସି ହେବାର କଥା । ପୂଜାରେ ହରି ଆସିବାର କଥା—ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର ସବୁ ଆଲୋଚନା ଅସମାପ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ରହେ—ହରି ଆସିଲେ ତାର ମନଭାବ ବୁଝି ଯାହାକିଛି କରିବାକୁ ହେବ ।

(ପନ୍ଦର)

ପୂଜାଛୁଟି ହେବାକୁ କିଛି ଅଳ୍ପ ଦିନ ଥାଏ—ଦାସେ ଧନପତିବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବା ଠିକ୍ କଲେ—ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ଯାଇନାହାନ୍ତି—ଗଲେ ବି କେତେଟା ସମ୍ପତ୍ତି ଦେଣନେଣ ସମ୍ପର୍କରେ ପରାମର୍ଶ କରି ଆସିବେ ।

ସେଦିନ ନଟାଇ ବୋଉକୁ କହୁଥାଆନ୍ତି—ବୁଝିଲ, ମୁଁ ଯାଉଛି ପୁଣି—ଏ ପୁଅଟା ତ ଗୋଟେ ହାଣ୍ଡିଶାଳକୁ ବାଘ, ଦରବାରକୁ ଗୈର—ମୋଟେ ମୁହଁଫିଟା ହେଉନି । ସୁଷମାସହ ସମ୍ପର୍କ ଆଜିଠାରୁ ରଖିଥିଲେ କେତେ ସୁବିଧା—ବୋହୂଟିଏ ତ ଆଣିବା—ତେବେ ଏପରି ଜାଗାଟିରୁ ଆଣିଲେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସମ୍ପତ୍ତି ତ ପାଇବା—ଆଜିକାଲି ଯେପରି ନିଅଣ୍ଟିଆ ଯୁଗ, ସେଥିରେ ଏମାନେ ଚଳିବେ କିମିତି ? ସବୁବେଳେ କିଛି ବାପା ବସି ନଥିବେ ଯେ, ଏଣେତେଣେ ବୁଲି ଦ'ପଇସା ଆଣି ଯାଙ୍କ ପେଟକୁ ଦେଉଥିବେ । ବୁଝିଲ ନଟେଇ ବୋଉ, ଶୁଖିଲା ନଈରେ ନାହା ପେଲୁଛି—ମୋ ଅନ୍ତେ ଏଇଟା ବାଲାଅବାଲା ହୋଇଯିବ, ଯାକୁ ଅଭିଆନ କରିବାକୁ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ପାଗଳ ହେଲାଣି ।

ନଟେଇ ବୋଉ ଆଣ୍ଠୁମାଡ଼ି ହୁଅନ୍ତି—କହନ୍ତି, କନ୍ୟା ପକ୍ଷ ବାଗ୍‌ଦତ୍ତା—ହରିକୁ ବାହା ହେବ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି—ତୁମେ କଣ ମେଠେଇ ଯୋଗ ପକାଉଛ ? ଦାସେ କହନ୍ତି—ହରି କୁ ଯାଏ ଗଲାଣି, ଜାଣିଲଣି । ମୁଁ ଯେଉଁ ଓକିଲ ଘରକୁ ଯାଏ, ତାଙ୍କ ଝିଅକୁ ଟିଉସନ କଲାଣି—ଖା' ପିଆ ସବୁ ସେଠି । ହରି ଭଲ ପଢ଼ୁଛି । ଧନପତିବାବୁ ତାକୁ ଉଠାଇ ଦେବେ । ସେତେବେଳେ ଗାଁରେ କୂପମଣ୍ଡୁକ ପରି ଥିଲା ନା—ଏବେ କେତେ ଚହଲା—କେତେ ପରିଚୟ ତାର—ସୁଷମାକୁ ନେଇ କଣ କରିବ ସେ ? ତା ପରେ ଯଦି କିଛି ଥିଏ ମୁଁ ତା ବାଟ କରୁନି । ପୂଜାରେ ଆସିଲେ ପୁଣି କଣ ଭଣ୍ଡୁର ହେବ । ଏହି ଠିକ୍ ସମୟ—ଯାଉଛି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଠିକଏ କରିଦେଲେ—ଲୁହା—ତାତିଥିବ ଏଇବେଳେ ସାବାଡ଼ ହୋଇ ଟା । ସେଇଠି ତାଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ହୋଇଗଲେ ତ ଗଲା—ସୁଷମା ଗୁହଁଥାଉ—ବଳେ ପାଖକୁ ଆସିବ । ନଟେଇ ସବୁ ଶୁଣୁଥାଏ—ବାହା ହେବା କଥା ଶୁଣି କୁରୁକୁଥାଏ ।

ଧନପତିବାବୁଙ୍କର ସ୍ନେହ ହରି ପ୍ରତି ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି । ଝିଅ ଅତି ଗୁଣବତୀ ହେଲାଣି । ଶିଷ୍ଟାଚାର, ଆଦବ୍ କାଇଦା ସବୁକିଛି ଶିଖିଲାଣି—କ୍ଲାସରେ ବି ମୁଖିଆ ହେଲାଣି । ସେଦିନ ହେଡ-ମିଷ୍ଟ୍ରେସ୍ କହୁଥିଲେ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ

Inter school debateକୁ ପଠାଇବେ । ହରି ବି ମଝେ ମଝେ ତାଙ୍କ ଘରେ ରହିଯାଏ ଧନପତିବାବୁଙ୍କ ବିଶେଷ ଅନୁରୋଧରେ । ଏଣେ କୃତଘ୍ନ —ସେଥିରେ ଧନପତିବାବୁଙ୍କ ସାନ୍ନିଧ୍ୟରେ ତାର ଖାତିର କଲେଜରେ ବହୁତ ବଢ଼ିଯାଇଛି । ସେ ଦିନ ଧନପତିବାବୁ ମନ୍ତୁକୁ ପାଖକୁ ଡାକି, ତାର ମୁଣ୍ଡ ଆଉଁସି ଦେଉଥାଆନ୍ତି—ଆହା ବୋଉ ନାହିଁ—ସେ ବାପ ଓ ମା ମନ୍ତୁର । କେଡ଼ୁଟିଏ ହୋଇଗଲଣି—କି ସୁନ୍ଦର ବ୍ୟବହାର—ଆଉ ସେ ଜିଦ୍‌ଖୋରିଆ ପ୍ରକୃତି ନାହିଁ—ବାପାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ କଥାରେ ବାଧ୍ୟ—ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଯାଏ । ମନ୍ତୁ ପିଲାଟିଏ ହୋଇଥିଲା—ଦୁହେଁ ତାକୁ ଚୁମା ଦେଉ-ଥିଲେ—ତାକୁ ନେଇ କେତେ କଳ୍ପନା କରୁଥିଲେ—କିନ୍ତୁ କଳ୍ପନାକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ଆଉ ସେ ନାହାନ୍ତି । ଭାବି ଭାବି ତାଙ୍କର ଆଖିରେ ଲୁହ ଝରୁଥାଏ—ମନ୍ତୁ ବାପାଙ୍କୁ ଚାହିଁ ରହିଥାଏ । ଏତିକିବେଳେ ହରି ବଡ଼ ବିମର୍ଷ ଭାବରେ ଗୋଟିଏ ରିକ୍ସାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା—ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇଛି—ଧନପତିବାବୁ ଓ ମନ୍ତୁ ଦେଖି ଅବାକ୍ ହେଲେ ଓ ଆଶଙ୍କାରେ ଅଧୀର ହେଲେ—କଣ ହୋଇଛି—ଜାଣିଲେ ଯେ ହରିର ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ-ଥିଲା—ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହେବାପାଇଁ କବିରାଜେ ଗୋଟେ ମୋଦକ ଦେଲେ—ତାକୁ ଖାଇ ମୁଣ୍ଡଟା ବୁଲାଇ ଯାଉଛି—ସେ Blood pressure ଭାବି ଗ୍ଲୁନଥା ହୋଇଗଲାଣି । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟେ ପୋଷା ଉପରେ ହରିକୁ ଶୁଆଇ ଦେଲେ—କିଛି ଗରମ ଗ୍ରୁ ଆଣି ମନ୍ତୁ ପିଆଇ ଦେଲା ଓ ବାପାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ହରିର ବିଛଣାପାଖେ ବସି ବୁଝିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଧନପତିବାବୁ ଅଧୀର ହୋଇ, ସିଭିଲ ସର୍ଜନଙ୍କ ପାଖକୁ ଛୁଟିଲେ । କିଛି ସମୟ ପରେ ହରିକି ଭଲଲାଗିଲା—କହିଲା ମନ୍ତୁ ! ମୋର ବୋଧହୁଏ ଏ ରକ୍ତଚାପ ରୋଗ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା, ମଝେ ମଝେ ହରିଗୁଣ କରିବ ।

ଆପଣଙ୍କ ସବୁବେଳେ ଗୁଡ଼ାଏ ମାନସିକ ଶ୍ରମ କରୁଛନ୍ତି । ବୁଲିଯିବା ପାଇଁ ସେତେବେଳେ କହେ, ନାହିଁ କରନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ କିଛି କହେନି କିନ୍ତୁ ମଝେ ମଝେ ମନ ନ ଖେଳାଇଲେ ଶରୀର ଖରାପ ହୁଏ । ବଡ଼ ନମ୍ର ସ୍ୱଭାବର ମନ୍ତୁ ଏତକ କହି, ତାର ସାରଙ୍କୁ ସୂଚନା ଦେଲା ଯେ ଆଜି ସିନେମା

ଦେଖିଯିବା ଉଚିତ । ଏଥିକ ବେଳେ ଡ଼ାକ୍ତର ଆସି କାର୍‌ରେ ପହଞ୍ଚିଲେ— ହରିଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା କରି ଗୋଟେ ହସ ହସିଲେ—କହିଲେ ବାବୁ ବୋଧହୁଏ ମଦନାନନ୍ଦ କି କାମେଶ୍ୱର ମୋଦକରୁ ମାତ୍ରାଧିକ ପକେଇଚନ୍ତି—ନିଶା ବାଉଳାରେ ଝୁଙ୍କି ଧରିଚି blood pressure ଆଜ୍ଞେ । ସମସ୍ତେ ଟିକିଏ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେଲେ । ଡାକ୍ତର ବାବୁ କିଛି ଜଳଯୋଗ କରି ବାହାରିଲେ—ଗଲା- ବେଳେ କହିଗଲେ ଯେ, ହରିଙ୍କର ବିଶ୍ରାମ ଦରକାର ଓ ଅତ୍ୟଧିକ ମାନସିକ ଶ୍ରମ ଭିତରେ ସାମୟିକ ଚିତ୍ତ ବିନୋଦନ ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପକ୍ଷରେ—ବିଶେଷତଃ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀମାନଙ୍କର—ଏଇଟି ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଦରକାରୀ ଓ ଫଳପ୍ରଦ ବ୍ୟବସ୍ଥା । ସମସ୍ତଙ୍କ ମନକୁ ଯେପରି ଡାକ୍ତରଙ୍କର ଏ କଥାଟି ଚୁମ୍ବକ ପରି ଧରିନେଲା । ଆଉ ବିଳମ୍ବ ହୁଏ କେତେବେଳେ—ଆଗରୁ ଭାବୁଥିଲେ ଯାହା, ଡାକ୍ତର ବତାଇଲେ ତାହା—ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାକ୍‌ଟିକାଲ—ମଞ୍ଜୁ ଓ ହରି ଧନପତି- ବାବୁଙ୍କ କାର୍‌ରେ ବାହାରିଗଲେ—ସିନେମା ଫାଷ୍ଟ ସୋ । ଧନପତିବାବୁଙ୍କର ଆଖି ଲାଗି ରହିଥାଏ, କାର୍‌ଟି ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବାଯାଏ ।

ମଞ୍ଜୁ ଓ ହରି ସଂସାର କରନ୍ତେ—ଏଇ କୋଠାଟିରେ ରହନ୍ତେ— ଦୁହେଁ ଏହିପରି ଆନନ୍ଦରେ କାର୍‌ରେ ବୁଲନ୍ତେ—ଏହି ସବୁ କଳ୍ପନା ପ୍ରବାହ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଛୁଟିଥାଏ ଓ ତାର ବାହ୍ୟପ୍ରକାଶ ହେଲା ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ସ୍ଥିର ଦୃଷ୍ଟି । ଏ କଳ୍ପନା ପ୍ରବାହ ବନ୍ଦ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ଯଦି ଦାସେ ପହଞ୍ଚି ନ ଥାନ୍ତେ । ଦାସେ, ବୁଜୁଲିଟିଏ ଧରି ଛତାଟିଏ କାଖରେ ଯାକି ପହଞ୍ଚିଲେ । ସକାଳୁ ଗାଁରୁ ବାହାରିଲେଣି—ବାଟ ସେତେ ବେଶୀ ନହେଲେ ମଧ୍ୟ—ବୟସ ଗଡ଼ିଲାଣି, ଏଣେ ଏତେ କଞ୍ଜୁସ୍ ଯେ ଗାଡିରେ ପଇସା ଦେବାକୁ କୁନ୍ଥକୁନ୍ଥୁ, କାହାକୁବି ପଇସା ମାଗିବା ଲାଜ । କେହିବି ମହକଲ ଆସିପାରୁ ନଥିଲେ ନୋହିଲେ ବି ଦାସେ ତା ଖର୍ଚ୍ଚରେ ଆସି ପାରିଥାନ୍ତେ । ଏଣେ ଖିନା ଟିକଟରେ ଆସିବାର ଭୟ । ଚାଲିବା ଛଡ଼ା ଆଉ ଅନ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ । ମୁହଁ ଅନ୍ଧାର ହୋଇଗଲାଣି—ଏଣେ ବି ମୁହଁ ଗ୍ରେଡ଼ା ପଡ଼ିଗଲାଣି ଦାସଙ୍କର । ମାହା- ହେଉ—ଧନପତିବାବୁ ଓକିଲଙ୍କ କେତେ ଦିନର ମାମଲତିକାର—ବଡ ଆଦରରେ ଦାସଙ୍କୁ ନେଇ ବୈଠକଖାନାରେ ବସାଇଲେ । ଖାଇବାପିଇବା ବି

ବିଶ୍ରାମ ହେଲା, କିନ୍ତୁ ଦାସେ ଭାଙ୍ଗିଲେ । ବନ୍ଦୀମାନେ ଦେଉଳକୁ ଯାଇ ଦର୍ଶନ ଇତ୍ୟାଦି ସାରି, ଧୂପ ମହାପ୍ରସାଦ ଖାଇବାକୁ ତାଙ୍କର ଭାରି ମନ । ଅନେକ ଦିନରେ ପୁରୀ ଆସିଛନ୍ତି, ସେୟା ହେଲା । ରାତି ।।୯ ସୁଦ୍ଧା ଦାସେ ଦେଉଳରୁ ଫେରିବେ କହି ବାହାରିଗଲେ । ଧନପତିବାବୁ ବହୁତ କଥା ପଚାରିବେ ବୋଲି ହାକୁ ହାକୁ ହଉଥିଲେ ବିଶେଷରେ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧ ନେଇ— କିନ୍ତୁ ଦାସଙ୍କର କ୍ଳାନ୍ତି ଓ କ୍ଷୁଧା ଦୁଇଟି ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କୁ ଆଗ ଅଟକାଇବା ଉଚିତ ମନେ କଲେନି ।

ମଞ୍ଜୁ ଓ ହରି ଦୁହେଁ ବାଲ୍କୋନିରେ ବସି ସିନେମା ଦେଖୁଥାନ୍ତି । ଭଲ ଛବିଟିଏ ଚାଲିଥାଏ — କେତେ ସମୟ ପରେ ଆସିଲା ଠିକ୍ ଦୃଶ୍ୟ ଯେଉଁଥିରେ 'କୁମାର' ତାର ପ୍ରେମିକା ଲୀନାକୁ ପାଇବାପାଇଁ ଲୁଚି ଲୁଚି ପ୍ରବଳ ଝଡ଼ବର୍ଷାରେ ବିଲ୍ୱମଙ୍ଗଳ ପରି ମାଡ଼ିଆସୁଛି । ଲୀନାର ପିତା ମାତା ଅସମ୍ମତ— କିନ୍ତୁ କୁମାର ଲୀଲାଙ୍କୁ ନପାଇ ପାଗଳ । ହରି ହଠାତ୍ ଚମକିଗଲା — ମନେ ପଡ଼ିଲା ସୁଷମାର କମନୀୟ ମୁଖ, ଭସାଣିଆ ଆଖି ତାର ଉନ୍ମୁଖୀ ଯୌବନରେ ଗୁପ୍ତ ଗୁପ୍ତ ଇଙ୍ଗିତ—କେବେ ନିବିଡ଼ ସମ୍ପର୍କ । ସାବିତ୍ରୀ ଅମା-ବାସ୍ୟାର ଯେ ଅପବାଦ ତାହା କାହା ଯୋଗୁଁ ଘଟିଲା । ପରୀକ୍ଷାଫଳ ବାହାରିବା ଦିନ କିଏ ପାଗଳ ହୋଇ ଦୌଡ଼ିଥିଲା ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବ ବୋଲି—ଦେବାଙ୍କ ପାଖେ କାହିଁକି ଜଣାଉଥିଲା ତାର ଅଶେଷ ପ୍ରେମ । ଯଦି କୁମାର ତାର ଲୀନା ପାଇଁ ସବୁ ଭୁଲି — ନିଜର ଜୀବନକୁ ତୁଚ୍ଛ ମଣେ ତେବେ ସେ ଆଜି ଅନ୍ୟ ଜଣେ ତରୁଣୀ ସହ ବସି ସିନେମା ଉପଭୋଗ କରୁଛି—କାହିଁକି ? ନିଜକୁ ଅପରାଧୀ ମନେକରି ମଞ୍ଜୁ ଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରେତ ତାର ମୁହଁ ଆରକ୍ତ—ଗଣ୍ଡ ଓ ଓଷ୍ଠ ଥର ଥର, ବକ୍ଷ ଉନ୍ନୀତ—ମଞ୍ଜୁର ପଣତ କାନି ତାର ପୃଷ୍ଠଦେଶରେ । ହରି ବୁଝିଗଲା—ମଞ୍ଜୁ ଅପ୍ରତିଭ ହେଲା । ଦୁହିଁଙ୍କର ସିନେମା ଉପଭୋଗ କରିବା ସେଇଠାରେ ଆପାତତଃ ଶେଷ ହେଲା । ମଞ୍ଜୁ ଭାବିନେଲା ହୁଏତ ହରିବାବୁ ଅନ୍ୟ କାହାର ପ୍ରେମରେ ମଜ୍ଜିତ ବା ଶିକ୍ଷକ ହୋଇ ଛାତ୍ରୀ ସହ ଏପରି ଲାଗି ବସିବା ଆଦର୍ଶ ବିରୁଦ୍ଧ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଧାରଣା । କିନ୍ତୁ ପଛ କଥାଟି ଯଦି ହୁଏ ତେବେ ସେତ ପ୍ରଥମରୁ ବସିବା ବେଳୁ ସାବଧାନ ହୋଇଥାନ୍ତେ ।

ଛବି ଆଉ ସୁଖ ଲାଗୁ ନଥାଏ, ପ୍ରତ୍ୟେକର ମନ ହେଉଥାଏ, କିପରି ନିର୍ଜନ ଜାଗାରେ ଶୋଇ ଗୁଡେ ଭାବିବାକୁ ସମୟ ପାଆନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ କେହି କାହାକୁ କହିପାରୁ ନଥାନ୍ତି । କିପରି ଛବି ନସରୁଣୁ ଯିବେ । ଏହି ଭାବନାର ମଧ୍ୟରେ, ଛବି ଶେଷ ହେଲା । ଦୁହେଁ ଫେରିଲେ ।

ସାଢ଼େ ନଅଟା, ଧନପତିବାବୁ—ଦାସେ ଟପୁର ଟାପର ହେଉଥାନ୍ତି । ହରିର ଭାଇନା ଭାଉଜ କିପରି ଲୋକ—ଦୁହିଁଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧ ହେଲେ କିପରି ହୁଅନ୍ତା—ଇତ୍ୟାଦି ବହୁତ କଥା । ଦାସେ, ମଂଜୁ ଓ ଧନପତିବାବୁ ଦୁହିଁଙ୍କର ଖାନଦାନିକୁ ପ୍ରଶଂସା କରିବାରେ ମୁଖର ହୋଇଥାନ୍ତି । ହରିର ଭାଉଜ ଲକ୍ଷ୍ମୀଟିଏ, ଭାଇନା ଭଲ ଲୋକ କିନ୍ତୁ ସେତେ ମିଶାଣି ନୁହେଁ, ଏହି ସବୁ ଖଟା ମିଠା ମନ୍ତବ୍ୟ ଚାଲିଥାଏ । ମୋଟ ଉପରେ ଦାସେ କହନ୍ତି ଯେ, ସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ—ବିଦ୍ୟା, ଧନ, ପରିବାର, ସମ୍ପତ୍ତିବାଡ଼ି, ସଂସ୍କୃତି—ଏପରି ସମ୍ପର୍କ ବାଞ୍ଛନୀୟ ।

ଦୁହେଁ ଫେରିଲେ—ଦାସଙ୍କୁ ଦେଖି ହରି ଓ ମଞ୍ଜୁ ଦୁହେଁ ନମସ୍କାର ହେଲେ । ଦାସେ ଲମ୍ବା ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ଆକର୍ଣ୍ଣ ପାଟି ବିସ୍ତାର କରି ଗୋଟିଏ ହସ ହସିଲେ । ଦାସେ ଯେପରି ଏ ସଂସାରରେ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଖୁସି, ବେଶୀ ଆନନ୍ଦ ଏ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଦେଖି । ଧନପତିବାବୁ ଦୁହିଁଙ୍କ ମନରେ ଚିନ୍ତାର ରୂପ ଦେଖି ଟିକିଏ ଚିନ୍ତିତ ହେଲେ । ପୁଣି ଭାବିଲେ, ହୁଏତ ନୂଆ ନୂଆ ଅନୁଭୂତି ନେଇ ଟିକିଏ ଶଙ୍କିତ ହୋଇ ଯାଇଥିବେ ଅବା ।

ଧନପତିବାବୁ କହିଲେ, ଦାସେ ଆସିଛନ୍ତି ଅନେକ ଦିନ ପରେ । ପୁଣି ସେ କହୁଛନ୍ତି କ'ଣ କାଲି ବଡ଼ଭୋରରୁ ଚାଲିଯିବେ । ତେଣୁ ହରି ଆଜି ହଷ୍ଟେଲକୁ ଯିବେ କାହିଁକି—ଏଇଠି ରହିଯାଆନ୍ତୁ—କେବଳ ଭାଇନା ଭାଉଜ କଥା ଜାଣିବାର ଆଗ୍ରହ ଯୋଗୁ ହରି କିଛି ଆପତ୍ତି କଲାନି—ନଚେତ ସେତେବେଳର ମାନସିକ ଅବସ୍ଥା ଯାହା ସେ କେବେହେଁ ରହି ନଥାନ୍ତା । ଯାହାହେଉ ହରି ଗୋଡ଼ ହାତ ଧୋଇ ତାର ଲୁଗା ପ୍ରଭୃତି ପାଲଟିବାକୁ ଅଗଣାକୁ ଚାଲି । ଠିକ୍ ହରି ଯାଇଛି କିନା—ଦାସେ ସେ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ମୁରୁକି

ମୁରୁକି ହସି ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଆହ୍ଲାଦ ଅନୁଭବ କରିବା ପରି ଦିଶୁଥାନ୍ତି । ଧନପତିବାବୁ ବି ଓକିଲ — ହେଲେ ନିଜ କଥା ବେଳକୁ ଓକିଲାତି ବୁଦ୍ଧିଟା ଲୁଚିଯାଏ କୁଆଡ଼େ । ପଚାରିଲେ କ'ଣ ଦାସେ, ଖାଲି ପିଇଯାଉଛ ।

ଦାସେ — 'ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣ' ତ ଦୁହେଁ ଆସୁଥିବେ ନା — ଓଃ ବଡ଼ ଭଲ ଦିଶିଲୁ — ଯୋଗ୍ୟଂ ଯୋଗ୍ୟେନ ଯୋଜୟେତ୍ — ବିଧାତା ଠିକ୍ କରି ଦେଇଛି । ଆପଣଙ୍କୁ ଆଉ ଖୋଜିବାକୁ ନାହିଁ । ଆପଣ ନ ବୁଝିଲେ ମା' ତାଙ୍କର ସେ ପୂର୍ବରେ ସବୁ ବୁଝନ୍ତି । ଧନପତିଙ୍କ ଟଙ୍କା — ଖାଲି ହାତକୁ ଟିକିଏ ପକାଇ ଦେବା କଥା । ମନୁଷ୍ୟ ମିଶାମିଶି କରୁଛନ୍ତି — ତେବେ ହଠାତ୍ କିଛି କହିବା ସହ । ଧନପତିବାବୁଙ୍କର ଏ ସୂଚନା ପାଇବା ମାତ୍ରେ ସେ କାମଟି ଦାସେ ଅଦେଇ ନେଲେ ।

ରାତ୍ରି ଭୋଜନ ପରେ ଧନପତିବାବୁ ଚାଲିଗଲେ ଶୋଇବାକୁ । ସେଦିନ ସେ ବୈଠକଖାନା ଛାତଉପରେ ହର ଦେଇଥିଲ ଓ ତଳେ ଦାସେ ଶୋଇଲେ । ଦାସଙ୍କୁ ଘଣ୍ଟ ଅନୁଆ ଲାଗି ବୋଲି କହନ୍ତି । ହସି ପଚାରି ବସିଲେ ଁାର ସବୁଆଡ଼େ ଦାଲଦଗଦନଚ — ଭଉଣୀ ଭାଉଜ କିପରି ଅଛନ୍ତି — ଏମିତି କଥା — ସବୁ । ଦାସଙ୍କ ମନ ଝସଲ ଯାଉଥିଲେ — ଯେବେ ପ୍ରଥମା କଥାଟା ହଠାତ୍ ଆସି ଛୁଟିଲେ ଭଲ । ଏଇପରି କଥାବାର୍ତ୍ତା ଭିତରେ ଦାସେ ଗୋଟିକଯାକ ହଠାତ୍ ଆପଣାର ହୋଇପଡ଼ି ଆଆନ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ ତ ବେଶୀ ଦୁଃଖ ଏତେ ନାହିଁ । ଟୋକା — ପୁଣି ଖାଲି ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା ମାରେ । — ସଂସାରର ବାସ୍ତବ ଜୀବନରେ ନାନା ଠୋକର ଖାଇ ମଣିଷ ଯାହା ବୁଝେ, ଅନେକ ସମୟରେ ପୋଥିପତ୍ରର ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ଘୋଷିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଦେଖା ଦିଏନା । ସତ କହିଲୁ — ଗାଁହାଟର ଭଉଣୀ ଭାଇଙ୍କୁ ଚେକିଛନ୍ତି, ତେଣୁ ଦାସେ କିପରି ଚିହ୍ନାପରି କଥା କହିବେ ? କିନ୍ତୁ ଭିତରେ ବୋଧହୁଏ ଦାସେ ଭଉଣୀ ଭାଉଜ ଓ ଅମର ପରିବାରର ଜଣେ ବଡ଼ ହିତାକାଙ୍କ୍ଷୀ । ପଚାରିଲେ ସେହି ରେକିବା କଥା । ଦାସେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି କହନ୍ତି — "କହ ତୁମ ବଳିଆକୁ ମୁଁ ଦେବତା ପରି ମାନେ — ଅତି ଧର୍ମପ୍ରାଣ

ନିର୍ଭୀକ । ଖୁଡ଼ୀକ ତ ଗୋଟିଏ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସାଆନ୍ତାଣୀ । ଛଏ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ କଥା ଜାଣିନ । ସ୍ୱାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ଜୟରାମ ଆମକୁ ସବୁକଥାରେ ପଚାରୁ । ଆମକୁ ଖାତିର କରୁ—ସେ ବଡଲୋକ ହୋଇଗଲାଣି । ହଇରେ କଣ ବଡ଼ଲୋକ—ସେ ବଡ଼ଲୋକ ହେଲାତ ତୁମର ସବୁ କଣ ଗଲା । ମୁଁ କମିତି ମେଳ ଭିତରୁ ଯିବି—ମୋତେ ବାବା ଏ ଗାଁ ମେଳକୁ ଭାରି ଭୟ, ହେଲେ ଓର ଭଣ୍ଡାଚ—ମଉକା ପାଇଲେ ପାଁ ଜଣକୁ ଫଟେଇ, ସେହି ଜୟରାମଙ୍କୁ ଯେ ହଇରାଣ କରୁଛନ୍ତି—ତାଙ୍କୁ ଚେତେଇ ଦେବ ।

ଘଟଣା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ହରି କ ସୁଷମା ବୋଉଙ୍କ ଘର ହାଲଚାଲ ପଚାରି ବସିଲା—ଦାସେ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତଦେଇ ବସିଗଲେ । କହିଲେ କାହିଁକି ସେ ସବୁ କଥା ପଚାରୁଛୁ । ମୁଁ ତ ଡରି ଡରି ତୋ ମନରେ କଷ୍ଟ ହେବ ବୋଲି ସେ କଥା ଉଠାଉନଥିଲି । ମାଇକିନା ଝିଅ—ତାଙ୍କର ଘଡ଼ିକେ ଗୋଟେ ଗୋଟେ କଥା । ସେଥିକି ସୁଅଟେ ପାଇଛି ମୁଁ—ନା କଥାରେ ବାଗ ଅଛି ନା କାମରେ ଇଚ୍ଛା ଅଛି । ମୂର୍ଖ ବାପୁଡ଼ା, ସେଥିରେ ପୁଣି ସବୁବେଳେ ସେଇ ସୁଷମା ବୋ ଘରେ ପଶିଥିବ—ହେଁ ହେଁ ଫେଁ ଫେଁ ଖଟିପତ୍ର—କେତେ କ'ଣ । ବୁଢ଼ା ବୟସରେ ଘୋଡାପୁଅ ପାଇବା କଥା । ହରିର ମନ ବିଚଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ସୁଷମାର ସ୍ୱର ଶବଦ କିଛି ନାହିଁ—ତେବେ କ'ଣ ଭୁଲିଗଲା । ମନେ ପଡ଼ିଲା କୈଶୋର ସମୟର ମଧୁମୟ ସ୍ମୃତିଗୁଡିକ—କାଲି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ସେଦିନ ଆସିଥିଲେ—କ'ଣ ତ ପ୍ରଶଂସା କରୁଥିଲେ ତାର, ମାମଲତିକାର ଲୋକ କ'ଣ କିଛି ଠକାର କରି କହୁଛି । ତାକୁ ଜିଜ୍ଞାସୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁବାର ଦେଖି, ଦାସେ କହିଲେ ସେସବୁ କଥା ମୋତେ କିଛି ପଚାରନା । ଏଇ ସେ ପୋଡ଼ପାଡ଼ ଖାମଟା ପକେଟରେ ଥିଲା--ବୋଲି କହି ଦେଖାଇ ଦିଅନ୍ତେ, ହରିର ଆଶଙ୍କା ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହୋଇଗଲା । ଭାବି ପାରିଲାନି କିଛି--ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତେଜନାରେ କହିଦେଲା, କହିଦେବ ଭାଇନାକୁ ଯେ ମୁଁ ଆଉ ଏ ଛୁଟିରେ ଯିବିନି । ଭାଇନା ଖୁଡ଼ିଙ୍କୁ କହିଦେବ ଟିକିଏ ଗୋସାଣୀ ଏକାଦଶୀ ଆଡ଼କୁ ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ଆସି ବୁଲିଯିବେ ।

ଗୃହଯାକ ଚଟପଟ ହେଲ ବହଣାରେ, କି ସୌରଭମସ୍ତ ସ୍ମୃତିଗୁଡ଼ିକ ଭୁଲିଗଲି ସୁଷମା--ବଡ଼ ଭୁଲ କଲ ସେ ସବୁରେ ଲିପ୍ତ ରହି । ତେବେ, ଯଦି ସେ ତାର ପଥ ବାଛିନେଲ, ମରଦଶିଲ ହୋଇ ସେ କ'ଣ ଆଉ ପ୍ରେମପାଇଁ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବ—ସେ ବି ତାର ପଥ ଠିକ୍ କରିନେବ ।

ପରଦିନ ସକାଳେ ଦାସେ କରିଥଣସ୍ତ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରି ଧନପତି-ବାବୁଙ୍କ ସହ ଦେଖାକଲେ—ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ସୂଚନା ଦେଇଗଲେ ଯେ, ହରିର ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଇଚ୍ଛା ଅଛି ଓ ଶୀଘ୍ର ଏଥିରେ ଅଗ୍ରସର ହେବା ଉଚିତ ।

× × × × ×

(ଷୋଳ)

ଦିନଟି ପରି ଦିନୁଟିଏ । କସ୍ତୁରୀମ ଓ କୁନ୍ତଳା ନିଜର ପରିବାରର କଥା ନେଇ ଆଲୋଚନା ରତ । ପରିବାର ବୋଇଲେ କୁ ପିଲିଛୁଆ ଖାଲି ବନ୍ଧି-ଯାଉଛନ୍ତି । ଏହି ହରି—ତାର ପୁଜାରେ ଆସିବାର ଅଛି । ଭଉନା ଭାଉଜ ମୁରବି—ବିବାହ କଥା ଯାହା ଯେପରି ତାର ଅବଲମ୍ବନଟା ଏପାଖ ସେପାଖ ହୋଇଯାଇଛି । ତେଣୁ ଆଲୋଚନା ପାଇଁ କ୍ଷେତ୍ର ବ୍ୟାପକ ହୋଇଯାଇଛି । ହରି ଓ ସୁଷମା—ଉଭୟଙ୍କର କୈଶୋର—ସମ୍ପର୍କ ଓ ପିତା ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କର ଶେଷ ଦିନର ଇଚ୍ଛା, ଫଳବତୀ ହେବାର ଆଶା ଯେ ଲୋପ ପାଉଛି—ସେଥିରେ ପୁଣି ହରି ଧନପତିବାବୁଙ୍କ ଝିଅକୁ ନିର୍ବାଚନ କରି ସେ ପରିବାର ସହ ଜଡ଼ିତ ହୋଇଗଲଣି—ଏ ସବୁ ଚିନ୍ତାର କଥା ହୋଇପଡ଼ିଛି । ତେବେ ହରିର ଇଚ୍ଛା ତ ମୂଳ । କୁନ୍ତଳା କହନ୍ତି ଯେ ହରି ଓ ସୁଷମା କେହି ପରସ୍ପରକୁ

ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି, କେବଳ ଗୋପୀଦାସଙ୍କ ରକ୍ତାକ୍ତ ଓ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ମେଳି ଆଉ ବାଯନ୍ଦ—ଏଇ ଗୁଡ଼ିକ ଦୁହିଁଙ୍କ କୈଶୋର ସମ୍ପର୍କର ବିନାଶ ପଥରେ ଅନ୍ତରାୟ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି । ହେଲେ, ସେ ସମ୍ପର୍କର ରୂପ ଲିଭିବାର ନୁହେଁ—କେହି କାହାକୁ ଭୁଲି ନଥିବେ ନିଶ୍ଚୟ । ଜୟରାମ ବନ୍ଦନ୍ତ ପିଲା ସମୟରେ ଅନେକ ଅବାଧ ମିଳାମିଶା ହୋଇଥାଏ—କ୍ଷୁଦ୍ର ଗାଁଟିର ପରିଧିର ଭିତରେ । ବୃହତ ପରିସର ମଧ୍ୟକୁ ଯାଇ, ଶିକ୍ଷା ଦୀକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ମାନସିକ ଚିନ୍ତାଧାରା ବିସ୍ତାରିତ ହୁଏ । ସୁତରାଂ ଅନେକ ସମୟରେ ବାଲ୍ୟ ଧାରଣାର ସଂଶୋଧନ ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେତେବେଳେ ସେ ଧନପତିବାବୁଙ୍କ ଘରେ ଟିଉସନ କରୁଛି—ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ନିଶ୍ଚୟ ଆସୁଥିବ ଓ ନିଜର Interestଟା ବୁଝିପାରୁଥିବ । ତା ପରେ ଗୁଡ଼ା ଏବେ ସବୁ କଥା, ଆମେ ତ ଆଉ ବାପା ମା ନୁହଁ; ଭାଇ-ଭଉଜ, ତେଣୁ ତାର ମନର ଅବସ୍ଥା ବୁଝି ଆମକୁ ଆଗେଇବାକୁ ହେବ । "ଭାଇ ଭଉଜ—ବାପା ମା ନୁହେଁ", କୁନ୍ତଳାଙ୍କର ମୁହଁ ଶୁଖିଗଲା—ମା ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଡାକିବାକୁ କେହି ନାହିଁ; କି ଆଉ ସମ୍ଭାବନା ବି ନାହିଁ । ବାସ୍ତବରେ ଯେ, ଭାଇ ଭଉଜ ହିସାବରେ ଆଗେଇବା ସାବଧାନତା ଦରକାର କରେ, ଏ କଥା କୁନ୍ତଳା ନ କହିଲେ ବି ଅନୁଭବ କଲେ । ସରର ମନ କଥା ହେଡମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଜଣାଇବାରେ ଭଲ ହେବ ବୁଝି ହେବ ବୋଲି, ଦୁହିଁଙ୍କର ମନକୁ ପାଇଲା, ତାହାହିଁ ସ୍ଥିର ହେଲା ।

ଦାସେ ତ ସେଇ ଦୁଃଖରୁ ଫେରି ଖାଲି ହାଲୁ ହାଲୁ ହେଉଥାନ୍ତି, କିପରି ଖବରଟା ଦୁହିଁଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚିବ । ଗାଁ ବାଯନ୍ଦ—ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳଆ ଦାସେ ସେଆଡ଼ୁ ବାହାରୁ ଫେରି ଜୟରାମ ଘରକୁ ଦାଣ୍ଡେଇଲେ—ଏପାଖ ସେପାଖ ଛକପକ ହୋଇ ଚାହୁଁଥାନ୍ତି: କିଏ କାଳେ ଦେଖିପକେଇବ । ଜୟରାମ, ଦାସଙ୍କୁ ଅନେକଦିନ ପରେ ଏପରି ଭାବରେ ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ଯେତିକି, ଆଶଙ୍କିତ ହେଲେ ବି ସେତିକି । ମାମଲତକାର ଧପାବାବୁଙ୍କ ବୁଝିବା ମୁସ୍କିଲ, ଏ କଥା ଜୟରାମ ଠିକ୍ ଜାଣନ୍ତି । ଧନପତିବାବୁ ଯେ, ଜୟରାମଙ୍କ ସହ କିଛିଏ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବାରେ ମନ ବଳାଇଛନ୍ତି ଓ ଜୟରାମଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ପୁଅ ପାଖରେ ଟିଉସନ ଯେତେବେଳେ ଏଇ ନିକଟରେ ଯାଇ ଆସିବାକୁ ଅନୁରୋଧ

କରଛନ୍ତି—ଏ କଥା ସାଧାସିଧା କହିଦେବେ । ବନେଇ ଚୁନେଇ କହିବାକୁ ଦାସଙ୍କର ମନ ବଳିଲା ନାହିଁ, କାରଣ ଜୟରାମଙ୍କର ମୁହଁ ଗମ୍ଭୀର ଓ ବିରକ୍ତି ସୂଚକ । ଏତିକି ପଚାରିଲେ ଜୟରାମ ଯେ, କଥାଟା କ'ଣ—କାହିଁକି —ମୁଁ ଯିବି—କିଛି ଇସାରା ପାଇଛନ୍ତି କି । ଦାସେ:—ତାଙ୍କ ଝିଅକୁ ହରି ସଙ୍ଗେ ବାହା ଦେବାକୁ ମନ ତାଙ୍କର—ହେଲେ ତୁମେ ମୁରବୀ—ସେଥିପାଇଁ ବୋଧେ ହୋଇଥିବ ।—ତୁମ ମତାମତ କିଛି ପଚାରୁ ନଥିଲେ—ଜୟରାମ ପଚାରିଲେ; ଦାସେ:—ହରି ସୁଷମା ସମ୍ବନ୍ଧେ କ'ଣ ମୁଁ ଜାଣିନି—ଗଙ୍ଗା ବାପା କ'ଣ କହିଥିଲେ—ମୁଁ କ'ଣ ଭୁଲିଯାଇଛି । ମତ ଦେବି କ'ଣ । ହେଲେ ସେ ତ ବଡ଼ଲୋକ, ପୁଣି ହରିର ଏବେ ପୁଣି କ'ଣ ଇଚ୍ଛା—ଏସବୁକୁ କି ମୁଁ ପାତ୍ର—କିଛି କହିଲିନି ।

ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଦାସେ କହିଦେଇ ଗଲେ ଯେ ଏଥର ପୂଜାରେ ହରି ଗାଁକୁ ଆସିପାରିବନି ମୋତେ କହିଥିଲା—ତୁମକୁ କହିବାକୁ ବି କହିଥିଲା । ଏତିକି କହି ଦାସେ ସେଠାରୁ ନିଷ୍କ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ ।

ବାଙ୍କି ସୁଷମା ବୋଉ ଘର ଦେଇ ଯିବା ଠିକ୍ ବୋଲି ଭାବି ଦାସେ ସେଇବାଟେ ଆସିଲେ—ସେଇବାଟ ଦେଇ ତ ନିଜ ଘରକୁ ଫେରିବାକୁ ହେବ । ଏବକୁ ଏବ ତ ଦାସେ ଯାଉଥିଲେ ବି—ସୁଷମା ବୋଉ ଅଛନ୍ତି ? ବୋଲି ଗୋଟେ ଆପଣେଇବା ପାଟି କରନ୍ତି । ସେଦିନ ବି ସେଇପରି ଫେରି ଗୋଟେ ଡାକ ଛାଡ଼ିଲେ ଓ ଟିକିଏ ଅପେକ୍ଷା କଲା ପରି ରହିଲେ । ସୁଷମା ବୋଉ ଭିତରକୁ ଡାକିଲେ । ମାମୁଲି ପଚାରିବା କଥା । ସୁଷମା ବୋଉ ପଚାରିଲେ କ'ଣ ନଈଆଡ଼ୁ ଫେରିଲ । ଏତିକିରେ ଦାସେ ଗୋଟେ ବାଟ ପାଇଲେ—କହିଲେ ଏଇ ଜୟରାମଙ୍କ ଘରକୁ ଟିକିଏ ଯାଇଥିଲି । ମୋର ଗୋଟେ ଅଭ୍ୟାସ କିଏ ଗୋଟେ କ'ଣ ଖବର ଦେଲେ, ମୁଁ ପଚେଇ ନ ଖାଇବି କିନ୍ତୁ ଆନ ସେ ଖବରଟି ଦେବି । ଜୟରାମଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ସୁଷମା ବୋଉ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲା ପରି କହିଲେ, ତାଙ୍କ ଘରକୁ ତୁମ ହାତେ ଖବର କିଏ ଦେଲା —ଏ ତ ବଡ଼ ଆଚମ୍ବିତ କଥା । ଦାସେ କହିଲେ—ସୁଷମା ବୋଉ ବଡ଼

ଲଟିଯୋଡ଼ଆ ଲୋକ—ମୁଁ ଏବେ ସବୁ କହୁଛି । ସେ କପରି ପୁରୀ ଯାଇଥିଲେ—ଧନପତିବାବୁ ତାଙ୍କ ଝିଅ ମଞ୍ଜୁ କୁ ହରିକୁ ବାହା ହେବାକୁ କପରି ଇଚ୍ଛୁକ ଓ ସେ ନେଇ ଖବର ପଠାଇଛନ୍ତି ଜୟରାମଙ୍କୁ ଯିବାକୁ । ଏତିକ କହି ପୁଣି ମନ୍ତବ୍ୟଟା ଛାଡ଼ିଲେନ—କହିଲେ, ଯେ ଏତିକି ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ, ଜୟରାମ ବାହାରିଲେଣି । ବୋଧେ କାଲି ବା ପଅରଦିନ ପୁରୀ ଯିବେ । ଗୋଟେ ଦୁଃଖର ହାଓ୍ୱା ଘୋଟିଗଲା ଯେପରି—ଦାସେ ଚାଲିଆସିଲେ ।

ସୁଷମା ଘରୁ କଥା ମନେପକେଇଲା—କିନ୍ତୁ ସେ ସ୍ମୃତିଗୁଡ଼ିକର ମୂଲ୍ୟ କ'ଣ ବା ହେବ—ପିତୃହରା ସେ—ଦାଣ୍ଡର ଯେ ହେଲେ, କିଏ ତାକୁ ପଚାରିବ, କିଏ ବା ତା ଦୁଃଖ ବୁଝିବ । ମା, ତ ବିଧବା—ସବୁର ଶାଳୀ । କୋହରେ ତାର ଅନ୍ତର ଭରିଗଲା । କାନ୍ଦିଲେ କଳଙ୍କ—ଚାପି ରଖିଲା ତାର କୋହକୁ ଦେହର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଦେଇ—ସାକ୍ଷୀ ହେଲା ତାର ନିଭୃତ ଲୋତକ ଅବିରତ ଓ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ।

ମଣିଷ ଦୁଃଖ କରେ—ପୁଣି ସେଇହିଁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଦେନ—ନିଜକୁ ସବୁ କିଛି ଅଶୁଭ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ନିଏ—ସେଥିରୁ ସେ ପାଏ ସାହସ । ସୁଷମା ଭାବିନେଲା—ବାଲ୍ୟବିଧବା ବି ସ୍ୱାମୀ ନ ଥାଇ ଆଜୀବନ ରହୁଛନ୍ତି—ତେବେ ସେ ଜଣକୁ ଅବା ଚାହିଁଥିଲା—ନମିଳିଲା—ଏସ୍ତାତ·····

ଏହି ସମୟରେ ସିଆଡ଼ୁ ସୁଷମା ବୋଉ ଆସି କହୁଁଥାନ୍ତି ! ଝିଅ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ବସିଛି—ଏକେତ ଦାସଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ତାଙ୍କ ମନରେ ଘୃଣା ହୋଇଯାଇଥିଲା—ଏଥିରେ ଝିଅ ଏପରି—ଗର୍ଜି ଉଠିଲେ—ଆଚ୍ଛା ଝିଅ ନେଇଁଥିଲି, ଲୋକଙ୍କର ଅଉ ଝିଅ ନାହାନ୍ତି—ପୋଡ଼ା କର୍ମଟେ ଯେ, ପୁଅତ ନାହିଁ—କୁଳ ବୁଡ଼ିବା କଥା । ପୁଣି ବିଧବାରେ ତ ମୋ ଜୀବନଟା କଟିବାକୁ ବସିଥିଲା—ଏଥିରେ ଯା ଦାଉ—ଲୋକେ କଣ ଝିଅ ବାହା କରୁନାହାନ୍ତି—ଏଇ ତ ସପନ ମିଶ୍ରେ—ଏତେ ମାମଲତିକାର—ଝିଅଟାକୁ ୬୦ବର୍ଷ ବୁଢ଼ାକୁ ଦେଲେ—ସେଇଥିରେ ତ ସେ ଛୁଆପିଲା ନେଇ ସଂସାର

କିଲଣି—ଏଇ ଅଭିଳି ଝୋକି—ଧରିଛୁ ହରିଘଇକି । ହରିଲେ—ସେ ତ କୁଠେଇ ହଟିଲଣି—ରୁ ଛତରଖୋଇଛା ଆକାଶ କସ୍ତୁଁକୁ ଗୃହିଁ ବସିଛୁ । ମରଯାଅନ୍ତୁ ହେଲେ ଭୁମ କଥା ଭୁମେ ବୁଝନ୍ତ—ବାହା ହେଲେ ହଅ—ନ ହେଲେ ବୁଲ—କହୁ କହୁ ଯାଇ ବ ରଣ୍ଡାରେ ବସିପଡ଼ିଲେ ।

ଝିଅ ଏସବୁ ଶୁଣି ଜଡ଼ ପାଲଟିଯାଇଛୁ—ଏବେତ ମନରେ ନଆଁ ଲଗିଛୁ—ସେଥିରେ ବୋଉଙ୍କ ତୋଡ଼—ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲାନି । ଦଉଡ଼ି ଆସି ବୋଉ ଗୋଡ଼ ଯୋଡ଼ାକ ଧରି କଇଁ କଇଁ ହୋଇ କାନ୍ଦିଲା—କାହିଁକି ବୋଉ ! ଏତେ ହନ୍ତସନ୍ତ ମୋ ପାଇଁ ହେଉଛୁ । ହଉ ତୋ ମନ ଯାହାକୁ—ଆଣିଦେ—ମୋତେ ବାହା କରିଦେ । ମୁଁ ପୋଡ଼ାମୁହିଁ କି କାମରେ ହେବି—ଝିଅ ଜନମଟେ ତ ପାଇଛୁ—ସେତିକି ମୋର ଲାଗି—ଗାଁରେ ଏକ-ଘରିକିଆ ।

କର୍ମରେ ନାହିଁ ବୋଲି ତ କିଛୁ ନାହିଁ—ଖାଇନୁ--ଏତେବେଳେ ଯେ ଯାଇ ଧଡ଼ପଡ଼ି କରି ପଖାଳ ତିଅଣ ଯାହାଥିଲା—ଆଣି ବାଢ଼ିଦେଲା—ବୋଉ ଝିଅକୁ ଗୃହିଁ ରହିଲା । କିଲେ ଖାଉନୁ—ମୋତେ କାହିଁକି ଗୃହିଁଚୁ—ବୋଉ ଖାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା— କି କଥା କହିଲି ଝିଅକୁ—ବଳକଟେ ବୋଲି ପିଲା—ବାଈମାନେ ତ ଝିଅଟେ ଖୋଜିଲେ ବି ନାହିଁ—କ'ଣ ବୋଲି ବକିଲା—ତାରତ ବୟସ ପଡ଼ିଛି---ପୁଣି ଭଲମନ୍ଦ ଆଗକୁ ଅଛି । ଖାଉଥାଏ ଯାନ୍ତ୍ର ପରି ସିନା—ଚିନ୍ତାଟାତ ମନ ତହିଲାଇ ଦେଉଥାଏ । ଖାଇସାରି ସୁଚିମାନ୍ତ ଅତି ସ୍ନେହରେ ଡାକି କହିଲା ଝିଅ ! ତୋର କିଛୁ ଖରାପ ହେବନି । ପୁଅଟି ଭଲପିଲା—ଆମର ପାଠ କଅଣ ହେବ—ତାଙ୍କର ତ ସେଇ ଗୋଟିଏ ପୁଅ—ଆମର ବି କିଛୁ ବିଷୟ ବାଡ଼ିଅଛି—ଅଭାବ ହେବନି ମା—ଖୁସିରେ ଚଳିବ । ଆମେ ଯେତିକିରେ ସେତିକିରେ ରହିବା--ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କୁ ସାଜେ । ଭାଗ୍ୟରେ ଥିଲେ--ଏଇ ଗ୍ରେଟ ଦରିଦ୍ର ଘରିବ ସଂସାର ଶାନ୍ତି ଓ ସୁଖରେ ଚଳେ--ନଥିଲେ ବଡ଼ ଘରେ ବି ସେ ସୁଖ ମିଳେନି । ଝିଅ ନିରବ—ଚକ୍ଷୁ ବାଷ୍ପାକୁଳ--ପିଲାଦିନେ ତାରି ତାଙ୍କ ସହିତ ଏତେଟା ମିଶିବା

ଅପରାଧ--ଭୁଲ କରିଛି—କଟେଇ ଛୁରୀ ଖୋଜା—ତାକୁ ନେଇ ରହିବ--ଘର କରିବ—"ହେ ଭଗବାନ ! ମୋର ମରଣ ଏଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତା ହେଲେ ।"

× × × × ×

(ସତର)

କଲେଜ ହଷ୍ଟେଲର ଦ୍ୱିତୀୟ ମହଲାର ୧୪ନମ୍ବର ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ହରିହର ନିଦ୍ରାମଗ୍ନ । କାଲିର ପଢ଼ାପଢ଼ି ବିଷୟରେ ମନୋନିବେଶ କରି ହେଉଛନ୍ତି—ତାହା ବି ଆଉ ଗୋଟିଏ ନିଦ୍ରା । ଭାଇନା ପ୍ରଭୃତି ତାର ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆସିବେ—ଯାହା କୋଷ୍ଠୀ ସ୍ଥିର କରି ଧନପତିବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯିବେ । ସୁତରାଂ ନୀଳଶ୍ରୀ ତାର ଅନ୍ତରେ ଭାସିଉଠିଲା । ମାତ୍ର କେତୋଟି ବର୍ଷ ତଳେ—ସହପାଠିନୀ ଥିଲା, ସେ ଦିନର କେତୋଟି ଘଣ୍ଟା ଛାଡ଼ିଦେଲେ, ବାକି ସମସ୍ତ ପ୍ରାପ୍ତ ତାର ସଙ୍ଗେ ହସଖୁସିରେ କଟୁଥିଲା । କଥାଗୁଡ଼ିକ କେତେ ମଧୁର, ବିଶେଷରେ କି ସ୍ନେହ ଓ ଆବେଗରେ ମିଶି ବୁଲୁଥିଲା ତାର ସଙ୍ଗେ । ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ବାହାରିବା ଦିନ କି ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ ଓ ଆନନ୍ଦ ବିଭୋର ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ସେ ସବୁ ଆଜି ଅତୀତ ଗର୍ଭରେ । ତାରି ଯୋଗୁଁ, ଅଜି ତାକୁ କି ଯାଉଛନ୍ତି—ଏତେ ଶୀଘ୍ର ଭୁଲିଗଲା—କଟେଇ ପାଖ ଚିଠି ଲେଖି ପାରିଲା । ବୋଧହୁଏ ତାର ଏ ପ୍ରଗଲ୍‌ଭତା ପାଇଁ ମୁଁ ଦାୟୀ—ଛୁଡ଼ି ସେ କଥା—ଅଜି ତ ସେ ଅନ୍ୟର । ମସ୍ତ ଭଲ ପିଲା ଟେଁ ଛୁ ମୁଁ, ବିଭା ହେଲେ ତା ସହିତ ମନ୍ଦ ବା କଅଣ ? ସମସ୍ତେ ତ କହୁଥିଲେ—ବହିଁଲେ ନୂତନ ହୋଇ ସଂସାର କରନ୍ତି—କଥା ପଚାଆ ଘଟଣା ଦୁନିଆର । ଇତିହାସରେ ଏହି ମିଳନ ଗାଥା ଅନେକ—କିନ୍ତୁ ସେ କଣ ସାବଜାନ ? କେତେ ଜଣଙ୍କ ଜୀବନରେ

ଏପରି ଔପନାସିକ ଛଟାରେ ବିବାହର ମିଳନ ଘଟୁଛି । ମସ୍ତିଷ୍କ ତାହାର ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଗଲା ।

ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଦେଖି ହଠାତ୍ ହରିହର ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣିପାତ କଲା — ତାପରେ ଭାଇନାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରି ଦୁଇ ଖଣ୍ଡି ଚୌକି ଆଣି ପକାଇଦେଲା । ପଢ଼ାପଢ଼ି ସମ୍ବନ୍ଧରେ, କଲେଜ ଜୀବନନେଇ ସ୍ୱାଗତ ସମ୍ଭାଷଣ ସରିବା ପରେ — ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ପଚାରିଲେ — ହରି ତୁମେ ତ ମୋର ଛାତ୍ର — ଏବେ କିନ୍ତୁ ତୁମେ ଯୁବକ — ସଂସାର କରିବାର ସମୟ ଉପନୀତ । ତେବେ ଧନପତିବାବୁଙ୍କ କନ୍ୟା ସହିତ ତୁମର ବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗ ନେଇ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଭାଇନାଙ୍କୁ ସେ ଖବର ଦେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ତୁମର ଇଚ୍ଛା ଓ ମତାମତ ବୁଝିବା ବୃଦ୍ଧ ।

ହରି — ସାର ଆପଣ ଏକଣ କହୁଛନ୍ତି — ଆପଣ ମୋର ଶୁଭାକାଂକ୍ଷୀ — ଭାଇନା ମୋର ପିତୃସ୍ଥାନୀୟ — ଆପଣଙ୍କର ସବୁ ନିଷ୍ପତ୍ତିହିଁ ମୋର ମଙ୍ଗଳପ୍ରଦ ଓ ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ ।

ଭାଇନା — ହେଲେ ଆଜିକାଲି ଯୁଗ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଓ ଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଯଥାର୍ଥ । ସଂସାର କରିବ ତୁମେ । ଆମେ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଅଭିଭାବକ ହିସାବରେ କିଛି କଲେବି, ତୁମର ମତାମତ ନ ନେବା ମୁଁ ଠିକ୍ ମନେ କରୁନି ।

ପ୍ର. ଶି. — ତା ଠିକ୍ । ତୁମେ ପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କ । କଲେଜରେ ପଢ଼ୁଛ — ତୁମର ଆଶା ଆକାଂକ୍ଷା ଏସବୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଛି ତ ?

ହରି — ମୋର କିଛି କୌଣସିଥିରେ ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । ଏହାପରେ ଶିକ୍ଷକ ଓ କଥୁରାମ ଫେରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ — କହିଲେ, ତେବେ ଆମେ ଯାଉଛୁ — କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ପୁଣି ଗାଁକୁ ଗଲାବେଳକୁ ତୋ ପାଖ ହୋଇ

ଯିବୁ । କହୁଥାନ୍ତି ଅପି ପ୍ର. ଶ୍ରୀ. ସେପେଟ୍ରକେ—କଷ୍ଟସ୍ରମ ଥାନ୍ତି ବାହାରେ ।
କହିଲେ, ହଠ—ସୁଷମାର ବାହାଘରେ ହଟେଇ ସଙ୍ଗେ ହବର ଯେଉଁଠି
ବ୍ୟକ୍ତି—ହୁଁ ମା ଅନେକ କହିଥିଲ ତୁମେ ଦେହ ପାରଥା ବୁଝି ଅସିବାକୁ ।
କେବେ ହେଉଛ—ହର କାଙ୍କାସୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଚାରିଲେ । ଠିକ୍ ନାହିଁ—ତେବେ
ଖୁବ୍ ଧନ୍ୟବାଦ—

ହର—ମୁଁ ଶୁଣିଛି ।

ପ୍ର. ଶ୍ରୀ.—କପର ଜାଣିଲ ? ଆଗରୁ ତ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉଠିନଥିଲା, ଆମେ ସମସ୍ତେ ତ ଭାବିଥିଲୁ— ।

ହର—ଦାସେ କହୁଥିଲେ, ସୁଷମା ଛଟି ଦେଇଥିଲା ହଟେଇ ପାଖକୁ । କହି, ମୁହଁ ତଳକୁ କରିଦେଲା ଓ ଦୁଇଫୋଟା ଅଶ୍ରୁ ଟପ୍ କରି ପଡ଼ିଗଲା ତଳେ ।
ପ୍ର. ଶ୍ରୀ. ବ୍ୟଥିତ ହେଲେ । ବୁଝିଲେ, ଏଇ ଯାଗାରେ ହରର ଆଘାତ—ଭୁଲିନା
ସେ ସୁଷମାକୁ—କିନ୍ତୁ ଏ ଛଟିହିଁ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ଅବସାଦ—କହିଲେ, ଦାସଙ୍କୁ
ରୁ ଚିହ୍ନ ନୁ ।

କିନ୍ତୁ ସେ ମନେ ସେ ନାମ ଦେଖାଇଛନ୍ତି—ହଟେଇର ଟିକଣା ସଙ୍ଗୁ
ସୁଷମାର ଯନ୍ତ୍ରାକ୍ଷରେ—ହାର୍ । ତାପରେ ତାର ମା'ତ ଆଉ ଆନ ଘର ସଙ୍ଗେ
ସମ୍ପର୍କ ରଖି ନାହାନ୍ତି ।

ପ୍ର. ଶ୍ରୀ.—ସତେ ସୁଷମା ବ ଏପରି ଚିଲା ନଥିଲା । କଥା କପଦ ଯେ
କହିବା ବେଳକୁ ଟଗେଡ଼େ ଲଜ—ସେ, ହତ ହୋଇଥିଲେ ବା କ'ଣ କମ
ନେଇଥିଲା ?

ହର—ସାର୍ ମନ ହେଉଛି ସେଇ ହାଇସ୍କୁଲକୁ ପୁଣି ଫେରିଯାଆନ୍ତି—
କ ସୁନ୍ଦର ଚଳୁଥିଲା—ଏଠାରେ ଅଧ୍ୟାପକ କିଏ କଣ ଯନ୍ତ୍ରଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ
ବ୍ୟବହାର—ଆଉ କହି ପାରିଲାନି । ପ୍ର. ଶ୍ରୀ. ହରକୁ କୁଣ୍ଢାଇ ପକାଇଲେ ।

କହିଲେ, ହଁରେ ତୁ ସେଇ ପିଲାଦିନ ପରି—ସେହିପରି ସରଳ ଓ ପ୍ରଶାନ୍ତ । ମାଷ୍ଟରୀ କରୁଛୁ ଓ କରୁଛୁ—କିନ୍ତୁ ତୋ ପରି ଛାତ୍ର ଥିଲେ ମୁଁ ପରା ଭୁଲି ଯାଏନାରେ । ଶିକ୍ଷକ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ଚାଲି ଆସିଲେ । ଜୟରାମ ଏପଟସେପଟେ ପ୍ର. ଶି.ଙ୍କୁ ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ । ଭାବିଲେ, କଣ ପୁଣି ହେଲା—ହରି ମନା କଲା କି ? ପ୍ର. ଶି. ମୁରୁକି ହସିକି ପଚାରିଲେ, ଜୟରାମ ଦେବୋପମ ପିଲାଟିଏ ହରି । ଜୟରାମ ଚାହିଁ ରହିଲେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ।

ଯଥା ସମୟରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଜୟରାମ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ମନ୍ତ୍ରୁ ସେତେବେଳକୁ ବଗିଚାରେ ବୁଲୁଥାଏ । ଆରେ ଏ ଗଛପତ୍ର କାଟିଦେ—ସେଠି ଗୋଲାପ ଡାଳଟା ମାଡ଼ିଯାଉଛି ରଜନୀଗନ୍ଧା ଆଡ଼କୁ—ସରେଇନେ—ଏହିପରି ମାଳୀକୁ ଫରମାସ ଚଳାଉଥାଏ । ହଠାତ୍ ଦୁଇଜଣ ଭଦ୍ରଲୋକ ଦେଖି, ସେମାନଙ୍କୁ ନେଇ ବୈଠକଖାନାରେ ବସାଇଲା । କିଛି ସମୟ ପରେ ଧନପତିବାବୁ ଆସିଲେ—ନମସ୍କାର ! କହି ଉଠିଲେ ଦୁଇଜଣ । ଆପଣ ହରିହରଙ୍କ ଭାଇ କି ?—ପଚାରିଲେ ଧନପତିବାବୁ ।

ଜୟରାମ—ଆଜ୍ଞା—ହଁ ।

ଧନପତି—ଠିକ୍ ସେହିପରି ଗଢ଼ଣ ! ଏ ବାବୁ କିଏସେ ?

ଜୟରାମ—ସେ ଆମ ଗାଁ ହାଇସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ—ହରି ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଓ କୃତିଛାତ୍ର ଥିଲା ।

ଧନପତି—ଅଚ୍ଛା ! ଏ ମନ୍ତ୍ରୁ—ପାଗଳୀ—ନମସ୍କାର କର ଏ ହେଉଛନ୍ତି ତୋ ସାରଙ୍କ ଭାଇନା ଓ ସେ ବାବୁ ତୋ ସାରଙ୍କ ସାର୍ । ମନ୍ତ୍ରୁ ସଲଜ୍ଜେ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ଜଣାଇ—ଚା, ଜଳଖିଆ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବାକୁ ଚାଲିଗଲା ।

ପ୍ର. ଶି.—ହରି ଯେପରି, ଏ ଝିଅକୁ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଶିକ୍ଷା ଦେଇଛନ୍ତି ଜଣାପଡ଼ୁଛି ।

ଧନପତି—ନାହିଁ କହୁଛନ୍ତି, ସାର୍‌ଙ୍କର ଚୋଟିଏ ହେଲେ କଥା ତଳେ ପକାଇବ ନାହିଁ । ମା ତ ନାହିଁ--ସେତ ଅଳଙ୍କାର--ସବୁ ମୋ ପାଖେ । କିନ୍ତୁ ଏବେ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ରତ୍ନଟିଏ ମୋର—ବୋଉ ତାର ଚାଲିଗଲା । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଦେଇଯାଇଛି ମୋ ଉପରେ ଏହାର ଦାୟିତ୍ୱ । କିନ୍ତୁ ଆଜି ସେ ମୋର ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇଛି ।

ଜୟରାମ—ହଜାରେ ଘୋଡାମୁହାଁ ପୁଅ ନଥାଇ, ଏପରି ଝିଅଟିଏ ଥିଲେ ଜନ୍ମ ଓ ବାହାକଣା ସୁଖରେ କଟେ ।

ଖାଇବା ପିଇବା ପରେ—ବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଆଲୋଚନା ହେଲା । କୋଷ୍ଠୀ ଦେଖିବା ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ବୋଲି ଦୁଇ ପକ୍ଷ ରାଜି ହୋଇଗଲେ । ଯୌତୁକ ବେଭାର କଥା ବି ଉଠିଲା ନାହିଁ । ଧନପତିବାବୁ କହିଲେ—ସେ ତ ଝିଅକୁ ମୋର ଗଢ଼ିଛି । ମୋର ଅଉ କଏ ନାହିଁ । ହରି ମୋର ପୁଅ ସମାନ । ଖାଲି ଯୋଗ୍ୟ ମୋ ଦେହ ଥିବାଯାଏ, ଦେଖୁଥିବ । ଆଉ କ'ଣ ? ମନ୍ତ୍ର ଭିତରେ ଭିତରେ ଖୁସି ଖୁସି । ବିବାହ ଦିନ, କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାକୁ ସ୍ଥିର କରାହେଲା । ଦୁହେଁ ଉଠିଲେ । ବୁଝିଲ ଜୟରାମ—ସ୍ତ୍ରୀ ବୋଉ ତ ନାହିଁ—ସେ ମତ ନିୟମ ସବୁ ମୋତେ ଜଣା ନାହିଁ । ଯାହା ଯେପରି ମୋତେ କହି ଦେଉଥିବ । ତ୍ରୁଟି କିଛି ହେଲେ ଧରିବନି । ଜୟରାମ କୃତ୍ୟକୃତ୍ୟ ହେଲେ—କହିଲେ ଥରେ ମନ୍ତ୍ରକୁ ଡାକନ୍ତୁ—ଦେଖିକରି ଯିବି ।

ଆରେ ମନ୍ତ୍ର ! ମନ୍ତ୍ର ନୀରବରେ ଆସି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲା । ମାଛି ମଶବନ—ଆଖି ଦିଓଟି ଗୋଡ଼ ବୁଢ଼ାଆଙ୍ଗୁଳି ଉପରେ ନିବଦ୍ଧ । ଜୟରାମ ଦଶଟି ଟଙ୍କା ଓ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଖଣ୍ଡିଏ ଅକ୍‌ସଫୋର୍ଡ ଶବ୍ଦକୋଷ ଦେଲେ—ମନ୍ତ୍ର ନମସ୍କାର କରି ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲା । ଜୟରାମ ଚାହିଁ ରହିଥାନ୍ତି । ବାହାର ପଡ଼ିଲା ପାଟିରୁ "ଲକ୍ଷ୍ମୀ"ଟିଏ ।

ଧନପତିବାବୁ ବହୁତ ବାଧ କରିଥିଲେ ରାତିଟି ରହିବାକୁ । ଘର କାମ ଓ କାଲି ସ୍କୁଲ ଅଛି କହି ବୁଝେଁ—ଆଉ ଦିନେ ରହିବେ—ଏହିପରି କେତେ କହୁଥିବେ ଇତ୍ୟାଦି ବୁଝାବୁଝି କରି ବିଦାୟ ନେଲେ ଗୋଟିଏ ସରସ ବାତାବରଣ ଭିତରେ ଧନପତିବାବୁଙ୍କଠାରୁ ।

ସଡକ ଉପରେ ନର ଠିଆ ହୋଇଛି—ସାଇକେଲଟିଏ ଧରିଛି । ଘୋଡ଼ିବେଲ ହୋଇଗଲାଣି—ଦୁହିଁଙ୍କୁ ନେଇ ଷ୍ଟେସନରେ ଛାଡିଦେଇ ଆସିଲା । ସବୁ ଶୁଣିଲା । ଟ୍ରେନ୍ ଷ୍ଟେସନ ଛାଡ଼ିଲା ନର ଫେରିଲା—ଶେଷକୁ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରାୟ ସ୍ଥିର ହେଲା । ହଉ ସୁଷମା—ବିଦାୟ ନଅ—ତରୁଣ ଜୀବନରେ ଦେଖା ଦେଇଥିଲ ଅତି ଚପଳ ମନନେଇ—ସୃଷ୍ଟି କଲ ଯେଉଁ ଆଲୋଡନ, ତାର ସମାପ୍ତି ଏହିପରି ହେଲା । ମାଷ୍ଟ୍ରେ—ଆଜି ଯଦି ମୁଁ ହାଇସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକ ହୁଅନ୍ତି—ମନା କରିଦଅନ୍ତି ପୁଅ ଝିଅଙ୍କର ଅବାଧ ମିଳାମିଶା । ଓଃ ସୁଷମା କି ଦୁର୍ବଳ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତୁ ଚିଠି ଲେଖିଲୁ—ଭୁଲିଗଲୁ ମୋତେ କାହିଁ, ମୁଁ ତ ଭୁଲି ନଥିଲି । ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ—ଦୟା କରି ଏ ଅତୀତ ସ୍ମୃତିଟି ଲିଭାଇ ଦିଅ ମୋ ମନରୁ । ମୁଁ ଟିକିଏ ଶାନ୍ତି ପାଏ ।

ସବୁ ଦିନ ପରି ସକାଳୁଟିଏ —ଖବରକାଗଜରେ ଖବର ପଡ଼ିଲାଣି—ନଇର ମାଇପି ଲୋକ ଭିଡ଼ ହୋଇଗଲାଣି ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନାନୀ, ମୁକ୍ତିବୋଉ, କାହ୍ନୁବୋଉ, ସପନ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ନଡେଇଚୌ ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନାନୀ ଆଗ ହାତକାଠିଟା ଗୋଡ଼ାଉ ଦେବାଉ କହିଲା—ଆଲୋ ଶୁଣିଲଣି—ଜୟରାମ ଭାଇର ପୁଅର ନେଇ ଓଡ଼ଲ ଝିଅ ସାଥିରେ ବାହା ଠିକ୍ ହୋଇ ଗଲାଣି । ମୁକ୍ତିବୋଉ—ହଁ ଲୋ କାଲି ତ ଜୟରାମ ଫେରିଛନ୍ତି—ଯାହାହେଉ ଭଲ ହେଲା, ଭରି ବଡ଼ ଓଡ଼ଲ ମ—କଣ ଖାଲି ଟଙ୍କାରେ ଶୁଳନ୍ତି ନୋଟ କାଳି ସ୍ତ୍ରୀ କରନ୍ତି ।

କାହ୍ନୁ ବୋଉ—ଆଲୋ ଇଏ ହରି ପରି ଚିନ୍ତନ କରୁଥିଲି ସେ ଝିଅକୁ—କାଲେ ଦେଖି ନ—ପଢ଼ିଲା ବେଳେ ସୁଷମା ସାଙ୍ଗେ କେମିତି

ଲଗାଇଥିଲ—ବସ୍ତୁତ କଥା—ହଉଲେ; ତା ଝିଅକୁ ଅଉ କଏ ମିଳିଲେନ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଯେ, ଗଜା ଟୋକାଟାକୁ ରଖିଲେ ।

ସପନ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—ମ'—ତାଙ୍କର ଆଗରୁ ଇଚ୍ଛାଥିବ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସେଇଁ କରିବାକୁ ।

ନଟେଇ ବୌ—ହଁ ସେ ଆଗରୁ କହୁଥିଲେ—ଓକିଲବାବୁଙ୍କ ଜସ୍ତବ୍ରମକୁ ଡକେଇଥିଲେ । ମୁଁ ସବୁ ଆଗରୁ ଜାଣିଛୁ । ତୁମେ ସିନା ଆଜି ଜାଣିଲ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନାନୀ—ଜାଣିଛ ଥିଲୁ—କାହିଁକି କହିଲୁନି ? ତୁମର ସେ ଓକିଲବାବୁ ଡାହାଣ ହାତ—ସ୍ତ୍ରୀ କହି ଆଖି ଠାରିଦେଲା ମୁଷି ବୋଉକୁ ।

ମୁଷିବୋଉ—ହଁ ମ ମାମଲତକାରିଆଣୀ—କେତେ ରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗ ସାଢ଼ୀ ଆମ ନଟେଇ ବୌ ପିନ୍ଧିପାରୁଛି—ସବୁ କଥା ଜଣା । ଏଥିକରେ ନଟେଇ ବୌ ଦ'ହାତ ଉପରକୁ ଉଠିଗଲା ପରି ମନେକଲେ—ଚମ୍ପାଫୁଲିଆ ହସଟାଏ ହସିଲେ; ସମସ୍ତେ ଖେଁ କରି ହସିଲେ—ନଟେଇ ବୌ ଲାଜେଇ ଗଲା ।

ସପନ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—ନଟେଇ ବୋଉ; ତୁମ ନଟେଇଟି ପୁଣି କେବେ ବାହା ହେଉଛି । କଣ ଭୁଷମା ସାଙ୍ଗରେ ଟିକ୍ ହେଲାଣି ପରା ?

କାହ୍ନୁ ବୋଉ—ହଁ ମ, ସେ କଥା ତ ଜଣାନୁଣା—ସବୁ କାଣ୍ଡ ତ ସେଇଥିପାଇଁ—କହି ଚୁପିଗଲା ।

ନଟେଇ ବୌ ଟିକିଏ ରାଗିଯାଇ କହିଲା—କ'ଣ କାଣ୍ଡ—ଖରା ତ କହୁଛୁ—ସତେ ଯେମିତ ନଟେଇକୁ ଆମର ଝିଅ ମିଳିବେନି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନାନୀ—ସବୁ ଆପଢ଼େଇ—କହନ୍ତି, ଆଲୋ—ସେ କଣ କହୁଲୁ—ଅନ୍ଧ, ତୁ କଣ ବୁଝିଲୁ—କଂଣ ଆମକୁ ସବୁ ଡାକବୁଟିଲୁ—ହେଲେ ନଟେଇଟି ଉଠେଇ ଭଲ ଲାଗେ ସ୍ୱର—ବସିଲ ମୁଷିବୋଉ—ଜନ୍ମ କଲା ମା ଭ ସେମିତ ସ୍ନେହ କରିବନି ।

ମୁଷିବୋଉ—ନଟେଇ ବୌ ଓ ନଟେଇ ଗଲାବେଳେ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ ମ ! ସମସ୍ତେ ହସିଉଠିବେ—ଠିକ୍ ମା ପୁଅଟ । ନଟେଇ ବୌ ଅପମାନ ବୋଧକଲା—ଘରର ମା ସବୁ ଜାଣେ—ମନେ ମନେ ବୁଝେ । ସବୁଅଙ୍ଗେ ଗାଁ ଖଣ୍ଡକରେ ଜାଣିଲେ—ଜଏ କେମିତ । ଜମ୍ବୁରାମ ସ୍ୱାମୀ ଖୋଲିଗଲା ବୋଲି ତା କହୁବେ । ଦାସେ ମହାଖୁସି—ବେଶି ନିନ୍ଦୁ ବାହାକୁ ଏ ବିଷୟରେ କହୁନଥାନ୍ତି—କିମିତ କଳହ ସରିଲେ—ଯାହା ହେବ । କେବଳ ଜମ୍ବୁରାମଙ୍କ ଧୀଙ୍କ ମନରେ ହେଲେ ହର୍ଷ ନଥିଏ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ମନ ।

ଗୋପୀଦାସେ ସୁଷମା ବୌ ପାଇଁ ଏଣିକି ଏଣିକି ସବୁ କୃତଜ୍ଞ । କୌଣସି କଥା ତାଙ୍କର ତଳେ ପକାଇ ପଡନ୍ତିନି । କାର୍ତ୍ତିକମାସ ବୋଲି ତାଙ୍କ ପାଇଁ ପରଟିଏ କୁଟି ଦେଇଥାନ୍ତି ପୂଜା କରୁଥାଇବେଣି ସାଇରେ—ମା ଟିଅ ବୁଢ଼ୀଙ୍କ ପାଇଁ । ଦକ୍ଷିଣା ମାସ । ଟଙ୍କା ଦଶଟା ବି ଦେଇଥାନ୍ତି ହାତଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ । ବୁଢ଼ୀଲୋକ—ସେ ବି ଦାସଙ୍କ କଥାକୁ ସତ ବୋଲି ମନେକରେ ।

* * * * *

ଏ ଭିତରେ କାର୍ତ୍ତିକମାସର ବି ୪।୫ ଦିନ ବିତିଗଲାଣି । ସୁଷମା ଓ ମଞ୍ଜୁ ଦୁହେଁ ମିଳାମିଶା କରନ୍ତି—ଦେବାଙ୍କ ପାଖ । ଦିନେ ଦୁହେଁ ମନ୍ଦିରରୁ ଫେରୁଥାନ୍ତି—ଗରୁଡ଼ସ୍ତମ୍ଭ ପାଖରେ ସୁନାମାବୌ ଓ ସୁଷମା ଦୁହେଁ ବସିଥାନ୍ତି—୫।୬ ଦିନେ । ସୁନାମାବୌ ଆଖିମୁଦି ମାଳୀ ଗଡ଼ାଉଥାନ୍ତି—ସୁଷମା ଧଳା ପାଟଶାଢ଼ୀଟିଏ ପିନ୍ଧିଥାଏ—କେଶ ବାନ୍ଧି ମୁକ୍ତ——ଚନ୍ଦନ ଟିକିଏ କପାଳରେ ଶୋଭା ପାଉଥାଏ ।

ଦେଖିଲେ ମନେହେବ ସତେ ଯେପରି ତପସ୍ୱିନୀଟିଏ । ଏ ବେଶରେ ଅତିସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଥାଏ ସେ । ହରିର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଗଲା ତାଙ୍କ ଉପରେ—ମଣ୍ଟୁର ଙ୍କ ଦେଉଳରେ ସେତେବେଳେ ବେଶି ଗହଳି ନଥାଏ । ସୁଷମା, ବୋହୂକୁ ହଲାଇ ଦେଇ—ଆଲୋ—ହରି ଭାଇ ମ—ବୋଲି ଚାହିଁଲା—ହରି ନମସ୍କାର କରି ମାଉସୀ ଭଲଅଛୁ—କଣ ହରିବାବୁ ପୂର୍ବରେ ଜାଣୁଛୁ କି କହି ଦେଇ ଦୃଷ୍ଟି ସୁଷମା ଆଡ଼େ ଫେରାଇ ଦେଲା । ସୁଷମା "ନମସ୍କାର" କରି ମୁହଁ ତଳକୁ ନୋଇଁଲା । ହରି ଚାଲିଗଲା—ମଣ୍ଟୁ ଟିକିଏ ପଛକୁ ରହିଯାଇ ପଚାରିଲା—ମାଉସୀ ତୁମେ ହରି ବାବୁଙ୍କ ଗାଁର କି ? ମାଉସୀ—ମୁଁ ଜାଣିଛି—ହରି ଆମ ଗାଁର—ମୁଁ ଏସବୁ ଜାଣିଛି ନା । ଏବେ ସିନା ଏଇ କାର୍ତ୍ତିକମାସଟା ପୁରୀ ଆସିଛୁ । ହରି କିଛି ଦୂରରେ ଯାଇ ମଣ୍ଟୁକୁ ଅପେକ୍ଷା କରୁଥାଏ—କିନ୍ତୁ ମଣ୍ଟୁର ପଚାରୁଛୁ କେତେବେଳେ ? ଏକଣ ମାଉସୀ ତୁମ ଝିଅ ? ନାମଟି କ'ଣ ?

ସୁଷମା—ମୋ ନାମ ସୁଷମା । ନମସ୍କାର ।

ମଣ୍ଟୁ—ତୁମେ କଣ ଅଳ୍ପଠୁଁ ଏତେ ଭକ୍ତ ହେଲଣି ମ ? କି ମାଉସୀ ଝିଅକୁ କଣ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ କରିଦେବ କି ?

ମାଉସୀ—ନାଇଁ ମା, ଗରିବ ଘର—ସ୍ୱାମୀ ବାପ କେଉଁ ଦିନୁ ସଂସାର ଛାଡ଼ିଲେଣି ? ଆଉ କେହି ନାହିଁ ତାକୁ ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଯିବ ମା ?—ମୋ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଅଛି ।

ମଣ୍ଟୁ—କୁଠେଇ ମାଉସୀ—ବସା କରିଛ ?

ସୁଷମା—ଆଗୁଆ ହୋଇ କହି ପକାଇଲା—ଏଇ କୁଣ୍ଡେଇବେଣ୍ଟସାହି ହେବାର ଗଛକୁ ଲାଗି ହରିବାବୁଙ୍କ ଗୋଟିଏ ଘର ଅଛି—ତାଙ୍କୁ ଭଡ଼ା ନେଇଛୁ—ଆମ ଗାଁ ଗୋପୀଦାସେ ବୁଝି ଦେଇଛନ୍ତି ।

ମାଉସୀ—ଏ ଝିଅ ବଡ଼ ତବତବିଆ—କିଏ ବୁଝିଛନ୍ତି କଣ—ସେ ସବୁ ସେ କଣ ପଚାରୁଛନ୍ତି । ଝିଅ ଚୁପ ହେଲା । ମଣ୍ଟୁ ଦିନେ ଅସିବ ବୋଲି କହି,

ଝିଅଟିକୁ ଚାହିଁ ଦେଇ ଆଗକୁ ଚାଲିଲା । ମା ପୁଣି ଆଖି ମୁଦି ମାଳରେ ଧ୍ୟାନ ଦେଲେ, ଭାବୁଥାନ୍ତି—ବଡ଼ ଭଲ ଝିଅଟିଏ ।

ସାର୍ ଆପଣଙ୍କ ଗାଁର ସେ—ଆପଣ ଟିକିଏ କଥାବାର୍ତ୍ତା ନକରି ଚାଲି ଆସିଛନ୍ତି । ଏ କିମିତି କଥା, ହେ ବିବେକ ବଡ଼ଲୋକ ହୋଇ ଗଲେଣି—ବେଶି ପଢ଼ିଲେଣି—ଆଉ କାହିଁ କଥା କହିବେ । ହରି ଚିନ୍ତାକୁଳ ହେଲା—ତାର ମନ ଭିତର କଥା କିଏ ବୁଝିବ—କି ସ୍ମୃତି ଏ ଝିଅ ସହ ଜଡ଼ିତ—ଆଜି ତାର ପରିଣତି କଣ ହେଲା—ତଥାପି ତାର ମୁହଁଟି କି ସୁନ୍ଦର—କହିଲା—ଛାଡ଼ ମାଷ୍ଟ୍ରେ । ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି—ଏ କାରଣରେ କାହିଁକି ସମୟ ନଷ୍ଟ କରିବ । ଯେ ଯାଉଛି ସେ ଯାଉ—ହରି ଚମକି ଗଲା—କିଏ କହିଦେଲା ଆବେଗରେ— । ନାହିଁ ମ ଚାଲ—ତୁମେ ବଡ଼ ଜିଦଖୋରିଆ ମାଷ୍ଟ୍ରେ । ସାମାନ୍ୟ କଥା ନେଇ ଏତେ ଧରି ବସିଲେ ଚଳେ କି । ମାଷ୍ଟ୍ରେ ବୁଝିଲା ହରିର କଥା—ଅନୁମାନ କରିପାରିଲା ସବୁ କିଛି । ଏଥିପାଇଁ ବୋଧହୁଏ ସାର୍ ଖୋଲାଖୋଲି ମିଶନ୍ତିନି ତା ସଙ୍ଗେ । ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଯାନ୍ତି ଅନେକ ସମୟରେ । ଭାବିଲା ପ୍ରକୃତ ଯୋଗସୂତ୍ର ତାକୁ ବାହାର କରିବାକୁ ହେବ । କାହିଁକି ସାର୍‌ଙ୍କର ଏ ଭାବ ଓ ଝିଅ ସହ ତାଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ କଣ ? କିଏ ବର୍ତ୍ତମାନ ହୋଇଛି । ସାର୍ ତ ଭଲଲୋକ—ଆଦର୍ଶ ସ୍ଥାନୀୟ—ଭଲ ଭଲ କଥା କହନ୍ତି—କେତେ ଝିଅ ତାଙ୍କ ଭଲ କୃତିଛାତ୍ରଙ୍କ ସହ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବାକୁ ଚାହାଁନ୍ତି—କିନ୍ତୁ ସାର୍ ଅତି ମିତଭାଷୀ, ଅତିସରଳ ସେ ତେବେ ନିଜ ଗାଁର ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖି ଏପରି ଭାବେ ମୁହଁ ଶୁଖାଇ ଚାଲିଗଲେ କାହିଁକି । ଏ ତ ଅହଙ୍କାର ନୁହେଁ, ପୁଣି ତା ସଙ୍ଗେ ମିଳାମିଶା କରିବାର ଦୂରରେ—ଯେତେ ସୁଯୋ. ପାଇଲେ ମଧ୍ୟ ପୁଣି—ନିଶ୍ଚୟ କିଛି ଘଟିଛି । ଦୁହେଁ ଗମ୍ଭୀର—ଆସିଲେ ଘରକୁ—ସେତେବେଳେ ସନ୍ଧ୍ୟା ୭ଟା ।

ନିଜ ପ୍ରିୟ ଛାତ୍ରର ମନୋଭାବ ଓ ଦାରୁଣ ଆଘାତ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଶରଣ ସିଂଙ୍କୁ ଅବଗତ ନ ଥିଲା । ସୁଦାମା ଯାହାକୁ ତରୁଣ ଜୀବନରେ ହରି ବିଶେଷ ଭାବେ ସ୍ନେହ କରୁଥିଲା ଯେଉଁ ଦୁଇଟି ଜୀବନକୁ ମିଶିବାର ସୁବିଧା

ଦେଇ ଛାତ୍ର ଛାତ୍ରୀଙ୍କର କୃତିତ୍ୱରେ ଶିକ୍ଷକ ଆତ୍ମ-ପ୍ରସାଦ ଲାଭ କରୁଥିଲେ—ଯାହାଙ୍କର ଗମନା ଗମନରେ ସ୍କୁଲ ସରସ ଓ ସଜୀବ ହୋଇପାରୁଥିଲା—ଆଜି ସେ ଦୁଇଟି କେଉଁଆଡ଼େ । ଦୁହେଁ ଦୁଇ ପଥରେ । ହରକୁ ପରୀକ୍ଷା କଲେ—ଦେଖିଲେ ସେ ଅଳ୍ପ ବା ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ—ସୁଷମା ପ୍ରତି ତାର ସ୍ନେହ ଅନୁରାଗରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି—କିନ୍ତୁ ସୁଷମା କି ଚିଠି ଲେଖି ବସିଲା—ଓ ତାହିଁକି ସର୍ବଦା ଏହି ଭାବନାରେ ଛଟପଟ ହୋଇ, ଦିନେ ତାଙ୍କର ଅଧସ୍ତନ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଡାକି କହିଲେ—ଜଲଧର ବାବୁ ! ତୁମେ ମୋର ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଓ ସେହି ହିସାବରେ ଗୋଟିଏ କାମ କରାଇ ପାରିଲେ ମୁଁ ବଡ଼ ଖୁସି ହୁଅନ୍ତି । ଜଲଧର ବାବୁ ଅତି ଚାଲାକ ଓ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ହୋଇପାରିବ ବୋଲି ହିଁ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଅନୁରୋଧ କରୁଥିଲେ । ସେ ଅତି ଆଗ୍ରହରେ କହିଲେ ଆଜ୍ଞା ଆପଣଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ହେଲେ ପାରିବ । କହନ୍ତୁ କଥା କଣ ? ପ୍ର:ଶି—ତୁମେ ଏହି ଗାଁର ସେ ଗୋପୀ ଦାସଙ୍କ ପୁଅ ନିତାଇକୁ ଜାଣିଥିବ—ଏଇ ସ୍କୁଲରେ ଦିନାକେତେ ପଢୁଥିଲା—ପାଠ ଛାଡ଼ି ଏବେ ଫୁଟାଣି ମାରି ବୁଲୁଛି—ହଁ ଆଜ୍ଞା ଜାଣିଛି—ସେ ତ ଗାଧୋଇବା ବେଳେ ମୁଁ ପ୍ରାୟ ତାକୁ ଦେଖେ—ଟିକିଏ ପଚାରିଲେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଟପି ଚାଲିଯାଏ । ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ କହିଲେ, ତେବେତ ସୁବିଧା—ତାକୁ ଟିକିଏ କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଜିଜ୍ଞାସା କରି ପାରିବେ—ସୁଷମା ତାପାଖକୁ କି ଚିଠି ଲେଖିଥିଲା—ସେ ଚିଠି କୁଆଡ଼େ ରଖିଛି—ସେ କେବେ କୁଆଡେ ସେ ଚିଠି ପାଇଲା ଇତ୍ୟାଦି । ଜଲଧର ବାବୁ କଥାଟି ଜାଣିବାରେ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ପ୍ର:ଶି କହିଲେ—ସେ ସବୁ ପରେ ନିଶ୍ଚୟ କହିବି । ଏତିକି ଜାଣିଥାଅ ଯେ ଏ ଭିତରେ କିଛି ଗୋଟାଏ ଚକ୍ରାନ୍ତ ଥିବା ମୁଁ ଅନୁମାନ କରୁଛି । ଜଲଧରବାବୁ କାଲି ସନ୍ଧ୍ୟା ସୁଦ୍ଧା ଜଣାଇବେ ବୋଲି କହି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେଲେ ।

ପରଦିନ ବାଧୁଆ ତୁଠରେ ନିତାଇ ନଈକୂଳରେ ଗୁଡ଼ାଖୁ ଘସୁଛି—ଜଲଧରବାବୁ ଆସିବା ଦେଖି—ମାଷ୍ଟର ନମସ୍କାର ! କଣ ଗାଧୋଇବାକୁ ଆସିଲେ । ପଚାରିଲା ନିତାଇ । ତୁମ ସମସ୍ତ ମୋ ସମସ୍ତ ଠିକ ଯାଇ ପଡ଼ିଛି । କହିଲେ ମଞ୍ଜିପୁଲୁଆ ହସୁଟେ ହସିଦେଲା—ଗୁଡ଼ାଖୁ ପାନ ଅପଅପ କରି ପଚାରି

ଦେଉ ଦେଉ କହିଲା—ସାର ଆପଣତ କାହିଁ ଗାଁ ଭିତରଆଡ଼େ ଯାଉ ନାହାନ୍ତି—ଗଲେ ଖେଳ ଇତ୍ୟାଦି ହୁଅନ୍ତା । ଜଲନ୍ଧର ବାବୁ ତାର ମନ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଅଛି ବୋଲି ଜାଣି ପାରିଲେ । କହିଲେ, କହୋ ନଟେଇବାବୁ—କେବେ ବାହାଘର ହେଉଛି—ବଳେ ସେତେବେଳେ ମତେ ଡାକିବନିକି ? ସେଡ଼ିକି ବେଳେ ତ ମିଳିବ ରାଧାସାଗ—ହେଲେ ଆମେ ଖାଇବାବେଳକୁ ନଟାଇବାବୁ ଥିଲେ ସିନା ସେଠି । ନଟେଇ ହସିହସି କହିଲା—ସାରଙ୍କର ଯୁ କଥା ମୁଁ କଣ ଡାକିବନି ନିଶ୍ଚୟ ଡାକିବ । ସେତ ଦୂରର କଥା । କି ଦୂରକଥା ଓଠ ଲମ୍ବେଇ କହିଲେ ଜଲନ୍ଧରବାବୁ—ଏଇତ ଶୁଣୁଛି ଏଇ ମାସରେ କୁଠେଇ ହୋଇଯିବ ସୁଷମାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ନଟେଇ ଆନନ୍ଦରେ ବିଭୋର ହେଇଗଲା—ମାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ପାଖେ ଟିକିଏ ଲାଗିଆସି ଗୁଡ଼ାଖୁଟିକ ଘୋପାଡ଼ି ଦେଇ କୁଳି କରିଦେଲା । ତାପରେ ପଚାରିଲା, ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଆପଣତ କେବେ କେଣେ ଯାଆନ୍ତିନି ସବୁ କିପରି ଜାଣୁଛନ୍ତି ।

ଅଚ୍ଛା ନଟେଇବାବୁ ଗୋଟିଏ କଥା ପଚାରିବି କହିବ ସତତଥ୍ୟ କହିବ ଯଦି ପଚାରିବ । ନଟେଇ:—ପଚାରନ୍ତୁ ନାହାନ୍ତି—କଣ ? ଚୁପ ଚୁପ କରି ପଚାରିଲେ । ଆଚ୍ଛା ସୁଷମା କଣ ତୁମପାଖକୁ ଲେଖିଥିଲା । ନଟେଇ କହିଲା—ଆପଣ କେମିତି ଜାଣିଲେ ? ମାଷ୍ଟ୍ରେ—ଆରେ ମୁଁ ଜାଣିନି—ତୁମେ ତ ତାହା ହେଲେ କହିବନି—ହଉ ଚାଲ । ନଟେଇ— ଆପଣତ କାହାକୁ କହିବେନି ମାଷ୍ଟ୍ରେ—ନଟାଇବାବୁ, ମୋତେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁନ—ତେବେ ଆଉ-- କାହିଁକି ପ୍ରକୃତରେ ମୋତେ କହୁଥିବ ପୁଣି ଅବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିବ—ଭଲ ନୁହେଁ—ଗମ୍ଭୀର ହୋଇଗଲେ । ମାଷ୍ଟ୍ରବାବୁ ! ନଟେଇ କହିଲା—ସାରଙ୍କର ଖାଲି ଟିକିଏ କଥାଟିର ଗନ୍ଧ ମୁଁ ଚିଠିରୁ ପାଇନି । ତାପାଙ୍କର ଚିଠିଟିଏ ଥିଲା—ଖାମଭିତରେ କିନ୍ତୁ ଇଂରେଜୀରେ ଠିକଣା ଲେଖା ହୋଇଥିଲା । ବାପା ମୋତେ କହିଥିଲେ—ଜେଇପୁର ଯିବାକୁ—ସେଠି ଯାଇଥିଲି—ଖାମଟାକୁ ନେଇ ଆସିବାକୁ କହିଥିଲେ—ମୁଁ ଆଣି ଡାକ୍ରେ ଦେଇଦେଇଛି । ଆଉ କହିଲେ ସବୁବେଳେ ତ ମୁଁ ଗାଁରେ—ମୋ ପାଖକୁଏ ଚାଲେବ । ମାଷ୍ଟ୍ରବାବୁ—ତୁମେ ମିଛ କହୁଛ—ଆଚ୍ଛା ସେ ଚିଠିରଖିଛ ? ନଟେଇ—ମୁଁ

ମିଛ କହୁଛି—ସେ ଚିଠି ସେଇସେ ମାମୁଁଙ୍କ ଘର ଟେବୁଲ ଡ୍ରୟରରେ ଦେଖି ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇଛି । ବାପା କିନ୍ତୁ ଏସବୁ କଥା କହିବାକୁ ମତେ ମନା କରିଛନ୍ତି । ଆପଣ କହିବେନି କାହାକୁ । ନୋହିଲେ ସେ ବୁଢ଼ା ମୋତେ ଧପାଲ କରି ଦେଇଦେବ । ମାଷ୍ଟ୍ରେ ପୁଣି ପଚାରିଲେ, ସୁଷମା ତତେ କଣ ଭଲପାଏନି । ନିଜେ କଣ ମତେ ସେ କହିଛି ଯେ ମୁଁ ଜାଣିବି—ଏଇବାପା ଲଗାଇଛନ୍ତି ତାକୁ ବାହା ହେବାପାଇଁ । କାହିଁକଣି ମାଷ୍ଟ୍ରେ—ଏଥିରେ କିଛି ଅଛିକି ? ନିତେଇ ପଚାରିଲା । ମାଷ୍ଟ୍ରେ:—କଣ ଅଛି—ମୁଁ ବି ବାହାହୋଇ ଯିବନି ଆଉ ତାକୁ । ନିତେଇବାକୁ ବାହାହେବେ—କମିତ ସବୁଆଡ଼ୁ ରଙ୍ଗ କରୁଥିଲ ପଚାରୁଥିଲ ନାଁ ।

ସେଦିନ ଗାଧୋଇଆସି ଜଳନ୍ଧରବାବୁ ଝା ପିଆ କରି ଶୋଇଗଲେ । ସ୍କୁଲକୁ ଆସିଲେନି । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ର ବି ପଚାରିପଚାରି କଲେ—କିନ୍ତୁ ସେ ନାହାନ୍ତି । କିଛିତ ଛୁଟିଫୁଟି ନେଇନାହାନ୍ତି—ଗଲେ କୁଆଡେ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ର ତାଙ୍କ, କ୍ୱାର୍ଟର ବାରେଣ୍ଡାରେ ବସି ଉପାସନାରେ ରହିଥାନ୍ତି—ଏତିକିବେଳେ ଜଳନ୍ଧର ବାବୁଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ— ହସହସ ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ର ଶୀଘ୍ରଶୀଘ୍ର ଧ୍ୟାନଟା ସାରି ପଚାରିଲେ— କଣ ଜଳନ୍ଧରବାବୁ Successful. ଜଳନ୍ଧରବାବୁ ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନାକଲେ— ଓ ଟିକୁର ଚିଠିଗୁଡ଼ିକ ଦେଖାଇଲେ । ସବୁ ଯୋଡ଼ାଯୋଡ଼ି କରି ପଢ଼ିଲେ । "ନିତେଇ ଚିଠିଟି ପାଇ ଚିରିଦେବୁ । ଖାମଟି ଯତ୍ନରେ ଆଣିବୁ ।"

ତୋର ବାପା

ଗ୍ରେଟ୍ ଚିଠିଟି । ବାଃ ଜଳନ୍ଧରବାବୁ—ମୁଁ ଯିମିତି କହିଲି ଆପଣ ଅକ୍ଷରେ ପାଦେ ଯାଇଛନ୍ତି ଆଗକୁ—ଏ ମାଷ୍ଟ୍ରଗିରି ଛାଡ଼ି C. I. D. ହୁଅନ୍ତୁ । ବେଶ ଭଲହେବ । ଜଳନ୍ଧରବାବୁ ଆନନ୍ଦରେ ମୁହଁ ନୁଆଇଁଲେ । ପରେ ସମସ୍ତ କହିବେ ବୋଲି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ର ଚିଠିଟିକୁର ଗୁଡ଼ି ଗୋଟିଏ ଖାମରେ ଯତ୍ନରେ ରଖିଲେ । କିନ୍ତୁ ସବୁଯେ ଠିକ ହୋଇଗଲାଣି— ଆଉ ଏସବୁ ଉଠାଇ କି ଫାଇଦା—ହଉ ଆଉ ।

(ଊଣେଇଶ)

ସେଦିନ କାର୍ତ୍ତିକମାସ କୃଷ୍ଣ ଏକାଦଶୀ । ସକାଳେ ସୁଷମା ବୌ ଗାଧୋଇ ସାରି ବସାଘରେ ଚଉରାମୂଳେ ଚଟା ଦେଉଛନ୍ତି । ବିଭିନ୍ନରଙ୍ଗର ମୁରୁଜରେ । ସୁଷମା ପାଖଟିଏ ପିନ୍ଧି ସବୁ ଯୋଗାଇ ଦେଉଛି । ଏତିକିବେଳେ ମଷ୍ଟର ଶଇଁଶାଣି ବସାଘର ସାମନାରେ ଉଭାହୋଇଗଲେ, ସୁଷମା ଆଗ୍ରହରେ ଆସି ଗୁହାରି ଦେଖେତ ସେ ଦିନର ଝିଅ — ଯେ କହିଥିଲା ଆସିବାକୁ । ନମସ୍କାର କରି ଭିତରକୁ ନେଇଗଲା । ମଞ୍ଜୁ ମାଦ୍ଧବୀଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରି ତୁଳସିଚଉରା ମୂଳେ ମୁଣ୍ଡିଆଟିଏ ମାରିଲା । ମାଦ୍ଧବୀ ସନ୍ତୁଷ୍ଟହେଲେ — ଭଲ ଝିଅଟିଏ — ଧର୍ମଆଡ଼େ ମନଅଛି — ଟିକେ ଲେଖାପଢ଼ା ଜାଣିଛି ତ — ଧାର୍ମିକ ନୁହେଁ । ସୁଷମାକୁ କହିଲେ — ମଞ୍ଜୁକୁ ଅଭଡ଼ା ପଖାଳ ଗଣ୍ଡିଏ ଦେବାକୁ, ମଞ୍ଜୁ ଆଗ୍ରହରେ ରାଜିହେଲା । ଭିତରେ ଇଚ୍ଛା ନଥାଏ — କିନ୍ତୁ ଏତିକି ନଖାଇଲେ କାଲେ ମାଦ୍ଧବୀ ଭାବିବେ ବଡଲୋକ ଝିଅ — ଆମଘରେ ଅଭଡ଼ା ତୋରାଣି କାହିଁକି ଖାଇବ । ସୁଷମାକୁ ଭିଡ଼ିକରି ମଞ୍ଜୁ ବି କହିଲା — ଦୁହେଁ ଏକାଠି ଖାଇବା । ସୁଷମା ଭାବୁଥାଏ — ଆହା କେଡେ ଭଲ । ହଉଏଇଙ୍କୁ ବାଇହେବେ — ସୁଖରେ ରହିବେ — ମୁଁ ହେଲେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ପାଦ ଦାସୀ ହୋଇ ରହିଥିବି — ଶାନ୍ତି ପାଇବି । ଖିଆ ସରିଲା — ଦୁହେଁ ବସିଲେ କେତେକଥା ହେଲେ । ଭଉଣୀ-ତୁମେ କେଉଁଯାଏ ପଢ଼ିଛ ? ସୁଷମା କହିଲା ସେ ଦଶମଶ୍ରେଣୀ ଯାଏ ପଢ଼ିଛି — ଆଉ ପଢ଼ିଲିନି । ଆପଣ କଣ ପଢ଼ିଛନ୍ତି — ମଞ୍ଜୁ କହିଲା ମୁଁ ପରା ଏବର୍ଷ ମାଟ୍ରିକୁଲେସନ ପରୀକ୍ଷା ଦେବି । ଆଚ୍ଛା ଭଉଣୀ ତୁମେ ଶେଷବର୍ଷଟା ପଢ଼ିଦେଲନି । ଅଧାପନ୍ତରିଆ କରି ରଖିଲ କାହିଁକି ?

ହେଣୁ ମାଦ୍ଧବୀ କହିଲେ, ଆଲୋ ଝିଅ କଣକେହବ । ସୁଷିଟିର ପଢ଼ିବାରେ ଛୋଲାଅଣା ମନ — ଘରେ ଘରେ କଣହେବ ପଢ଼ୁନକି ? ଆମ ଗାଁ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରେଣିଟିଆ ନୁହେଁ — ଗୋଟେ ହଲ୍ଲା ଉଠେଇ ଦେଲେଣି । କଣ କହିବ — ମଇଲା ଛୁଟିଲେ ମୂର୍ଚ୍ଛିକି ପଡ଼େ । ସେହିଦିନୁ ମୁଁ ମନାକରି ଦେଇଛି — ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟ୍ରେ କଣ ବାଧକଲେ ତାକୁ ଓ ମତେ — କିନ୍ତୁ ନା । ଝିଅ ନାଗହାପ — ଥରେ ଠିକିଲି କେମିତ କାଳଆହ୍ୱାଙ୍କୁ ପାରିହେବାର କଣ କଥିଲା ହେଲେ ।

ମନ୍ତୁ—ଝିଅକଣ ଗୋଟେ ଗ୍ରହ । କାହିଁ ମୋ ବାପାଙ୍କ ଦିନେ ମତେ ମନାକରି ନାହାନ୍ତି । ମାଉସୀ—ସତ କହିବ ଝିଅ—ସ୍ୱାର ବାପାନାହିଁ । —ସଭିଙ୍କର ଦମାକ—କହିବକୋହାକୁ । ସେଥିପାଇଁ ଝିଅକୁ ମୋର କମ ଗାଳି ଦେଇନ । ପୁଅନାହିଁ—ବଳକିଃ ସେ—କେତେ ଗେଲବସର ହୋଇଥିଲା ।ଆଉ ଏ ପୋଡ଼ାମୁହଁରୁ—ସବୁ ବାହାରିଲା ତାକୁ ବକିବାକୁ । କହି କାନ୍ଦକାନ୍ଦ ହେଲେ । ସୁଷମାଆଖିରେ ଅଶ୍ରୁ ଦେଖାଦେଲା ।

ମନ୍ତୁ—ମାଉସି ! ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ । ଗରିବର ଧନ ଭଗବାନ । ସବୁ ଝିଅ ଝିଅ ଆସେ—କିନ୍ତୁ ଦରିଦ୍ରର ବନ୍ଧୁ ସହାୟ ହୁଅନ୍ତି । ପ୍ରକୃତ ମଣିଷପଣିଆ ତାଙ୍କର, ଯେ ଗରିବ । ମନ୍ତୁ ଭାବପ୍ରବଣ ହେଲା ।

ସୁଷମା—ବୋଉ ସବୁବେଳେ ତୋର ଏପରି କାନ୍ଦବାଣା ମୋତେ ଲାଗେନା । ଆଜି ନିର୍ଜଳ ଉପାସ ହେଲା । ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ ନେ ।

ମନ୍ତୁ—ଅଚ୍ଛା ମାଉସି, ହରିବାବୁଙ୍କ ଘର କଣ' ତୁମ ଘରକୁ ଲାଗିକରି ?

ସୁଷମା—ନାହିଁ ଶାଏ ଘର ଛଡ଼ାରେ—।

ମାଉସି—ତାର ଲାଗି ସତୁରେ । ଜନ୍ମ ଭଲ ପାଉ ନଥିଲା ପୁଅ କୁ ମୋର—କିନ୍ତୁ ସେହି ଲାଗି ଗାଁରେ ମିଛରେ ଦୁଆ ଉଠେଇ କଳଙ୍କ ରଟିଲେ । ସେହିଦିନୁ ମୁଁ ବି ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଏନି । କିନ୍ତୁ ଆଗେ ଆଗେ ତାଙ୍କ ଘରେ କିଏ ଫୁଟିଲେ ମୁଁ ଜାଣୁଥିଲି ।

ମନ୍ତୁ—ହରିବାବୁ ତ ଭଲଲୋକ । ମତେ ପଢ଼ାନ୍ତି ସେ—ଦିନେ ତାଙ୍କର ଦେଖାତ ଭାବ ଦେଖିନ । ପଢ଼ାପଢ଼ିରେ ବି ଅତି ଭଲ—କମସେ କମ୍ ହଜାରେ ପିଲ ପଢ଼ନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେ ଆଗ ସବୁଥିରେ ।

ସୁଷମା ଅଗହରେ ପିଇ ଯାଉଥିଲା ଓ ମନ୍ତୁ ତାହା ବି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଥିଲା । ମାଉସୀ—ସେ କାହିଁ ଭଲ ନ ହେବ ? ଗାଁ ଖଣ୍ଡି ଭେଲ । ଗ୍ରହ ମୋ କର୍ମ । ଭମିତ ଝିଅ ଉଠେଇଦେଲେ ମୁଁ ତାହି । ନାଉ ଝିଅ, ମୁଁ ଟିକିଏ ଦେଖିଲିବୁ

ଯାଉଛୁ ଏଇ ଆସିବି—ତୁମେ ଦୁହେଁ ବସି ଗପ କରୁଥାଅ। ଆଜି ନିର୍ମଳ ଉପାୟ-ବେଗି ସମସ୍ତ ରହି ପାରିବନି। ବୃଦ୍ଧୀ ପୁଷ୍ପଲା ମାଳୀ ଧରି ବାହାରିଲେ।

ମଞ୍ଜୁ ସୁଷମାର ଶୁଖିଲା ମୁହଁ ଦେଖି ଠଉରେଇ ପାରିଲା ସବୁ। ତେବେ ଏହି ସୁଷମାକୁ ହରିବାବୁ ଭଲ ପାଉଥିଲେ। କିନ୍ତୁ ମୋ ସାଙ୍ଗେ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେବାରେ ଆପତ୍ତି କଲେନି। ସୁଷମା ପ୍ରତି ଯେ ତାଙ୍କର ଅନୁରାଗ ନାହିଁ ତାହା ବି ସହଜେ ଜାଣି ହେବନି—କାରଣ "ଯେ ଯାଉଛି ଯାଉ"—ଜଣ ସ୍ତ୍ରୀ ମାନେ—କହିଲା—ସୁଷମା! ତୁମେ ହରସ୍ତ୍ରଇ କଣ ଦୁହେଁ ପଢୁଥିଲ? ସୁଷମା ଅତି ନମ୍ର ଭାବେ କହିଲା 'ହଁ' ତେବେ କାହିଁକି ତୁମ ମନରେ ଏତେ ଅବସାଦ—ହରିବାବୁଙ୍କର ତ ତୁମ ପ୍ରତି ଅଶେଷ ଶ୍ରଦ୍ଧା। ସୁଷମା ଜିଜ୍ଞାସୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁଲା। ଠାକୁର ମାର କଥାରେ କିଛି ମଞ୍ଜୁ ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି। କାହିଁକି ତାର ମା ହରିବାବୁ ଘରକୁ ଏବେ ଯାଉନାହାନ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି ପଚାରିବାରେ—ଗୋପିଦାସେ ଯେ ଏସବୁ ଭିଆଇଛନ୍ତି ସବୁ କହିଲା। ବିଧବା ମା' ଝିଏ—ମଲେ ସମ୍ପତ୍ତି ସବୁ ଦେବ—ମୁଁ ସିନା କଣ୍ଟା—ନିଜ ପୁଅ ହିଁ ବାହା କରିଦେଲେ—ନିଶ୍ଚିନ୍ତ। କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ସୁଷମା ଅନର୍ଗଳ କହି ଚାଲିଲା, ମୁଁ କେବେଠାରୁ ମାକୁ ଏକଥା କହୁଛି। କିନ୍ତୁ ମା, ବାପଙ୍କ କଥାରେ ଉଠନ୍ତି, ଓଲଟି ମତେ ଭର୍ତ୍ସନା କରି କହେ। ସେହିଦିନୁ ଦେଖି ବୋଧେ ମନରେ କଷ୍ଟ ଦେବନି ବୋଲି କିଛି କହେନି। ଭଉଣୀ, ମୁଁ ବି ପାଠ ଏତେ ପଢୁଛି—ଜାଣୁଛି କର୍ମରେ ଯାହା ଅଛି ହେବ। କୌଣସି କଥା ଧରି ବସିଲେ ମନସ୍ତାପ ହେବା ସାର। ତେଣୁ ନିର୍ଲିପ୍ତ ହୋଇ, ଜୀବନଟା କର୍ମରେ କଟାଇଦେବା ଉଚିତ୍। ମଞ୍ଜୁ ବୁଝିଲା—ସୁଷମା ଅତି ବିଦ୍ୱାନ—ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀ ସେ ପଢ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ, ସବୁ ପ୍ରକାର ବହି ଏବେ ବି ପଢେ। ତାର ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ଜାତ ହେଲା ସୁଷମା ପ୍ରତି। ପଚାରିଲା ଭଉଣୀ ତୁମେ ମୁହେଁ ମୁହେଁ ଦ ସବୁ ଏକଥା କହି ଦେଲନି—ଖାସା ମାମଲତକାର—ବାପଙ୍କ ପାଖେ ଠାଣିମାଣି କରି କହି ନାନା ରଙ୍ଗରେ—ଦେଖିନଉଛୁ ତାକୁ।

ସୁଷମା — ଭଉଣୀ ସେପରି କହନ୍ତୁ କରିବନି । ତୁମକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରି ଆଜି ସବୁ କହୁଛି । କେହି ନାହିଁ ଆଉ ଯାହାଆଗେ ମନ ଖୋଲି କହିବି । ମଫସଲର ଗାଉଁଲୀ ଝିଅ — ଚିଠି ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖିବାକୁ ବି ହାତ ଯାଏନି । ଗୋପିଦାସ କେବେ ମୋ ପାଖକୁ ଯାଏନି — ସେହି ମା ପାଖେ ଝୁପୁରି ଝାପରି, ଥରେ ମୋତେ କହିଥିଲେ ଗୋଟେ ଠିକଣା ଲେଖି ଦେବାକୁ ଖାମ୍ ଉପରେ — ଲେଖି ଦେଇଥିଲି — ସେତିକି ।

ମଞ୍ଜୁ — କାହା ପାଖକୁ ଚିଠି ଦେଉଥିଲେ କହୁଁଦାସ ?

ସୁଷମା — ତାଆର ପୁଅ ନଡିଭଇ କୁଆଡ଼େ ମାମୁଁ ଘରକୁ ଯାଇଥିଲା — ତାହାର ପାଖକୁ ।

ମଞ୍ଜୁ — ତୁମର ତାହେଲେ ବିବାହ କଣ ମା ଠିକ୍ କରିଛନ୍ତି — କଣ ଝିଅ ଉଠାଇ ଦେବେ ବୋଲି କହିଲେ ।

ସୁଷମା — ହଁ, ସେହି ଦାସଙ୍କ ପୁଅ ସାଙ୍ଗରେ ଭଉଣି — ନଥାନ୍ତି ମୁଁ ମୁହଁ ଦେଖାଇ ବାକୁ । କିନ୍ତୁ କଣ କରିବି । ମୁଁ ମଲେ ବୋଉ ମୋର କଣ ହୋଇଯିବ । ତାର ସୁଖ ପାଇଁ ଭଉଣି — ମୁଁ — । ଆଉ କହିପାରିଲିନି ।

ମା କାହିଁକି ଏତେ ଦାସଙ୍କୁ ଗୁହୁଁଛନ୍ତି । କଣ ଟଙ୍କାପଇସା ସାହାଯ୍ୟ ଦେଉଛନ୍ତି ପରା । ଠିକ ବିଗୁଚିଛି ଭଉଣୀ — କଣ ମା ଉପରେ ୪ଶହ କି ୫ଶହ ହେଲାଣି ?

ସବୁ ବୁଝିପାରିଲି ମଞ୍ଜୁ । ବିଦ୍ୱାନ ଝିଅ ଇଏ । ଆଜି ଗରିବକୁଳରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଛି ବୋଲି — ସବୁ ଝିଡ଼ବିହି ପାଉଛି ତାର ଉପରେ । ମୁଁ ଆଜି ମାଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷା ଦେବି । କିନ୍ତୁ ସେ ତାହା ଅତିକ୍ରମ କରିଗଲାଣି । କି ମାର୍ଜିତ ବ୍ୟବହାର । ଏ କେବଳ ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି, ସାରଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଥିବା ଯୋଗୁଁ । ମୋ ଏପରି ଝିଅ ସାରଙ୍କ ମନପ୍ରାଣକୁ ଆକର୍ଷଣ କରିଥିବା — ସ୍ୱାଭାବିକ । କିନ୍ତୁ କୌଣସି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି — ଏଇ ଦାସ ମାମଲତିକାର।

ମାଉସୀ ପହଞ୍ଚିବାରେ ମଞ୍ଜୁ ନମସ୍କାର ହୋଇ ବିଦାୟ ନେଲା । କହିଗଲା—ପୁଣି ଆଉ ଦିନେ ଆସିବ ।

* * * * *

ଜିଦ୍ ଲାଗିଛି ମଞ୍ଜୁର । କିପରି ତା ସାର୍‌ଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ମନକଥା ବୁଝି ପାରିବ । ସାର୍ ତ ପ୍ରତିଦିନ ଡାଏରୀ ଲେଖନ୍ତି । ଯଦି ତାଙ୍କର ସେ ଡାଏରିଟି କିପରି ହସ୍ତଗତ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତା ଅନ୍ତତଃ ୫ମିନଟ ପାଇଁ—ଫଟାଫଟ୍ କରି ଦେଖି ନିଅନ୍ତା—କି ଖଣ୍ଡେ ଚିଠିଫିଠି କି ସେ ସନ୍ଧାନ୍ତସ୍ଥ କାଗଜ ଖଣ୍ଡେ ଅକସ୍ମାତ ସାର୍‌ଙ୍କ ପକେଟରୁ ପଡ଼ିଯାଆନ୍ତା କି ଦେଖି ନିଅନ୍ତା । ପଢ଼ିଛି ଉପନ୍ୟାସରେ କେତେ କେତେ ରୋମାଞ୍ଚକର ସନ୍ଧାନ । କିନ୍ତୁ ହାୟ ଏପରି କଣ ସବଦା ସମ୍ଭବ । ଡାଏରିଟି ସାର୍‌ଙ୍କ ପକେଟରେ ସବୁବେଳେ ଥାଏ—ଛୋଟ ବହିଖଣ୍ଡେ—କିନ୍ତୁ ଏପରି ଅନଧିକାର ଚର୍ଚ୍ଚା ବା କେମିତି ହେବ କିପରି ? ଅହୋରାତ୍ର ସେ ଏହି ଚିନ୍ତାରେ ଥାଏ । ସେଦିନ ୪ଟା ବେଳେ ହରିହର କଲେଜରୁ ସିଧା ସେବାଟେ ଆସିଲା । ମଞ୍ଜୁ ତାଙ୍କୁ ନେଇ ବସାଇ ଦେଲା । ବାପା କୁଆଡେ ଯାଇଛନ୍ତି—ସେ ଘଣ୍ଟେ ୨ଘଣ୍ଟା ଭିତରେ ଫେରିବେ । ଭାବିଲା ପ୍ରିନସିପାଲଙ୍କ ଚିଠି ମଞ୍ଜୁକୁ ଦେଇଦେବ—ସେ ବାପାଙ୍କୁ ଆସିଲେ ଦେବ କିନ୍ତୁ କାଳେ ଯଦି ମନେ ନ ପଡ଼ିବ ତାର । ପ୍ରିନସିପାଲ କହିଥିଲେ, ଚିଠିଟି ଆଜି ଧନପତିବାବୁ ପାଇବେ । ଉଚିତ ବୋଲି; କହିଲା—ମଞ୍ଜୁ—ତୁମେ ଚିଠିଟି ମନେକରି ବାପା ଆସିଲେ ଦେଇଦେବ—ଅତି ଜରୁରୀ—କଲେଜରୁ ସିଧା ସିଧା ଆସୁଛି—ଖାଇବା ଯାଇନି କିଛି କରିନି । ମୁଁ ପୁଣି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ନୋହିଲେ ଆସିବି । କିନ୍ତୁ ତୁମେ ଦେଇଦେବ । ମଞ୍ଜୁକୁ ସୁବିଧା ମିଳିଲା । କହିଲା Sir ଚିଠିଟି ଜରୁରୀ । ମୁଁ ଦେଇଦେବି । କିନ୍ତୁ ଆପଣ ଟିକେ ରହିଯାଆନ୍ତୁ ନାହିଁ । ବାପା ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସିବେ । ମୋତେ ଦେବେ—ପୁଣି ବାଟଯାକ ଭାବୁଥିବେ ମୁଁ ଦେଲି କି ନାହିଁ । ତା ପରେ ବାପା ପଚାରି କଣ ଆପଣଙ୍କୁ ପଚାରି ପାରନ୍ତି । ଆପଣ ଏଇଠି ଖାଇ ଯାଆନ୍ତୁ । ବାପା ଆସିଯାଇ ପାରନ୍ତି । ହରିହର—ଅଚ୍ଛା' ବୋଲି କହି, ଗାମୁଛା,

ପାଲଟି ଝାଡ଼ା ଗଲେ । ଇତ୍ୟବସରରେ ମନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଡାଏରିଟି ପକେଟରୁ କାଢ଼ିଲା—ହାତ ଅଟୁଆଏ । ଟିକିଏ ଝଡ଼ କରି ହେଲେ ଏଣେତେଣେ ଗଳୁଆଏ । ଗ୍ରନ୍ଥ ଦୂଲଦୂଲ ପଡ଼ୁଛି । ତରତର ହୋଇ ପୃଷ୍ଠା ଗୁଡ଼ାକ ଓଲଟାଇ ଓଲଟାଇ ଦେଖିଲା, ପ୍ରାୟ ସବୁଦିନ 'ସୁଷମା' କଥା — କିପରି ତାକୁ ଭଲପାଆନ୍ତି—ଇତ୍ୟାଦି ଲେଖା ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟଧରି ପଢ଼ିପାରୁନି କେତେକ । ଶେଷଆଡ଼କୁ ଏବେ ଲେଖା ହୋଇଛି । ହାୟ, ସୁଷମା କଅଣ କଳ୍ପନା କରିଥିଲା, କଣ ହେଲା ! ହଠାତ୍ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ତରତରରେ ଡାଏରିଟି ରଖି ଦେଉଁ ଦେଉଁ—ପକେଟରୁ ରୁମାଲଟି ଖସି ପଡ଼ିଲା—ସେତେବେଳକୁ ପଶି ଆସିଲେଣି । Sir କାମିଜଟି ଖସିପଡ଼ିଲା ଯେ, ରଖି ଦେଉ ଦେଉ ରୁମାଲ ଖସିପଡ଼ିଲା—କହି ମନ୍ତୁ ଅଟୁଛି । ଦେହରେ ଯେପରି ୧୦୫ ଟେମ୍ପରେଚର । ହରି କହିଲା, ସେମିତି କାହିଁକି ହେଉଛ ? ଖସିପଡ଼ିଲା ତ ରଖିଦେଲ । କଥାଟି ଅତି ସରଳ ଭାବରେ କହିବାର ଦେଖି, ମନ୍ତୁ ଟିକିଏ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେଲା । ହରି କାହିଁକି କଳ୍ପନା ବି କରିବ ଯେ, ମନ୍ତୁ ତାହାର ଡାଏରି ଦେଖିଥିଲା ବୋଲି । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଧନପତିବାବୁ ଆସିଲେ—ହରି ଚିଠିଟି ଦେଲେ । କାଲି Free Scholarship କଥା କ'ଣ ପୁନର୍ବିଚାର କରାଯିବ । କେତେଟା Caseରେ—ଯିବାର କଥା । ହରି ସାମାନ୍ୟ ଜଳଯୋଗ କରୁ କରୁ କହିଲା, ଆମ ମନ୍ତୁ ଏବେ ନର୍ଭସ ଥିଲା—ମୋ କାମିଜଟା ପଡ଼ିଗଲା—ତାକୁ ରଖି ଦେଉ ଦେଉ ସେ ଛନକା । ଧନପତିବାବୁ ହସିଲେ—କହିଲେ ସେଇଟା ସାରଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ।

ହରିହର ଯିବା ପରେ ଧନପତିବାବୁ ଝିଅସହ ଟିକିଏ ଆଳାପ କଲେ—ଝିଅ କହିଲା ବାପା, ଆମ ସାରଙ୍କ ଗାଁର ଗୋଟିଏ ଝିଅ, ତା ମାଆ ସଙ୍ଗେ ଆସିଛି । ସେଦିନ ଦେଉଳରେ ଦେଖିଲୁ—ବଡ଼ ଭଲଝିଅ—ବହୁତ ପଢ଼ିଛି—ଅତି ସୁନ୍ଦର ଚଳଣି ! Excellent—behaviour ତାକୁ ଟିକିଏ ଘରକୁ ଆଣନ୍ତେ କି ? କି ମା, ମୁଁ କଣ ମନା କରୁଛି—ଆଣୁନୁ । ଅନେକ ଝିଅ ମଫସଲରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ ବି ସେମାନଙ୍କର ଜନ୍ମିତ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା, ଅତି ବୁଦ୍ଧିମତୀ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଅତି କଷ୍ଟ କଥା ଜଲଦି ବୁଝିଯାଇ ପାରନ୍ତି ।

ଯାହାକୁ କହନ୍ତି Extraordinary Common Sense and power of graspingthings । ହିଁ ବାପା, ଠିକ୍ ସେହି ଶକ୍ତି—ମନ୍ତ୍ରୁ ଆନନ୍ଦରେ କୁହୁଳି ଉଠିଲି । ବାପା ଭାବିଲେ, ଏ ହିଁ ଅଟି ପ୍ରତି ମନ୍ତ୍ରୁ ଏତେ ଶୀଘ୍ର ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲି କପରି—ଭାବିଲେ ପୁଅଟିଏ ଅନ୍ୟ ପୁଅ ଦେଖିଲେ— ମାସ ମାସ ଦେଖୁଥିଲେ ବି ଦୁହେଁ ବନ୍ଧୁତା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ସମୟ ସାପେକ୍ଷ । ଏପରି ଦେଖାଯାଏ, ସହରରେ ଗୋଟିଏ ଲୋକ ତାହାର ପଡ଼ିଶା ଲୋକର କଥା ଜାଣେନି—କିନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ କିପରି ହଠାତ୍ ମିଳିଯାନ୍ତି । ବୋଧହୁଏ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ସରଳ ପ୍ରକୃତିର ଅଧିକାରୀ, ଯାହା ଫଳରେ କି ସେମାନଙ୍କର ମିଳାମିଶା ଖୁବ୍ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇଯାଏ । ବାପା ଏହିପରି ଭାବି ଭାବି ଉଦ୍ୟାନରେ ପଦଚାରଣ କରୁଛନ୍ତି ବେଣୁ ମଂଜୁ ହେସ୍ ପିନ୍ଧି ଡ୍ରାଇଭରକୁ ଯିବ ହାଜର—ବାପା ମୁଁ ଯାଉଛି ।

× × × × ×

ବିଭାଘର ଆଉ ମୋଟେ ୧୪ଦିନ ଅଛି—କିପରି ସବୁ ଯୋଗାଡ଼ କରିବାକୁ ହେବ—ଜମ୍ବୁରାମ ସେ ଚିନ୍ତାରେ ଅତିବ୍ୟସ୍ତ । ହରି ଲେଖିଛି ଛୁଟିନେଇ ଆସିବ ଦ୍ୱାଦଶୀ ଦିନ । ଆଉ ମୋଟେ ଚାରିଦିନ ଥିବ । ପୁଅ ବାହା ବେଶୀ ଝଂଜଟ ନୁହେଁ—ହେଲେ ଖଣ୍ଡିଏ ଗାଡ଼ି ଯୋଗାଡ଼ କରିବାକୁ ହେବ । ଏଣେ ଗାଁବାଲା ଏକ ଘରକିଆ କରିଛନ୍ତି । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସିନା ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ଥିଲେ—କିନ୍ତୁ କମିଉଟା—ପୁଣି ସେଇଟି ପ୍ରଥମ, ଜମ୍ବୁରାମଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱରେ । ଗାଁବାଲା ନ ଆସିବା—ଗୋଟେ କଥା—କାଳକାଳକୁ ରହିଯିବ । କିନ୍ତୁ ଏଥିବୋଲି କ'ଣ ତା ମୁଣ୍ଡ ବୋହିଯିବ । ପୂଜାରେ କରି ଦେଲେ ଗଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ବି କ'ଣ ଭଲ ହେବ । ସେ ଚିନ୍ତାରେ ଜମ୍ବୁରାମ ଦୋଛକିରେ ପଡ଼ିଆନ୍ତି । କ'ଣ କରିବେ । କୁନ୍ତଳାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ଯେ ଯାହା ହେଲା ହେଲା. ଏବେ, ମିଶ୍ରଙ୍କପାଖକୁ ଯାଇ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଜଣାଇ କହିଲେ ହୋଇଯାଆନ୍ତା । ତେବେ ସେଇଥି କଥା ହଉ । ଭାଇ ତ, ତାର କମିଉ ହେଉଛି । ଆଚ୍ଛା, ମୁଁ ଯିବି—ସ୍ଥିର କରି ସେଇଥି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବାହାରିଲେ । ଦେବାଭକ୍ତ,

ମିଶ୍ରେ ବସି ତାଙ୍କର ପିଣ୍ଡାରେ ଜଣ ସବୁ ଜମିବାଡ଼ି ନକ୍ସା ଦେଖୁଥିଲେ । ଜୟରାମ ପିଣ୍ଡାକୁ ଉଠିବାରୁ, ମିଶ୍ରେ ବଡ଼ ଆହ୍ଲାଦ ହୋଇ କୁଣ୍ଢାଇ ପକାଇଲେ —କିଏ ଜୟୀ, ତୁ କୁଆଡ଼େ ? କେତେ ଦିନରେ ଆମର ଏ ପିଣ୍ଡାରେ ପାଦ ପଡ଼ିଲା । ଅନେକ ଦିନ ବିତିଗଲାଣି । ବାଦବିବାଦ—ସେପରି କିଛି ଗୁରୁତର ନଥିଲା—ଦାସଙ୍କ ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ଏସବୁ ଘଟଣା । ଏବେକି ତ ଦାସଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଫଳ ହେଲା । ତାଙ୍କ ପୁଅ ଜଗତେଇ ସୁଷମାକୁ ବାହା ହେବ ଓ ବୁଢ଼ୀର ସମ୍ପତ୍ତି ଦାସଙ୍କ କବଳକୁ ଆସିବାର ବାଟ ସଫା ହୋଇ ଯାଇଛି—ତେଣୁ ଦାସେ ବି ଆଉ ଜୟରାମଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କିଛି କୁଆଡ଼େ କହନ୍ତୁନ । ଓଳଟି, ସେ ଦିନ ଯାଇ, ଜୟରାମଙ୍କ ଘରେ ଖବରଟା କହୁଥିଲେ । ଏକଆଧ ଓଣା ଅଧିକେ କେତେକ ଜାଣନ୍ତି । ମିଶ୍ରେ ଭାବୁଥିଲେ ଏ ଦାସ ଯୋଗୁ ଏତେ କଥା । ଇଏତ ଯାଇ ତାହା ସବୁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲାଣି । ମୁଇଁ କେବଳ ଚହଲା ପଡ଼ିଲି । ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରକୁ ଭେଟିବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ—କିନ୍ତୁ କିଏ ଆସିବ—କିଏ କହିବ ? ଏବେ ଜୟରାମଙ୍କୁ ଦେଖି ସବୁ ବାଡବନ୍ଧ ଏଡାବେଲେ ସାଫ୍ । ଜୟରାମ, ମିଶ୍ରଙ୍କ ଠାରୁ ଏପରି ଢୋଲ୍ଲ ବ୍ୟବହାର ଆଶାକରି ନ ଥିଲେ । ହଠାତ୍ ଏମିତି ଦେଖି, ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭାବପ୍ରବଣ ହୋଇଗଲେ । ମିଶ୍ରେ କହିଲେ, ଜୟି ଗୋଟିଏ ମାକେଣା କର ମ ଦିଅଁଙ୍କ ଠାଇଁ,—ସଂଘେ ଆମେ ଯିବା—ଗୋଟିଏ ଅକାରଣରେ ଗାଁଟାରେ ଫଟାଫଟି । ଜୟି ରାଜି ହେଲେ । ସେଇକ୍ଷଣି, ଦାଣ୍ଡରେ ଯାଉଥିବା, ଦୁଇଚାରିଜଣ ଆସି ଜୁଟି ଗଲେ—ଡାଳିକା ଧୋଇଗଲା—ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ସମ୍ମଦିନ ସବୁ ହେବା ସ୍ଥିର ହେଲା । ମିଶ୍ରେ ପଚା-ରିଲେ, ଅରେ ଜୟି ! ବୋହୂଟି କେମିତିକା ଦେଖିବାକୁ ? ଜୟରାମ ଖୁବ୍ ଖୁସିଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ—ମୁଁ କହିବି ଜଣେ ବୋଟେ ଅଧିକ ! ଆପଣଙ୍କ ଅମର ଆପଟାର—ଆସୁନାହାନ୍ତି ପୂର୍ବ ଅରେ—ଦେଖି ଆସିବେ । ମିଶ୍ରେ ଆହ୍ଲାଦ ହେଲେ । ଶୁଭ କାମ—କେତେବେଳେ ପିବ—ତେବେ ଆମ ଘରର ବାହୁ—ମୁଁ ଦେଖିବିନି—ମନେ ମନେ କହିହେଲେ ।

ଜୟରାମ ଘରକୁ ଆସି ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଆଗେ ସବୁ ବଖାଣିଲେ । କୁନ୍ତଳା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ । ଯାହାହେଉ ଗୋଟେ ଅଡୁଆ ଗଲା । ହେଲେ ତୁମେ ତ

ଝିକଏ ଝିଅଟିକୁ ଦେଖିଲନି—ବାଧିତ ଗୋଟେ । କୁନ୍ତଳା କହିଲେ—ମୁଁ ତ ପିଲ୍ଲଆ—ତୁମେ ଖାଲି ଖାଲି ଯାହା କରୁଛ—ମୋତେ କ'ଣ କହୁଛ ? ଜୟରାମ ସନ୍ନ୍ୟାସି ହେବା ପରେ—କହିଲେ, କୁନ୍ତଳା ଏଇ ତମ କଥା ଗଲଣି । ଗଳ୍ପ-ଅରତ ଯାଇଥିଲି—କଥା ହେଲି । ତୁମ ଯିବା ସମୟ କ'ଣ ଗଲଣି । ଆଚ୍ଛା ଆମେ ଯିବା ଏଇ ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ଭିତରେ—ସପନ ମିଶ୍ର ବୁଢ଼ା ବି ଯିବ କହୁଛି—ଯାଇ ଦେଖିଆସିବା । ମଣ୍ଟୁଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ନବା । କୁନ୍ତଳା ପଚାରିଲେ ଆଉ ଗୋପୀଦାସଙ୍କୁ ? ଜୟରାମ ହସି ଉଠିଲେ—ସେ ତ ସବୁଠାରେ—ତାକୁ ଖାଲି ଇସାରା ଦେଲେ ସେ ଯିବ । ମାମଲତକାର ଲୋକ—ସେ । ଆମେ ପହଞ୍ଚିବା ଦିନ ଯେ ଠିକ୍ ସେଠି ନଥିବ କିଏ କହିବ । ଗୋଟେ ନାରଦ ସେ—କୁନ୍ତଳା ସରଳ ଭାବେ ତାବ୍ର ମନ୍ତବ୍ୟଟିଏ ଦେଲେ ।

ସୁଷମା, ଧନପତିବାବୁଙ୍କ ଘରକୁ ଆସିଛି । ମାଉସୀକୁ କହି ତାକୁ ଏଇ କେତେଦିନ ପାଇଁ ଆଣିଛି । କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ପୂରିନଲେ, ମାଉସୀ ଗାଁକୁ ଯିବେ-ଷ୍ଟଲ, ଘରେତ ସହଜେ ମଣିଷ ଲୋକ, କେହି ନାହିଁ; ସୁଷମା ଥିଲେ ମଣ୍ଟୁକୁ ଅତି ଭଲ ଲାଗେ—ନଆବାଡ଼ି, ଖେଳବୁଲ—ପାଠଚର୍ଚ୍ଚା—ସବୁକିଛି । ଧନପତିବାବୁଙ୍କ ଝିଅଟିର ନମ୍ର ବ୍ୟବହାର, ଶିକ୍ଷାରୁଚି, ବାକ୍ସଂଯମତା ସବୁ ଦେଖି, ଅତି ପ୍ରୀତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ସେଦିନ ଅଁଳାନବମୀ, ଅନେକ ଲୋକ ପୁରୀକୁ ବାହାରନ୍ତି । ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ଦର୍ଶନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ । ଧନପତିବାବୁ ବି ଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ । କାର୍‌ରେ ସେ, ସୁଷମା, ମଣ୍ଟୁ, ସୁଷମା ବୋଉ ସମସ୍ତେ ଯାଇ ବୁଲିଆସିବେ । ସୁଷମା ବୋଉ ପାଇଁ, ମଣ୍ଟୁର ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା । ହରିହର ଯିବାକୁ ନାହିଁ କଲେ । ସୁଷମା ଏଠାରେ ଥିବାତକ, ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ ଅସ୍ୱସ୍ତି ଲାଗେ । ସେ ପ୍ରାକୃତଃ ଅପନ୍ତ ନି । ଆସିଲେ—ବାହାରେ ବାହାରେ ଧନପତିବାବୁଙ୍କ ସହ ଦେଖାକରି ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି । କେବେ କପରି ମଣ୍ଟୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଜାଣିଶୁଣି ସୁଷମାକୁ ନେଇ ଚାଲି ଆସିଲେ ହରିବାବୁ, କୌଣସି କାରଣ ଦେଖାଇ ହଠାତ୍ ଚାଲିଯାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସୁଷମା ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ଫେରାଇ ଆଣିବା ମଣ୍ଟୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି । ହଠାତ୍ ମାଳୀ ଧାଇଁ ଆସି ଚିତ୍କାର କଲା,—ମା, ମା, ବାପାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଫାଟି ରକ୍ତ ବହିଯାଉଛି—ମା ! ଦଉଡ଼ି ଆସ । "ହେ, ମୋ

"ବାପାଲୋ" କହି—ମଞ୍ଜୁ ଦଉଡ଼ି ଯାଇ ପଡ଼ିଲା ବାପାଙ୍କ ପାଖରେ । ବାପା ବେହୋସ—ମଞ୍ଜୁ ନିର୍ଜୀବ, ସ୍ଥାଣୁ—ଆଖି ନିଶ୍ଚଳ, ମୂକ ହୋଇ ବସିଛି—ସେତେବେଳେ କାଟି ଦେଲେବି ଟୋପେ ରକ୍ତ ତା ଦେହରୁ ବାହାରିବନି । ସୁଷମା ହଠାତ୍ ନିଜ ହାତବ୍ୟାଗ୍ଟି ନେଇ ଆସିଲା—ସେଥିରେ କନା ତୁଳା ବଲଣା, କଇଁଚି ଇତ୍ୟାଦି ଥାଏ । ପାଣି ଆଣି ଭଲ ଭାବରେ କ୍ଷତ ଯାଗାକୁ ଧୋଇ ଦେଲା—ମୁଣ୍ଡର ଡାହାଣ ପାଖ, କପାଳ ଉପରକୁ କଣାଟେ ହୋଇ ଯାଇଛି । ନିଜ କଇଁଚିରେ ବାଳଗୁଡ଼ିକୁ କାଟି ଦେଲା ସେ ଯାଗାରୁ, କନା-ଗୁଡ଼ାକେ ପୋଡ଼ି ସେଥିରେ ଭର୍ତ୍ତି କରିଦେଲା—ତାପରେ ତୁଳା ମେଞ୍ଚେ ଦେଇ—କନା ଭଲକରି ମୁଣ୍ଡ ଗୁଡ଼ିପାଖେ ବାନ୍ଧି ଦେଲା । ସେତେବେଳକୁ ଥଣ୍ଡା ପାଣିବାଜ, ଧନପତିବାବୁଙ୍କ ଚେତା ଫେରି ଆସିଥାଏ । ମଞ୍ଜୁ ଗୁହିଁ ରହିଥାଏ ସେହିପରି । କଥାକହୁ ନ ଥାଏ । ଧନପତିବାବୁ କହିଲେ—ଓଃ, ପାଇଖାନା ଯାଇ ଆସୁ ଆସୁ ସେ ଦୁଆର ବନ୍ଧରେ ଢ଼ାଇକରି ମାଡ଼ ହୋଇଗଲା, କି ଦୁର୍ଯୋଗ; ଆରେ ମଞ୍ଜୁ—ସେ ସେମିତି କାହିଁକି ବସିଛି—ଆଲୋ ! ମୁଁ ମରିନାଲେ । ତୋ ବାପା ବଞ୍ଚିଛି ! ମଂଜୁ ! ମୁଁ ପରି ତୋ ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇଛିଲେ—କହି—ମଞ୍ଜୁକୁ ଭିଡ଼ି ଆଣିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲାରୁ ମଞ୍ଜୁ ଭେଁ କରି କାନ୍ଦି ଉଠିଲା । ସୁଷମା ଅତି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହକାରେ ମାଳିର ସାହାଯ୍ୟରେ ଧନପତି ବାବୁଙ୍କୁ ଆଣି ପଲଙ୍କରେ ଶୁଆଇ ଦେଲା । ମଂଜୁକୁ ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ବସି ଆଉଁସିବାକୁ କହିଲା ଓ ନିଜେ ପଙ୍ଖାଟିଏ ଧରି ବ୍ୟଞ୍ଜନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । କିଛି ସମୟ ପରେ ଧନପତିବାବୁ ସଚେତନ ଅନୁଭବ କଲେ । କିଏ ମା ସୁଷମା !—ତୁ ମୋର ଝିଅ—ମୋ ମା ନଥିଲେ ତ ଏ ଘଡ଼ିଏ ସେମିତି ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ କିଏ ମୋତେ ଡାକ୍ତରଖାନା ନେଇଥାନ୍ତା ? କିଏ କ'ଣ କରିଥାନ୍ତା । ସୁଷମା ଈଷତ୍ ହସି କହିଲା, କିଛି ନାହିଁ—ବାପା ! ଶୋଇପଡ଼ ! ମଂଜୁ ତ କଷ୍ଟରେ ବଢ଼ିନି—ସେ ଟିକିଏ ଧୈର୍ଯ୍ୟ କମ୍ ପିଲା । ମାଳିତ ମରଦୁକେ ହୋଇ ବାକୁ ବାକୁ ଗୁହିଁଛି । ମଂଜୁ କହିଲା—ନାନୀ ମୋର ନ ଥିଲେ ମୁଁ କ'ଣ କରିଥାନ୍ତି ଟି । ଧନପତିବାବୁ ଧୀରେ କହିଲେ—ପାଠ ଖାଲି ପଢ଼ିଲେ ହୁଏନି ମଂଜୁ—ଶକ୍ତି, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ବୁଦ୍ଧି—ଏଗୁଡ଼ିକ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ସମ୍ପଦ । ମୋର ଦୁଇଟି ଝିଅ ଅଜ—ମଞ୍ଜୁ ଓ ସୁଷମା—ଦୁଇ ଆଖି ମୋର—

ମୁ ଆଉ କହୁ ରହିବନି । ମା' ସୁପ୍ତି, ତୁ ତୋ ସାନ ଭଉଣୀକୁ ଚଲ । ଧନପତିବାବୁ ଦୁହିଙ୍କ ବେଷ୍ଟନୀରେ ସ୍ୱର୍ଗସୁଖ ପାଉଥାନ୍ତି ଯେପରି । ସେହିଦିନୁ —ମନ୍ତୁ ଓ ସୁଷମା ଗୋଟିଏ ବୃନ୍ତର ଦୁଇ ପୁଷ୍ପ ପରି ସୌରଭ ବିତରଣ କରୁଥାନ୍ତି । ହସି ଉଠୁଥାଏ ଧନପତିବାବୁଙ୍କର ବିରାଟ ପ୍ରାସାଦ ଓ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ।

× × × ×

ଭଉଣୀ, ମୁଁ ଯାଉଛି—କେତେଦିନ ହେଲା ଆସିଲଣି—ବୁଢ଼ୀମା ବ୍ୟସ୍ତ ହଉଥିବେ—ସେଦିନ ଅଁଳାନବମୀକୁ ଯାଇ ପାରିଲିନି—ଆର ବର୍ଷକୁ ଯିବା ମ । ଆମର ଟାକୁତ ଯିବ—ପୁଣି ଦେଖା ହବନି—ଏ କଥା କହିଲା ବେଳେ—ତାର ମନର କୋହ ଯେପରି ଲହଡ଼ି ଲହଡ଼ି ଆସୁଥିଲା—ତାହା କେବଳ ଭିତରକଥା ଜାଣିଥିବା ମନ୍ତୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରୁଥାଏ । ନା, ନାନି । ମୁଁ ତୋତେ ଛାଡ଼ିବିନି । ଚାଲ, ତୋ ବୋଉକୁ ଏଠିକି ନେଇ ଆସିବା । ସେ ଆମ ଘରେ ରହିଗଲେ କଣ ହବନି ? ସୁଷମା କହିଲା, ନାହିଁ ଭଉଣି—ବୋଉ ଏତେଦିନ ଗୋଟିଏ ଯାଗାରେ ଶତା ଚଢ଼ିବା ଆସି, ମାଘ ଆସି ସରିବାକୁ ହେଲାଣି—ଏଇଲେ ଆଣିଲେ ତା ମନ ଦଳିଗଲା ହବ । ମୁଁ ପୁଣି ଆସିବି ମ, ତୋ ବାହାଘର ହେବ ଏଇ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀରେ—ମୁଁ ଆସିବି ମ ଆସିବି । ମୋ ଭଉଣୀ ବାହା ହବ, ମୁଁ ଆସିବିନି ? ଅଶ୍ରୁ ଛଳଛଳ ହୋଇ ଆସିଲା—ତା'ର ଚକ୍ଷୁ ଦୁଇଟି ।

ନାନି—ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ବଡ଼ ଭଉଣୀ । ତୋର ବିବାହ ନ ହେଲେ ମୋର ହୋଇପାରେନା—ମୁଁ କରାଇ ଦେବିନି ।

ଏଁ—ସୁଷମା ଚାହିଁରହିଲା ମନ୍ତୁ ଆଡ଼େ—ମନ୍ତୁର ମୁହଁ ରକ୍ତାଭ—ଚକ୍ଷୁ ବାଷ୍ପିମନ୍ତ ।

ଧନପତିବାବୁ ପୂରା ଆରୋଗ୍ୟ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତି । ହରିହର ଏ ସମ୍ବାଦ ପାଇ କେତେଥର ଦେଖିବାକୁ ଆସିଲଣି । ଦ୍ୱାଦଶୀ—ଧନପତିବାବୁ ବିଛଣା

ପାଖରେ ବସାଇ ହରିହରଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ । ବାପା ତୁମେ ମୋର ପୁଅ-ସଦୃଶ । ବୟସ ହେଲଣି—କେତେବେଳେ କ'ଣ ହୋଇଯାଇପାରେ—ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ ଏଇଲେ ଯାଉନି—ତେବେ ପାଚିଲା ଆମ୍ବ । ତୁମେ କେଉଁଦିନ ଗାଁକୁ ଯାଉଛ ? ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ତ ପାଖ । ଖୁଡ଼ୀମାଙ୍କୁ କହିବ, ସବୁ ଠିକ୍‌ଏ ବୁଝିବେ । ମୁଁ ଭଲ ହେଉ ହେଉ ଆଉ ପନ୍ଦର ଦିନ ଲାଗିପାରେ ।

କାହିଁ, ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ଡ଼ାକ୍ତରଙ୍କୁ ଡ଼ାକୁଛି—ପେନସିଲିନ୍ ୨୪ଟା ଦେଲେ ଜଲଦି କମି ଯାଆନ୍ତା ।

ଆରେ ନାହିଁ—ମୋ ପାଖେ ପରା ବଡ଼ ଡ଼ାକ୍ତର—ତା ଯୋଗୁଁ ତ ଆଜି ମୋତେ ଦେଖୁଛ ବାପ ।

କିଏ ଆଜ୍ଞା ଦେଖୁଛନ୍ତି ?

ତୁମର ଗାଁର 'ସୁଷମା'—ମୋ ବଡ଼ ଝିଅ ସେ ହରି—ମୋ ବଡ଼ ଝିଅ—ଜୀବନରେ ଏମିତି ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଦେଖିଲି ।

'ସୁଷମା !'—ହରି ପାଟିରୁ ବାହାରିଗଲା ଅତି ବିସ୍ମୟରେ ।

ହଁ ବାପା—'ସୁଷମା'—ତୁମେ ଯାହାକୁ ବାଲ୍ୟ ଜୀବନରେ ଅତି ସ୍ନେହ କରୁଥିଲ । ମଞ୍ଜୁ ମୋର ସବୁ କହିଛି । କିନ୍ତୁ ବାପା; ସେ କଥା କାହିଁକି ? ହରି ଆଖିରୁ ଅଶ୍ରୁ ଦିଟୋପା ପଡ଼ିଗଲା ଧନପତିବାବୁଙ୍କ ଡ଼ାହାଣପୋଖ ବାହା ଉପରେ । କାନ୍ଦୁଛ ହରି ?—ମୁଁ ସବୁ ବୁଝିଛି । ସୁଷମା—ଦେଖ—। ଅହଙ୍କାର କୌଣସି ଦେଖ ମୋ ଘରେ ମୋର ସେବା କରୁଛି । ମୁଁ ଆଜି ମୁକ୍ତ । ମୋର ଜନ୍ମ ସାର୍ଥକ । କିନ୍ତୁ ବାପା—ହରି କହି ଉଠିଲା— । ଧନପତିବାବୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ଏ ଡ଼ାକ ଶୁଣି ।

କଣ ହରି କହ । ଆଜି ତତେ ପାଇ ମୋର ସବୁ କଷ୍ଟ ଯାଇଛି—ଏଣିକି ମୋତେ ଅଉ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ହେବନି ବାପା । ସୁଷମା ମୋତେ

ଭୁଲିଛି—ସେ ଦାସଙ୍କର ପୁଅ ପାଖକୁ ଚିଠି ଦେଇଛି—ସେଇଠାରେ ତାର ବିବାହ ହେବା କଥା ଆପାତତଃ ସ୍ଥିର ହୋଇ ଯାଉଛି—ଆଉ ସେ ପିଛିଲା କଥା ଉଠାନ୍ତୁ ନାହିଁ—ହରି ଏକ ନିଃଶ୍ୱାସକେ ଏତକ କହିସାରି ଗମ୍ଭୀର ଦୁଃଖରେ ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଚକ୍ଷୁଯୁଗଳ ବାଷ୍ପାକୁଳ ହୋଇଉଠିଲା ।

ଚିଠି—ସୁଷମା ଲେଖିଛି—ବାହାରିଗଲା ଧନପତିବାବୁଙ୍କ ପାଟିରୁ—ନିର୍ବାକ ହୋଇଗଲେ ସେ ।

× × × ×

ଧନପତିବାବୁ ଅଛନ୍ତି ?

କିଏ ?

ପଶି ଆସିଲେ—ଜୟରାମ, ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଶରଣ ସିଂ, ସପନ ମିଶ୍ରେ, ଦାସେ ଓ ଜୟରାମଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ କୃନ୍ତଳା । ଆରେ, ଆପଣଙ୍କର ଏ କଣ ହୋଇଛି ! ହରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅଭିବାଦନ କରି କହିଲା—ମୁଣ୍ଡ ବାଜି ଆଘାତ ହୋଇ ଯାଇଛି । ତେବେ କମି ଆସିଲାଣି—ଆଉ ୮।୧୦ ଦିନ ଯିବ । ପ୍ରଧାନ-ଶିକ୍ଷକ ଓ ଜୟରାମ ବିଛଣା ପାଖକୁ ଯାଇ ଧନପତିବାବୁଙ୍କୁ ସହାନୁଭୂତି ଜଣାଇ ଜିଜ୍ଞାସୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ରହିଲେ ।

ମନ୍ତ୍ରୁ କାହିଁକି ? ଜୟରାମ ପଚାରିଲେ ।

ଆମର ହିତବାଦୀ ବନ୍ଧୁ ଓ ହରିର ଗ୍ରାହକ ଆସିଛନ୍ତି—ଟିକିଏ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ । ହରି ବସିବାକ ଚିଗିର ଲଗାଇଲେ—ତାଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଦେଖିବେ ।

ଧନପତିବାବୁ—ପଟେ! ଆସିଲ ମନ୍ତ୍ରୁ । ହରି ବାହାର ବୈଠକ ଖାନାକୁ ଚାଲିଗଲା—ମସ୍ତିଷ୍କ ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ—କି ଏକ ଅନ୍ଧୁଆରେ ପଡ଼ିଲା ସେ । ସୁଷମା,

ତୁ ଏତେ ଦାରୁଣ ? ଏସ୍ଥା କଲୁ ? କଲୁ ଯଦି ପୁଣି ଏଠାରେ ଏ ଅଭିନୟ ସୃଷ୍ଟି କରି କାହା ହୁତାଶରେ ପକାଇଲୁ ?

ମଞ୍ଜୁ ଭିତରୁ ସୁଷମାକୁ ନେଇ ଆସିଲା । ମୁଣ୍ଡରେ ସୁଷମାର ଓଢ଼ଣା— ମୁହଁ ଦେଖାଯାଉଛି— ଭିଡ଼ି ଭିଡ଼ି ତାକୁ ଆଣୁଛି । ଏଇ ଦେଖନ୍ତୁ ବୋହୂ ! କହୁ— ମଞ୍ଜୁ ଓଢ଼ଣା ଟାଣି ଦେଲା ।

ଏ — ସୁଷମା । ମଂଜୁ, ତୁ ଏକଣ କଲୁ ମଂଜୁ ?— ଧନପତିବାବୁ ଉଠି-ପଡ଼ିଲେ । ଜୟରାମ କାବା— ଗୋଟେ ଆନ୍ଦୋଳନ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଗଲା । ମଂଜୁ କହି ଉଠିଲା 'ଏ ମୋର ନାନୀ ବାପା ।' ତୁମର ବଡ଼ଝିଅ । ତାର ବିବାହ ନ ହେଲେ— ମୋ କଥା ଉଠି ନ ପାରେ । ମୁଁ ସବୁ ବୁଝିଛି ବାପା— ସବୁ କହୁଛି— sirଙ୍କର ବିବାହ ଏଠାରେ ହେଲେ······ !

କଲୁ ମଞ୍ଜୁ — ତୁ କେତେ ପିଲା— କଣ ଏପରି ପାଗଳାମି କରୁଛୁ— ଏଇଟା ପିଲାଖେଳ ନୁହେଁ— ତୁ କେତେକ କଥା ଜାଣିନୁ — ସୁଷମାର ବିବାହର ଅନ୍ୟଠାରେ ସ୍ଥିର ହୋଇଯାଇଛି ।

ସୁଷମା ଗଛ କାଟିଲା ପରି ପଡ଼ିଗଲା— ବେହୋସ । ଧନପତିବାବୁ ବିବ୍ରତ ହୋଇ ଡାକପକାଇଲେ, "ଆରେ ପାଣି ଆଣରେ — ମଞ୍ଜୁ ତୁ ସର୍ବନାଶ କଲୁ" । ହରି ସେଠୁ ଚମକି ଆସିଲା । ସୁଷମାର ଚେତା ଆସିଲା ।

ଭଉଣୀ— ତୁ କଣ କଲୁ — ଧୀର ଅଥଚ ଆବେଗ ଭରା ସ୍ୱରରେ କହି-ପକାଇଲା ହରି ।

ବ୍ରଜ ଶରଣ ସିଂ— ହଠାତ୍ ଉଠି ଚିତ୍କାର କଲେ— "ହରି ଓ ସୁଷମା, ତୁମେ ଅଦ୍ୟାପି ମୋର ପୁତ୍ର ଓ ପୁତ୍ରୀ— ମୋର ଆଦେଶ— ଦୁହେଁ ଏକତ୍ର ଛିଡ଼ା ହୁଅ— କହି ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଠିଆ କରାଇ ଦେଲେ । ଘରଟି ନିସ୍ତବ୍ଧ । କେବଳ ସ୍ଥାନରକ୍ଷକଙ୍କ ପାଠ । ତୁମ ଦୁହିଁଙ୍କର ପରିଣୟ ଯଥାର୍ଥ । ମଞ୍ଜୁ— ଦେଖ ।

ଧନପତିବାବୁ, ଏଇ ନାଁଅନ୍ତୁ 'ସୁଷମାର' ଚିଠି—ଦୁଇଖଣ୍ଡ କାଗଜ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ ।

ଗୋପିଦାସେ ଛୁଟିଯାଉଥିଲେ—କମ୍ବୁଗ୍ରୀବ ଭିଡ଼ି ବସାଇ ଦେଲେ । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ କହି ଉଠିଲେ—ନଟେଇକୁ ମାମୁ ଘରକୁ ପଠାଇ, ଖାମ ଉପରେ ସୁଷମାଠାରୁ ଇଂରେଜୀରେ ଠିକଣା ଲେଖି—ଏଇ ଚିଠି ପଠାଇଥିଲେ ଦାସେ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାକୁ—ଯେ ସୁଷମା ନଟେଇସହ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଓ ସେଥିପାଇଁ ସେ ବିଶ୍ୱାସର ହେବା ଉଚିତ । ହରିକୁ ଏହି ଟାମଟି ଦେଖାଇ, ତାର ମନ ବିଭ୍ରାନ୍ତ କରି ଦେଇଥିଲେ । ନଂଜୁ ଯାହା କହିଛୁ ଠିକ—ସେ ସାକ୍ଷାତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ଆଜି ମୁଁ ଅତି ଆନନ୍ଦିତ ଯେ, ଆପଣଙ୍କର ଝିଅ ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରେମ ବୁଝି ପାରିଛି । ସେ ଏବେ ନକହିଥିଲେ—ମୁଁ ଏକଥା କହିପାରି ନଥାନ୍ତି ।

ଧନପତିବାବୁ ଗର୍ଜି ଉଠିଲେ—ଗୋପିଦାସ—ଭିତରଆଣ ଏଠାକୁ ତାକୁ—ସଇତାନ—ଆଜି ତୋତେ ଚଲାଚଲାନ୍ତ କରିଦେବି—କହ ସତକଥା—କଣ ଏ ବ୍ୟାପାର—ଦାସେ କାଠ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଥାନ୍ତି—ଲାଲ ମୁହଁକରେ ନୋଲା ଫଟାଇ ଦେବି । ଆଜି ତେର ମ.ମଲତିକାର କାଟିଦେବି । ଏ ମାଳି ! ବାହାର କରିଦେ ଏ କୁକୁର ସଇତାନକୁ ଏଠୁଁ । ସପନିମିଶ୍ରେ କହି ଉଠିଲେ—ଗୋପିଆ ! ତୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୋ ସ୍ୱଭାବ ଛାଡ଼ିଲୁନି—ତୋର ଯୋଗୁ ଗାଁଟା ଅମର ସର୍ବନାଶ ହୋଇଗଲା ।

ଗୋପିଦାସେ ପ୍ରାଣନେଇ ପଳେଇଲେ—ଧନପତିବାବୁଙ୍କର ରାଗ କମି-ଆସିଲା କିନ୍ତୁ ସେହିପରି ଆବେଗରେ କହିଲେ—

ହରି ଓ ସୁଷମା—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣ । ବାପ ହରି । ନଂଜୁ ତୋର ଭଉଣୀ—ତୋର ଶିକ୍ଷାରେ ଆଜି ସେ ଦେଖ—ତୋର ଶିକ୍ଷାରେ ଆଜି ସେ ଗୁରୁଙ୍କର ହୃଦୟଭେଦ କରି ପାରିଛି—ଆଉ କହି ପାରିଲେନି ।

ହରି ଭାବପ୍ରବଣ ହୋଇଗଲା—ନଂଜୁକୁ ପାଖକୁ ଟାଣି ଆଣି କହିଲା—ଭଉଣୀ,—ତୁ ଅମରକଣେ । ତାପରେ ଧନପତିବାବୁଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି କହିଲା

—ବାପା ଆଜ ମୁଁ ମଂଜୁର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ୱ ନେଲି । ମଂଜୁ ସୁଷମାକୁ ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ନେଇଗଲା ।

ଧନପତିବାବୁ ଆଖି ମାରିଦେଲେ । ହରି ଭିତରକୁ ଗଲା । କୁନ୍ତଳା ସୁଷମାକୁ ଯାକିଆଣି ରହସ୍ୟ କଲେ—କହିଲେ, "ରୁ ତ ଆଗୁ ଜଣେ—କିଓ ହରି—ଆହି ଝିଉଜକୁ କଣ ପସନ୍ଦିବ ? ଯାର ଯାରେ ମଜ୍ଜେ ମନ—

ତୁମେ ଝିଅଟି ବଡ଼ ଅଭଦ୍ର । ହରି ଲାଲ ହୋଇଗଲା ଲଜ୍ଜାରେ ।

ଏତିକିବେଳେ ପୋଷ୍ଟମ୍ୟାନ ଆଣି ଚିଠି ଦେଇଗଲା—ଖୋଲି ଦେଖନ୍ତି ଗଭର୍ଣ୍ଣରଙ୍କ ପାଖରୁ ଚେକ ୫୧୦୦୦୍ଙ୍କା, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପଦକ ଗୋଟିଏ—ମଂଜୁ ନାଁରେ । "ଆଲୋ ମଂଜୁ—ହେ ମଂଜୁ" ବୋଲି ଡାକି ଡାକି ଧନପତି-ବାବୁ, ଶରଣ ସିଂ, ଜୟରାମ ଧାଇଁଗଲେ ଭିତରକୁ ।

ସୁଷମା ଚିଠି ଉଠେଇନେଇ ପଢ଼ିଲା—First prize for standing first in all Orissa womens debating Society—Manjubala of Puri Girls High School. ହଠାତ୍ ଆନନ୍ଦର ଲହରୀ ଖେଳିଗଲା—ଶରଣ ସିଂ କହି ଉଠିଲେ—ହରି ମୋର ଯୋଗ୍ୟ ଛାତ୍ର ଓ ମଂଜୁ ତାର ଯୋଗ୍ୟା ଛାତ୍ରୀ ।

ମଂଜୁ ହସି ହସି ଗୁରୁପତ୍ନୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଣତ ଜଣାଇଲା—ଏ ହଜାରଟି ଟଙ୍କା ଆଜି ଦିବସରେ ମୋର ଗୁରୁପତ୍ନୀଙ୍କୁ ଆନ୍ତରିକ ଭେଟି ।

ଦୁହେଁ ମଂଜୁକୁ ତୋଳି ଧରିଲେ— ।

॥ ସମାପ୍ତ ॥

Printed by G. C. Pradhan, Jai Hind Printing and Binding works, Rajabagicha, Cuttck—1